

tidsskrift.dk

Saxos Valdemarskrønike og hans Danesaga.

Historisk Tidsskrift, Bind 8. række, 6 (1915)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_8rk_0006-PDF/hto_8rk_0006_98093.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=98093>

pdf genereret den : 28/5-2008

Saxos Valdemarskrønike og hans Danesaga.

Med et Tillæg om vore Helgenlevneder og om „Vandresagn“.

Af

Knud Fabricius.

I. Sven Aggesøn og Saxo. — Angersfragmentet.

Mange er sikkert de, som i den sidste Menneskealder kom med den moderne Kildekritiks Forudsætninger til vor ældre Middelalders Historie og fik en instinktiv Følelse af, at der her var et Arbejde at gøre. Studerede man et eller andet Omraade inden for dansk Historie i det 11te eller 12te Aarhundrede, kunde man ikke være blind for, at man hos de forskellige Kilder mødte saa stor indbyrdes Lighed, at en fuldstændig Uafhængighed var utænkelig. Særligt sprang dette i Øjnene, naar man sammenholdt Saxo og Knytlinga. Men lige saa let som det var at øjne Ligheden, lige saa vanskeligt var det nærmere at definere, hvorpaa den beroede. Paa en Mængde enkelte Punkter (Ex. Knud den Helliges, Knud Lavards Historie o. s. v.) havde allerede en Række Specialundersøgelser sat ind, som havde vist den Udvikling af Traditionen, der havde fundet Sted i Tiden mellem de ældre og de yngre Kilders Nedskrivning. Mere og mere var Saxos Kildeværdi bleven indskrænket til at gælde for hans eget Aarhundrede. Men en systematisk Undersøgelse

af den ældste danske Historieskrivning fattedes endnu. Da var det, at Landsarkivar Laur. Weibull i Lund for 5 Aar siden indledede en Række kildekritiske Undersøgelser med et større Skrift over Nordens Historie ved Aar 1000, hvorpaa der hurtigt fulgte mange mindre Afhandlinger med Emner fra den Tid, som gik nærmest forud for og efter den i den større Bog behandlede Periode. Tagne tilsammen omfattede de alle Hovedepokerne i vor politiske Historie fra Rollos og Dronning Thyres Tidsalder indtil Knud den Stores Kamp i Helgeaa og Ulv Jarls Drab i Roskilde. Hertil sluttede sig en Række særlige Undersøgelser over Lundekirkens og Lunds ældre Historie¹⁾. Forfatteren kunde ikke klage over Mangel paa Opmærksomhed for sine Resultater, men ogsaa Antikritikens Røster lod sig høre i alle de nordiske Lande. Her skal blot mindes om Prof. Finnur Jónssons Modartikel i dette Tidsskrift: „Hvor faldt Olaf Tryggvason?“

I Landsarkivar Weibulls Fodspor er nu hans Broder traadt. Docent Curt Weibull har taget fat omtrent paa det Sted i den historiske Udvikling, hvor hans ældre Broder slap Traaden, og han har koncentreret sine kildekritiske Forskninger om den sidste Del af Saxos Værk, Skildringen af Sven Estridsens Sønner, Tronstridighederne og Valdemarernes Tidsalder indtil Bogens Afslutning²⁾. Men Forfatteren vil ikke alene opløse Saxos Skildring og

¹⁾ Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000 (1911). — Hist.-kritisk metod och nordisk medeltidsforskning (1913). — Hist. Tidskr. f. Skåneland IV, 1 ff., 24 ff., 40 ff., 205 ff., 259 ff., 374 ff., V, 1 ff. og 109 ff.

²⁾ C. Weibull: Saxo. Kritiska undersökningar i Danmarks historia från Sven Estridsens död till Knut VI, (Hist. Tidskr. f. Skåneland VI, 1—286; ogsaa som særskilt Skrift).

vise Forholdet mellem ham og hans litterære Forgængere, han vil ogsaa klarlægge disse Forgængeres Forhold til selve Begivenhederne. Særligt samler hans Interesse sig om de kirkelige Skrifter, der behandler vore to store Helgeners Martyrhistorie, Knud den Helliges og Knud Lavards, saa at denne Sideopgave — i hvert Fald i den første Del af Værket — næsten fylder mere Plads end selve Hovedopgavens Løsning. For at sige det her med det samme: Grundtanken er, at ogsaa de primære Kilder mangler saa godt som al Værdi, da deres Skildringer er formede efter de augustinske og pseudo-cyprianske Idealbilleder, der overhovedet laa til Grund for den hele middelalderlige Litteratur af Helgenlevneder. Derfor maa, historisk set, hele Opfattelsen af vore Kongehelgener blive skæv, og kun ganske enkelte faktiske Oplysninger lader sig redde ud af den store Smeltedigel, hvor den historiske Sandhed er bleven omstøbt til Uigenkendelighed.

Ja, det er drøje Tider for de store Historieskrivere inden for Verdenslitteraturen. Først gik det galt for de klassiske Forfattere, en Livius og en Tacitus, senere kom Prøvetimen for Renæssancens Skribenter som Guicciardini, og det er næppe en Tilfældighed, naar Angrebet nu paa een Gang rettes mod de to store nordiske Historikere, der tidligere stod som sacrosancte, mod Saxo og mod Snorre. I Norge har Halvdan Koht søgt at bevise, at Snorre har formet hele Norges Historie i sin egen Tidsalders Billede; han har „gjort det, som enhver stor historieskriver maa prøve paa, han har søkt at forklare sin egen tid, og med fast haand har han draget en enkelt bred linje frem gennem alle de tre aarhundreder

fra rikets tilblivelse¹⁾. Kort sagt: Ledemotivet i hele Snorres Historieopfattelse skal være Modsætningen mellem Lendermandsklassen og Kongedømmet. De Linjer, som Forfatteren møder i sin Tids Samfund, projiceres tilbage i Fortiden, lige til Harald Haarfagres Tid. Det er Sverres Kamp med Lendermandsklassen, som bestemmer Snorres Syn. Men i Virkeligheden blev det demokratiske Kongedømme først født med Sverre. Gaar man Snorre efter i Enkelthederne, ser man, at Kongerne fra d. 9de til d. 11te Aarhundrede stod i Forbund med en Del af Stormandsklassen mod visse højbaarne Slægter. Saaledes viser da hele Grundlaget for den ældre norske Historie sig som vaklende, og det bør snarest muligt afløses af en virkelig historisk Betragtning, der kun bygger paa de samtidige Kilder.

Halvdan Kohts Bevisførelse har mødt skarpe og, som det synes, berettigede Indvendinger fra Osc. Alb. Johnsens Side²⁾, og der er vel næppe Tvivl om, at vi snarere har at gøre med en hastigt udslynget, aandfuld Tanke fra en højtbegavet Forfatters Side end med det roligt afvejede Resultat af en gennemført methodisk Undersøgelse. Men selv om Kohts Tanke kanske maa opgives i sine fulde Konsekvenser, er der næppe Tvivl om, at den maa betegnes som frugtbar og ægte historisk. Man kan ligefrem paa Forhaand sige, at Snorres Grundsyn maa være præget af hans egen Tid og derfor maa være skævt. Hvor nyttigt vilde det da ikke være, om en Forsker vilde anlægge en lignende Betragtning paa Saxos Værk og undersøge, om ikke Valdemarstidens Tankegang har præget Saxos Opfattelse af og Dom over

¹⁾ Norsk Hist. Tidsskr. 5 R. II, 389.

²⁾ Sammesteds III, 216—32.

de foregaaende Aarhundreders Historie? Det er imidlertid ikke dette, Curt Weibull har villet give, i hvert Fald ikke i dette sit første Skrift. Han taler ganske vist i Forordet om, at den følgende Undersøgelse skal lægge Grunden til „en ny oppfattning av Saxo som historieskrivare“. En saadan skal dels bygges paa „en sammanfattning av de i avhandlingen vunna resultaten“, — denne kunde dog i hvert Fald paa naturlig Maade have været knyttet til det foreliggende Arbejde; — dels maa den baseres paa „ett fastställande av Saxos för nutiden främmande världs- och historieuppfattning och hans förhållande till sin samtids historieskrivning“ (S. 2). Vi faar ganske vist ikke at vide, om Forfatteren agter selv at løse den her skitserede Opgave, men gør han det, maa man haabe, at han vil drage det Synspunkt, som Koht har anlagt, med derind under, da det sikkert vil vise sig mere frugtbringende end alle Betragtninger over Saxos almindelige „Verdensopfattelse“¹⁾.

Docent Weibull har foretrukket at samle sine Kræfter om det først for Haanden liggende: En kildekritisk Undersøgelse af Forholdet mellem Saxo og hans Forgængere. Hans Løsning er lige saa klar og enkel, som den er radikal. Den er gennemført med en ungdommelig Kraft og Livlighed, der ikke blot virker tiltalende, men ogsaa bestikkende. Kort og godt sagt: Den levner ikke Saxo megen Ære som Historieskriver. Han er „den kammarlärde historieskrivaren, vilken i sitt arbete följt samma metoder, som långt in i nyaste tid varit historieskrivningens: compilationens och den fria kombinationens“

¹⁾ De Betragtninger, som Weibull fremsætter S. 97 ff i Anledning af Saxos Opfattelse af Knud den Hellige, tangerer ganske vist den nævnte Opgave, men nogen Løsning deraf giver de ikke.

(S. 40). Thi Weibull ser heller ikke naadigt paa sine Forgængere i Saxostudiet. De har hidtil forholdt sig „refererande . . kompilerande och kombinerande“ (S. 1); alle deres Forskninger over Saxos personlige Forhold kan der „i ingen punkt . . tillmätas vetenskapligt värde“ (S. 9), de danner „ett virrvar av förmodanden och gissningar“ (S. 23). I Modsætning til „de kritiska metoder, som varit och äro härskande inom Saxoforskningen“, tales der Gang paa Gang om Forfatterens egen „värdesättning efter modern kritisk metod“, og der hakkes artigt paa Joh. Steenstrup og de tre Brødre Olrik. Kort sagt, det virker maaske lidt ungdommeligt, men er det ikke ganske forstaaeligt og berettiget, naar det kommer fra en Mand, der føler hos sig selv, at han staar fast?

Thi Weibull mener at være naaet til Bunds i sit Emne, og at han bygger paa selve den faste Klippegrund. Men er Grunden fast? Han gaar i hvert Fald ud fra, at den Tekst, der er os overleveret af Saxo og de samtidige Historikere, er paalidelig, men da han ikke er Filolog, synes han at mangle Forudsætningerne for at kunne anstille en filologisk Prøve. Han gør da heller ikke noget Forsøg i denne Retning. Ved et mærkeligt Træf er der imidlertid kort efter Weibulls Bog fremkommet et andet Værk, som det er nødvendigt at omtale nærmere paa dette Sted, da ogsaa det giver et Bidrag til Løsningen af Saxoproblemet. Det er Prof. M. Cl. Gertz' Udgave af „En ny Text af Sven Aggesøns Værker, genvunden paa Grundlag af Codex Arnemagnæanus 33, 4to“¹⁾. Ved Siden af Stephanius' Udgave af Sven Aggesøns Historie, der er genoptrykt af Langebek i

¹⁾ Kbhvn. 1915.

Scriptores rerum Danicarum, men hvis Haandskriftgrundlag nu er forsvundet, har man allerede længe kendt et meget korrumpet Haandskrift i den Arnamagnæanske Samling, og dette bærer paa Indersiden af Bindet Lyskanders Navn. Man har hidtil set bort fra dette Haandskrift paa Grund af dets Mylder af øjensynlige Fejlæsninger, men Gertz tager det for første Gang op til systematisk Prøvelse, og han beviser (hvad allerede Waitz havde set), at der under de utallige Fejl dog gemmer sig en ældre og bedre Tekst end den af Stephanus udgivne. Efter med stor Skarpsindighed at have rekonstrueret det tabte middelalderlige Haandskrift, som Lyskander (eller hans Hjelper) har afskrevet saa mangelfuldt, og som henføres til Tiden omkring Aar 1400, sammenligner Gertz dets Tekst med Stephanus' Udgave og viser, at vi her har, om ikke Svens Urtekst, saa dog en Tekst, der ligger Sven Aggesøns adskilligt nærmere i Tid end den hidtil kendte. I Modsætning hertil antager Udgiveren, at Stephanus' Tekst maa stamme fra et noget senere Tidspunkt; fra ca. 1300¹⁾.

Det Lyskanderske Haandskrift indeholder alle Svens Værker, nemlig foruden Vederloven Danmarkshistorien og den Genealogi over de danske Konger, som man fra Stephanus' Tid har tilskrevet „incertus auctor“, men som nu Prof. Gertz har henført til dens rette Hjemmels-

¹⁾ For en umiddelbar Betragtning turde det dog se ud, som om den hidtil kendte Tekst hos Stephanus kunde stamme fra en endnu senere Tid og være paavirket af Renæssancen. Jeg slutter dette især af Skildringen af Dronning Sofie, hvor den ældre Tekst kun har Ordene: „Nam in ejus descriptione omnium veterum sincoparet peritia“, medens dette i den yngre er blevet til de bekendte Ord: „Nam in ejus descriptione Tullii deficeret facundia, Nasonis exaresceret vena, Virgillii desudaret ingenium“.

mand. Her skal der dog kun dvæles ved den Del af Sven Aggesøns Historie, som spænder over det samme Tidsrum som det af Weibull behandlede Saxoafsnit, altsaa Tiden fra Sven Estridsøns Død indtil Hertug Bugislavs Underkastelse. Men det er ikke alle de sproglige Forbedringer af Teksten, som har Interesse for os i denne Sammenhæng, og der skal her kun peges paa de historisk vigtige Ændringer af Teksten, der forandrer Skriftets Karakter af historisk Kilde.

Det er i Virkeligheden ikke paa saa faa Punkter, at det nye Haandskrift i sin forbedrede Skikkelse giver os en anden og øjensynligt værdifuldere Tekst. Straks i Begyndelsen hedder det paa det bekendte Sted, hvor Forfatteren i Anledning af Sven Estridsøns Sønner taler om sit Forhold til Saxo, at denne, „contubernalis meus“¹⁾ „Absalone referente“ „elegantiori stilo omnium gesta executurus prolixius insudabat“ (tidligere: „exponere decreverit“). Ordene er af Gertz gengivne saaledes: „Da, efter hvad Absalon har sagt til mig, min Kontubernal Saxo anstrengte sig med at give en udførligere Skildring“ . . . Som man ser, var Saxo altsaa i fuld Gang med Arbejdet, da Sven fik Nys derom. Videre hedder det i Fortællingen om Ledingsbruddet under Knud den Hellige, at det var „legis rigor“, altsaa en Lovbestemmelse (ikke som i den Stephaniske Tekst: „regis rigor“), som fastsatte Bøderne derfor, nemlig 40 Mark for hver Styrismand og 3 Mark for hver Sømand. Da Oprøret derpaa bryder ud, løber det Rygte rundt om i Landet, at Kongens Strengthed har ægget „universam regni cohortem“

¹⁾ Af dette Ord slutter Gertz, at ogsaa Saxo maa have deltaget i Vendertogene.

(o: væbnede Styrke, Ledingshær), mens den tidligere Tekst har „universam regni sui gentem“. Bemærkes turde det maaske ogsaa, at det om Broderen Oluv siges, at han fik Tilnavnet „Famelicus“, „licet septuennem non transierit“ (o: skønt Hungersnøden dog ikke kunde maale sig med den i Genesis 41, 30 ff. omtalte syvaarige Hungersnød i Ægypten). Heri ligger altsaa en Misbilligelse af Kong Oluvs Tilnavn, saaledes som vi forøvrigt ogsaa møder den i Roskildekrøniken. Vigtigere er de Ændringer, som foreligger i Knud Lavards Historie. Allerede i Karakteristiken af Hertugen er det iøjnefaldende, at den ældste Tekst har Ordene „discretus, factus“, som er bortfaldne i den yngre, og navnlig det sidste af disse er dog ikke betydningsløst. Ved Omtalen af Sammensværgelsen, er det alene Magnus, ikke som i Stephanius' Tekst „nogle“, der gribes af Misundelse mod Hertugen; blandt de sammensvorne nævnes dernæst alene Henrik Skadelaar, ikke som i den tidligere kendte Tekst tillige Ubbe og Hagen. Endelig følger Tronstriden efter Hertugens Drab med smaa Variationer¹⁾ indtil Slaget ved Fodevig „Lundoniarum in loco“, en træffende Benævnelse, da vi andet Steds fra ved, at Ærkebispestolen havde betydelige økonomiske Interesser i Egnen ved Skanør. Saa kommer man til Erik Emune, hvis Tilnavn gengives med „jugi memoria“, hvad der vistnok maa fortolkes som „ham med den fast vedholdende Hukommelse“, hvorfor Sven Aggesøn da ogsaa ironiserer over, at han „cause sue ultionis immemor“ (o: uden at huske paa, at han havde rejst sin Krig mod

¹⁾ Erik Emune kaldes „Henricus“ ved en let forstaaelig Fejllæsning af Skrivemaaden „Hericus“, og i Stedet for Stednavnsformen „Rynebjerg“ hedder det nu „Rinebiergh“.

Kong Niels for at hævne en Broder), selv gjorde sig skyldig i Brodermord. Drabet paa Harald Kesia henlægges iøvrigt ikke til Jelling, men Gertz mener at kunne tolke det slemt forskrevne Navn som „Scibiensi“, hvilket kan være Landsbyen Skiby ved Aarhus. For de følgende Afsnits Vedkommende er Afvigelserne mellem de to Tekster mindre væsentlige. Bemærkes skal det endnu kun, at det om Valdemar den Førstes Kristning af Rygboerne siges, at den skete „in virga ferrea et brachio extento“; at den bekendte Skildring af Kongen, som ender med Ordene „in suos tantum plus justo crudelior“, i den nyvundne Tekst er ufuldstændig, da Ordet „crudelior“ fattes, og Fantasien saaledes frit kan tumle med, hvad det vel er for en Egenskab hos Valdemar, som Sven dadler; endelig at Karakteristiken af Knud den Sjette („vir religiosus, castus, procerus, formosus, miles egregius“) fattes i den ældste Tekst, og at det synes indlysende, at disse Ord først kan være bleven anbragte her efter Knuds Død. Oven i Købet viser Gertz, at Karakteristiken vistnok stammer fra et Mindevers over Kongen. Heraf tør man altsaa slutte, at Sven Aggesøn har fuldendt sit Værk inden Knud den Sjettes Død, og da han midt i Arbejdet taler om, at Saxo er i fuld Gang med at skrive paa sin Historie, følger vel atter, at en væsentlig Del af Saxos Forfatterskab ligeledes maa ligge forud for 1202.

En kildekritisk Undersøgelse paa Grundlag af den traditionelle Saxotekst og den af Gertz rekonstruerede Sven Aggesøn-Tekst turde ogsaa vise det nye Haandskrifts Betydning. At Saxo for den ældre Middelaldershistorie i rigt Maal har benyttet skrevne Kilder, og at der her

kun kan tillægges ham ringe selvstændig Værdi, var allerede for længere Tid siden fastslaaet, ikke blot af Laur. Weibull, men ogsaa af dennes Forgængere, Waitz og Gustav Storm, der pegede paa hans Laan fra Adam, af Joh. Steenstrup, der paaviste Forbindelsen mellem hans Arbejde og Roskildekrøniken, o. fl. Nu vil Curt Weibull bevise, at det samme gælder for hele det sidste Hundredeaar af Saxos Skildring, hvor han navnlig skal have udnyttet Sven Aggesøn. Her skal foreløbig kun dvæles ved de første Aar af dette Sekel, da der senere vil blive Lejlighed til at tale om det Tidsafsnit, der i Saxos Tid laa inden for Mands Minde.

Det maa imidlertid erindres, at det ikke er saa let en Sag at paavise Saxos Laan fra hans Forgængere. Som bekendt har han lagt Vægt paa en meget bred og blomstrende Fremstilling, der allerede fik Erasmus til at udtrykke sin Forbavselse over, at en dansk Mand paa den Tid havde kunnet erhverve en saadan stilistisk Færdighed. Naar man kommer til ham fra Syslen med den senere Middelalders Aarbøger, hvor den ene Kilde har benyttet den anden ordret og ganske slavisk, føler man sig desorienteret. Saxo staar mere ene og er langt mere selvstændig end hans navnløse Efterfølgere. Weibull maa indrømme, at „endast här och var har glömt sig kvar en verbalanklang eller en satsfogning tillräckliga att förråda hans källa“. Men dette er dog vist temmelig lidt at bygge paa. Forfatteren mener saaledes at kunne paavise Laan fra Sven Aggesøn i Skildringen af Kampen mellem Magnus den Gode og Sven Estridsøn. Læseren kan selv dømme:

Sven Aggesøn:

(Gertz 89)

Quippe rex Norvagensis Magnus, beati Olai regis ex concubina filius, expugnandi gratia cum classe Datiam inuasit. Cui rex Sueno occurrens juxta Helghanes nauale cum eo commisit bellum, in quo Magnus triumphauit obtinuitque Juciam, Fioniam et Sclauiam. Quem dum victor in Schaniam persequi moliretur, in Sialandia casu inopinato, subuectoris sternacis precipitio arbori illisus, interiit; ac postmodum Sueno restitutus regno in quiete regni possedit gubernacula.

Saxo (540):

Quod audiens Magnus, Daniam, perinde ac sibi mutuæ pactionis lege debitam ipsiusque Canuti testamento legatam, æquis popularium animis occupat, Svenonique, cognationis rationem edenti, pristinam foederis conditionem opponit. . . Igitur in Jutia prius maritima, deinde equestri pugna sinistris congressus auspiciis, utraque victus concessit in Fioniam. . . Sueno vero, desperatis jam rebus, in Scaniam, ut diximus, profectus, Svetiam. . . revisere proponebat. Quem Magnus concitato animi impetu subsecutus, cum oppidum Alexstadiam præteriret, deturbato, per occursum leporis equo, trunco, cujus proeacuti forte stipites eminebant, adactus extinguitur.

Her er jo ikke en Gang Tale om „Verbalanklang“ mellem de to Tekster, end sige om Laan af Ord eller Udtryk, og heller ikke fra Indholdets Side kan man tale om nogen Lighed¹⁾. Bedre er et andet Eksempel, som Weibull anfører, fra Skildringen af Forberedelserne til Knud d. Helliges Englandstog²⁾:

¹⁾ En anden Sag er det, at Weibull (S. 42) vistnok har Ret i paa dette Sted at hævde Laan hos Saxo fra Roskildekrøniken, hvad der jo forøvrigt ikke er noget nyt.

²⁾ Weibull S. 92.

Sven (SRD. I, 57): Saxo (582):

Paterni sui avunculi se doluit exhæredatum poten- tia. Collecto itaque exercitu...	Tandem Danorum nomen.. a paterni avunculi tem- poribus obrutum animadver- tenti... Angliam... hæredi- tatis duxit nomine repetendam.
---	---

Særligt maa man dog føle sig slaaet paa et tredje Sted, hvor Knud Lavards Drab behandles:

Sven (SRD. I, 59): Saxo (640):

Cujus exanime corpus post- modum Christi fideles human- dum deferunt Ringstadiam, ubi compluribus rerum in- diciis ingens sanctitatis ejus splendor eluxit.	Miserandum amici corpus tenui funere Ringstadium ex- tulerunt.. Aliis quoque com- pluribus rerum indiciis ingens sanctitatis ejus splendor eluxit.
--	---

Her kunde der synes ikke at være Plads for nogen Tvivl. Men ser man paa Gertz' nye Udgave af Sven Aggesøn, staar der i den ældste Tekst ikke „paterni avunculi“, men „patris avunculi“, og paa det sidste Sted („ubi compluribus“) lyder Ordene saaledes: ... „vbi multis cernentibus a christo (domini) diuina potentia multa patrata sunt miracula“. Som Gertz viser, er det ikke Saxo, der har afskrevet Sven Aggesøn, men det er den senere Overbearbejder af Svens Tekst, der har forskønnet denne ved at indflette Udtryk, hentede fra Saxo. Det samme Forhold gentager sig oftere; saaledes bruges i Indledningerne til begge Forfatteres Skrifter nærbeslægtede Udtryk om den Misundelse, en Skribent er udsat for (Sven: obtrectationis invidiam; Saxo: obtrectationis livorem), men gaar vi til den ældre Tekst, staar der

andre Ord (*detractationis dispendium*)¹⁾. Kort sagt, den formodede Lighed bortfalder, og vi kan paa intet Punkt paaavise nogen Lighed i Formen mellem de to Forfattere, der ikke skyldes senere Indskud eller Ændringer.

Weibull mener imidlertid at kunne bevise, at der ogsaa med Hensyn til Indholdet er en saadan Overensstemmelse mellem Sven og Saxo, at det er umuligt andet, end at den sidste maa have benyttet sin Ven og Stalbroder. Navnlig skal dette fremgaa af Beretningen om Knud den Helliges Undergang, som hos Saxo skal være sammenspundet af Svens Fortælling i Forbindelse med de tidligere affattede Kilder. Rigtigt er det, at Ailnoth²⁾ skildrer Begivenhederne 1085 saaledes, at den danske Flaade ligger i Limfjorden og venter paa Knud, der er optaget i Hedeby, og at man først sender Oluv til sin Broder om Hjemlov, hvad der kun fører til dennes Fængsling, men at Kongen dog paa fornyede Henvendelser bøjer sig og tillader Flaadens Adskillelse. Sven (Gertz' Udgave, 91) og Saxo (583 f.) lader derimod begge Flaaden samles med Kongen, og det er under dennes Rejse til Slesvig for at dæmpe et Forrædderi, at Flaaden opløser sig egenmægtigt, hvad der medfører det senere ubehagelige Efterregnskab for Ledingsbønderne. Men hermed ophører ogsaa Ligheden. Naar Weibull mener, at Saxo har konstrueret det Tilbud, som han lader Kong Knud gøre Bønderne, nemlig at vælge mellem Ledingsbøder og Tiendeydelse, af Sven Aggesøns Tale om Ledingsbønderne og af Passios Anførelse af Tienden, maa

¹⁾ Den Lighed i Indholdet, der er mellem de to Indledninger, forklares ved det fælles Præg, som Middelalderens Forfattere har i Motiveringen af, hvad der har drevet dem ind paa Forfatterbanen.

²⁾ Gertz: *Vitae sanctorum Danorum*, 99.

det først mærkes, at efter den nye Tekst af Sven Aggesøn er det ikke Kongen (*regis rigor*), som paabyder Bøderne for Ledingsbruddet, men disse følger af de almindelige Regler, som gælder for slige Tilfælde (*legis rigor*). Dernæst taler Passio i Virkeligheden slet ikke om noget Forsøg fra Kongens Side paa at faa Tienden gennemført efter Ledingsbruddet, men hævder, at Oprøret brød ud „*propter amorem justitie et religionis sancte*“, som Kongen stadig viste (Gertz 68). Oprørets Forløb skildres desuden paa forskellig Maade hos Sven og hos Saxo; den første lader de jydsk Oprørere forfølge Kong Knud over paa Fyn, mens det hos Saxo er en selvstændig Rejsning af Fynboerne, der bliver Kongens Bane. Om litterært Laan fra Sven Aggesøn er der altsaa heller ikke paa dette Sted hos Saxo Tale, og den Lighed, der findes hos dem ved Skildringen af det mislykkede Ledingstog 1085 skyldes aabenbart en Forvanskning af Begivenheden i Traditionen, der har fundet Sted inden det 12te Aarhundredes Slutning¹⁾. At Saxo derimod har benyttet baade Passio og Ailnoth, er der ingen Grund til at betvivle, og at han paa tilsvarende Maade har brugt et andet gammelt Helgenskrift om Knud

¹⁾ Efter Fremkomsten af Gertz' Sven Aggesøn-Udgave har Weibull (Hist. Tidsskr. f. Skåneland VI, 434) søgt at hævde, at der ved Siden af de utvetydige Laan fra Saxo i den Stephaniske Tekst stadig findes en Række andre Overensstemmelser mellem ham og den oprindelige Sven Aggesøn-Tekst, der maa skyldes Laan af Saxo fra den sidstnævnte. „Den nya texten har borteliminerat åtskilliga likheter mellan de båda författarna, men i huvudsaken ingenting ändrat i den tidligare [s: Weibulls] uppfattningen om förhållandet dem emellan“. Naar Weibull imidlertid blandt de tilbagestaaende Lighedspunkter anfører Knud den Helliges Historie, maa i hvert Fald denne Paastand, som vi har set, afvises.

Lavard, „*Ordinale Sancti Kanuti ducis et martyris*“, var allerede tidligere kendt¹⁾. Men Afhængighed af sin egen Samtids Skribenter synes han ikke at kunne overbevises om for denne Tids Vedkommende.

Naar man har set, hvor vigtige kildekritiske Resultater det nye Haandskrift af Sven Aggesøns lille Skrift medfører, kan man umuligt vise den Tanke fra sig, at hvis det fornødne Haandskriftmateriale til en lignende Behandling af Saxos Tekst forelaa, taler Sandsynligheden for, at man vilde møde store Overraskelser. Som bekendt er vi med Hensyn til Saxo i det store og hele henviste til den Tekst, som Kristiern Pedersens Pariserudgave af 1514 frembyder. Hertil slutter sig nogle Brudstykker af Haandskrifter, som er fundne i Aarene 1855—1877 i Rigsarkivet som Hefteremme om forskellige Jordebøger og Skattemandtal fra d. 17de Aarhundredes Begyndelse²⁾. De stammer muligvis alle fra samme Haandskrift, der maa henføres til den første Halvdel af d. 14de Aarhundrede, og medens de to af dem omfatter Dele af Saxos 6te og 7de Bog, er det tredje en Stump af 14de Bog med Fortællingerne om den saksiske Ridders Tale under Mødet mellem Valdemar og Henrik Løve 1167 og om Venderkampen ved Hylleminde, det eneste Sted i Skildringen af den historiske Tid, hvor vi har Haandskriftmateriale til Sammen-

¹⁾ Naar Weibull bebrejder Saxo, at han foretager Omplaceringer i Ordinalets Beretning, og som Eksempel anfører Samtalen mellem Margrete Fredkulla og Knud Lavard, er dette ikke berettiget, thi Samtalen henføres begge Steder til Dronningens Dødsleje, og dette nævnes lejlighedsvis uden Tidsangivelse. Det samme gælder om Fortællingen om Sammensværgelsen mod Knud Lavard.

²⁾ Aarsberetn. fra Geheimearch. I, Tillæg 23—37.

ligning med Editio Princeps¹⁾). Endnu bør det nævnes, at en Skriver fra d. 17de Aarhundrede har efterladt en Afskrift af to (senere forsvundne) Haandskriftblade, der havde været benyttede paa lignende Maade som de ovenfor nævnte og ligeledes rummede Dele af 6te og 7de Bog. At de middelalderlige Forfattere til „Den sjællandske Aarbog“ og „Den jyske Krønike“ samt Albert Krantz i hans „Chronica regnorum aquilonarium“ har benyttet Saxo og citerer Stykker af ham, der kan bruges til Sammenligning med Kristiern Pedersens Tekst, bør heller ikke lades ubemærket.

Ved en Sammenligning mellem alle disse Smaastykker og den trykte Udgave viser der sig mange Smaaforskelligheder, navnlig af stilistisk Art, medens det historiske Indhold, bortset fra nogle Navne, i det hele lades urørt. Tilhængerne af den Anskuelse, at vi i Førsteudgaven har en paalidelig Gengivelse af Saxos egen Tekst, søgte naturligvis en Støtte i disse Fragmenters Vidnesbyrd. Man tænkte ikke paa, at de var for faa og smaa til at bevise noget synderligt, og at de — selv bortset herfra — kun kunde godtgøre, at Udgaven fra 1514 stemte overens med det 14de Aarhundredes Haandskrifter. Om Teksten havde formaaet at bevare sig ufordærvet gennem hele det 13de Aarhundrede, var et andet Spørgsmaal, til hvis Løsning det hidtil kendte Materiale aldeles intet Bidrag ydede.

Det berømte Angersfragment, der blev kendt herhjemme gennem Chr. Bruuns Udgave 1879, stillede Sagen i en ny Belysning²⁾). Det omfatter fire Pergament-

¹⁾ Saxo, ed. Müller, 811—813.

²⁾ Det i Angers fundne Brudstykke af et Haandskrift af Saxo Grammaticus. Udg. i fotolithogr. Facsim. af Vidensk. Selsk. (1879).

blade, der indeholder de første Afsnit af Saxos første Bog, næsten lige fra Begyndelsen af med Skjolds og Grams Historie. Manuskriptet stammer efter Bruuns Dom fra ikke mindre end fire Hænder, af hvilke de tre, der har skrevet Grundstammen af Teksten, de ændrede Læsemaader og Indskuddene, er omtrent samtidige. Den fjerde Skriver henhører til en adskilligt senere Tid, men kan forbigaa i denne Sammenhæng, da hans Tilføjelser er ganske betydningsløse. Saa meget større Interesse frembyder de tre første. Mens man oprindelig var tilbøjelig til at henhøre deres Skrift til d. 12te Aarhundrede (Gaston Paris) eller i hvert Fald til ca. 1200 (Chr. Bruun)¹⁾, hvoraf man igen sluttede, at man her muligvis havde faaet fat i et Stykke af selve Koncepten til Saxos Historie med hans stilistiske Rettelser og Forbedringer, varede det ikke længe, før der, navnlig fra tysk Side, lod sig høre advarende Stemmer mod denne Tro paa, at vi saaledes skulde være i Stand til nu „at kigge Saxo over Skulderen“. Hasse henvendte efter Skriftrækkene Fragmentet til Slutningen af det 14de Aarhundrede²⁾; Holder-Egger indtog for saa vidt et mere maadeholdent Standpunkt, som han gjorde Haandskriftet et Aarhundrede ældre, men dog altsaa adskilligt yngre end Saxos Tid³⁾. Den sidste, som har beskæftiget sig med Haandskriftet fra palæografisk Synspunkt, er Kr. Kaalund i hans „Palæografisk Atlas“. Han henregner Fragmentet til det 13de Aarhundredes første Fjerdedel, idet han, ligesom de øvrige Forskere der har beskæftiget sig der-

¹⁾ Lykønskningsskrift til Kjøbenh. Univ. ved dets Firehundredaars Stiftelsesfest fra det st. kgl. Bibl. (1879), XIX—XX, XXV f.

²⁾ Neues Archiv der Gesellschaft für neuere deutsche Geschichtskunde XII, 330.

³⁾ Stds. XIV, 138.

med, gaar ud fra den Forudsætning, at det er skrevet i Danmark og derfor bør sammenholdes med anden dansk Skrift fra Middelalderen¹⁾.

Hele dette Spørgsmaal om Skriftens Ælde skal ikke behandles selvstændigt her, da det ikke er af afgørende Betydning for vor Undersøgelse. Det maa nemlig være nok at pege paa, at selv om Kaalund har Ret i sin Tidsfæstelse, saa at Fragmentet efter sin Skrift kan være fra Saxos Samtid eller nærmeste Eftertid, følger heraf naturligvis ingeniunde, at det, helt eller delvist, behøver at stamme fra Saxos egen Pen. Dette fremgaar allerede af, at det paa den ene Side ikke angiver sig som skrevet af selve Forfatteren; dernæst af, at vi savner alle sikre Prøver paa Saxos Skrift til at anstille en Sammenligning. Under disse Omstændigheder kan kun de indre Beviser faa Betydning. Opstiller vi her over for hinanden de tre Hypoteser, som hidtil er fremsatte om Haandskriftets Karakter, forekommer det mig, at kun den sidste, den Holder-Eggerske, rummer en Mulighed for at kunne være den rigtige. Thi at antage med Gaston Paris og Bruun, at vi skulde staa over for et første Udkast — skrevet af Saxo selv eller af en Skriver — med Saxos egenhændige stilistiske Forbedringer, lader sig formentlig ikke gøre, naar man gennemgaar Rettel-

¹⁾ Men hvilken Garanti har vi overhovedet for, at Angersfragmentet stammer fra Danmark? Det er fundet i en By i Midtfrankrig som Bind om et fransk Haandskrift fra d. 15de Aarhundrede. Hvorfor skulde det ikke være skrevet dernede, eller, hvis det virkelig er opstaaet paa dansk Grund, kan det da ikke stamme fra en af de franske Munke, som under Valdemarstiden i stort Tal besøgte Norden, og af ham (eller Andenmand) være ført til sit Findested? I begge Tilfælde vil en palæografisk Sammenligning mellem dette og Breve fra vor Middelalder altsaa kunne lede paa Vildspor.

serne og ser, hvor uvæsentlige de er, og hvorledes de ofte substituerer en ringere Læsemaade for en bedre. Rent barok synes Hasses Forklaring, at de mange „Læsemaader“ skulde stamme fra forskellige Saxohaandskrifter (5—6 Stykker), som Angersfragmentets Ejer havde samlet for at samarbejde den bedst mulige Tekst. Et saadant filologisk Arbejde i Middelalderen er os ellers ganske ukendt; det forudsætter en Disposition over mange Haandskrifter, som er usandsynlig; endelig er de saakaldte Læsemaader aldeles ikke Læsemaader, men kun Omskrivninger af den foreliggende Urtekst, som Regel langt mere udvandede og værdiløse end det Udtryk, hvortil de er knyttede. Dette er Udgangspunktet for den Holder-Eggerske Hypotese, der endnu staar uigendrevet, nemlig at Angersfragmentet er en Rest af en Skolemesters Arbejde, der har haft til Formaal at præparere Teksten for sine Elever ved at omskrive de vanskeligere Steder for at lette Forstaaelsen og ved paa andre Punkter at give nye og ækvivalente Udtryk i Stedet for de af Saxo anvendte. Hvor sandsynlig eller usandsynlig man nu finder denne Forklaring, maa det vistnok indrømmes, at der for alle Rettelsernes Vedkommende intet er, som strider imod, at de kan opfattes paa denne Maade.

Dette gælder dog kun om de Omskrivninger, der stammer fra den første af de to Hænder, der har villet forbedre Grundstammen i Haandskriftet, og som af Bruun i hans Udgave betegnes som I. Ved Siden af denne møder vi imidlertid en anden Haand (II), der muligvis ogsaa har foretaget nogle Omskrivninger (det er ikke altid let at skelne mellem disse to, omtrent samtidige Hænder), men som især har Betydning ved at have indføjet et stort Tillæg i Marginen af Fragmentets første

Side. Man kunde maaske betegne dette Indskud som et „kulturhistorisk Afsnit“, da det behandler Kong Skjolds Gerning i Fredens Dage, medens Grundstammen i Haandskriftet kun taler om hans krigerske Bedrifter. Tillæget er imidlertid i Angersfragmentet indføjet paa et andet Sted i Teksten, end hvor det staar i den trykte Udgave. At det er anbragt paa en fejl Plads her, fremgaar allerede af, at det findes midt i Fortællingen om Skjolds Kamp med Tyskeren Skate om den skønne Alvildes Haand. Holder-Egger har desuden ment at kunne bevise, at det er selve Angershaandskriftets Skyld, at det er blevet anbragt galt i Editio Princeps, idet en Afskriver har misforstaaet den lange Streg, som adskiller Indskuddet fra Teksten og derfor har tilføjet det ved Sidens Slutning. Men han peger tillige paa, at ogsaa i Angersfragmentet er Tillæget blevet sat paa fejl Plads, da det her er stukket ind mellem to Sætninger, der efter deres Forbindelse ikke kan adskilles (nemlig: „Præcurrebat igitur Skioldus virium complementum animi maturitate conflictusque gessit, quorum vix spectator ob teneritudinem esse poterat“; og det følgende Punktum: „In quo annorum virtutisque procursu“...) (Saxo 24). Paa nogen nærmere Forklaring af, hvor det da rettelig hører hen, indlader Holder-Egger sig dog ikke.

Det er imidlertid nødvendigt at søge at besvare dette Spørgsmaal, da det har sin Betydning for at klare, med hvilken Tillid man kan nærme sig den overleverede Saxotekst. Udgangspunktet herfor maa være en Gennemgang af hele Skjolds „Historie“, saaledes som vi møder den i Kristiern Pedersens Udgave og i Angersfragmentet. Den begynder med at tale om hans Fortrin frem for hans Fader Løder, og hvorledes han i Stedet

slægtede sin Farfader Dan paa i Dyd og Ære. Dette illustreres ved Fortællingen om Kampen med Bjørnen „alt i hans unge Aar“, og om Skjolds Tvekamp med Atle og Skate „i samme Alder“. Der fortsættes: „Femten Aar gammel var han alt en fuldvoksen Mand med Kæmpekræfter, og [her begynder Angersfragmentet] han lagde et saadant Storsind for Dagen, at Danernes Konger siden er opkaldte efter ham og hedder Skjoldunger alle til Hobe“¹⁾).

Editio Princeps fortsætter nu med: „Var der nogen Uslinger, der ej kendte til Selvtugt, men førte et yppigt og tøjlesløst Levned, da søgte han ihærdigt at ægge dem til Daad og øve dem op i Mod og Manddom“. Men dette Punktum mangler baade i Angersfragmentet og hos Krantz og strider mod den følgende Sætning, der ovenfor er anført („Præcurrebat igitur Skioldus o. s. v.“) og øjensynligt ved sit „igitur“ er kædet til det foregaaende: „Femten Aar gammel“...²⁾). Det samme gælder atter, som vi har set, om den følgende Sætning („In quo annorum virtutisque procursu“...), og Angersfragmentets Grundstamme lyder her i dansk Oversættelse: „Paa dette Trin af Alder og Storsind bejlede han til Alvilde for hendes store Skønheds Skyld og blev æsket til Strid af sin Medbejler Skate, Jarl af Tyskland. Kampen stod i den tyske og den danske Hærs Paasyn, og dér vog Skjold Skate og gjorde ved Høvdingens Drab hele det tyske Folk skatskyldigt under sig. Den Ungmø, som han³⁾ bar Elskov til, hjemførte han som Sejrens Løn,

¹⁾ Efter Jørgen Olriks Oversættelse ligesom de følgende Citater.

²⁾ Dette har allerede Holder-Egger set (S. 147).

³⁾ Jørgen Olrik, som følger den trykte Udgave, har her i Stedet for „han“ „Skjold“, som imidlertid ikke nævnes i Teksten.

da han var blevet af med sin ivrigste Medbejler, og fæstede hende til sin Brud. En Tid efter fik han med hende Sønnen Gram“...., og Skjolds Historie er hermed til Ende, hvorimod Saxo begynder at tale om Grams.

Som man ser, har vi her en vel sammentømret Fortælling, en jævnt fremadskridende Skildring af Bedrifter. Den eneste Indvending, man muligvis kunde rette imod Kompositionen, er, at Forfatteren to Gange omtaler Tvekampen med Skate, men dette forklares let ved, at Forfatteren anden Gang dvæler udførligere ved denne Tvekamp for derigennem at skabe en Overgang fra Fortællingen om Skjold til Grams Historie. Midt ind i Fortællingen, om end paa forskellige Steder, kommer nu i Angersfragmentet og i Editio Princeps det „kulturhistoriske“ Afsnit, og ingen vilde savne dette, hvis det havde været udeladt fuldstændigt.

Det lyder i Angersfragmentet saaledes paa Originalsproget:

„Hic non armis modo u[erum] eciam patrie carit[a]te conspicuus (fuit) extitit. Siquidem impias l[e]ges abrogauit sal[u]tares tulit et quicquid [ad] emendandum patrie stat[um] attinet summ[a] diligencia prestitit. Sed (vel itaque) regnum patris improbitate amissum ui[r]tute recuperauit. Prim[us] recindendarum manu[m]issionum legem (tulit) ed[edit] serui quem forte libertate donauerat clandestin[is] insidiis petitus. Procer[es] non solum domesticis stip[en]diis colebat sed eciam s[po]lliis ex hoste quesitis af[fir]mare solitus (vel dicen[s]) pecuniam ad mil[ites] gloriam ad ducem r[e]dundare debere (testatus). Omnium es alienum ex fisco suo soluebat et q[ua]si cum aliorum regum fortitudinem munificencia ac liberalitate certabat. Eg[ros] (vel egentes) fomentis prosecui

remediaque grauit̃ affectis prouid[ere]¹⁾... (Siden er afbrudt).

I Editio Princeps findes der en Del Afvigelser i denne Tekst. Mindre væsentligt er det, at vi har „attinuit“ i Stedet for „attinet“; at „sed“ er bibeholdt for „itaque“; at „affirmare solitus“ er bevaret for „dicens“, „Egros“ for „egentes“, og at endelig „prouidere“ er afløst af „benignius exhibere“. Paa intet af disse Steder kan man vistnok sige, at noget bedre er traadt i Stedet for noget ringere. Men vigtigere er det, at der er sat Punktum efter „legem edidit“, og at der til den følgende Sætning, der begynder med „Servi“..., efter Ordet „petitus“ er tilføjet „poenam exegit, tanquam in omnium libertorum poenam unius crimen redundare par esset“. At den sidste af disse Sætninger er et senere, uægte Indskud, har man allerede længe været klar over²⁾. Hovedsagen er dog, at Punktummerne i Slutningen af Afsnittet er ombyttede i den trykte Udgave, saa at „Proceres...“ er sat helt tilsidst efter „Omnium es alienum...“ og „Egros...“. Derfor faar vi i den trykte Udgave Slutningen paa den Sætning, som er afbrudt i Haandskriftet, nemlig ... „graviter affectis benignius exhibere solebat, se non sui, sed patriæ curam suscepisse testatus“. Sammenligner man de tre nederste Linjer i Haandskriftet med den trykte Udgave, ser man, at hvad der er skaaret bort

¹⁾ Alt, hvad der er sat inden for skarpe Klammer, er bortskaaret i Randen. Inden for runde Paranteser staar dels, hvad Skriveren har udtrykt σ : overstreget (nemlig Ordene „fuit“, „tulit“ og „testatus“), dels de Omskrivninger, som han ikke betegner ved ydre Virkemidler („vel itaque“, „vel dicens“ og „vel egentes“). Gengivelsen af Bruun i „Lykønskningsskrift til Københavns Universitet ... 1879“ S. 2 er ikke helt korrekt.

²⁾ Jørgen Olrik i sin Overs. S. 28 Anm.

i Angersfragmentet og har indeholdt Slutningen, kun behøver at have været een Linjes Tekst.

Men hvor er dette Indskuds rette Plads? At det er et senere Indskud, som ikke kan anbringes fuldt naturligt noget Steds, har vi allerede set, men dets Forfatter maa dog have stræbt at kæde det til paa et Sted, hvor det ikke kom til at bryde Fortællingens Gang paa en altfor iøjnefaldende Maade. Efter ovenfor at have gennemgaaet hele Skjolds Historie, er Svaret ikke vanskeligt at give. Kun paa een Plads har det Hjemstedsret, efter Skildringen af Heltens Ungdomsbedrifter og inden Fortællingen om Skate og Alvilde, der danner Overgangen til hans Søns Historie. Her er et Hvilepunkt i Skildringen, og her har Forfatteren af Indskuddet placeret det. At det senere er blevet revet løs herfra og anbragt ganske vilkaarligt paa de to Steder, hvor det nu forefindes, turde fremgaa af de Spor af sit tidligere Liv, som det har efterladt paa sin oprindelige Boplads. Thi som et Rudiment staar endnu den underlige Sætning tilbage i Editio Princeps, som er kommet saa akavet ind efter Udtalelsen om Skjoldungerne og foran Sætningen „Præcurrebat igitur ...“, nemlig: „Idem perditam et enervam vitam agentes continentiamque luxu labefacere solitos ad capessendam virtutem rerum agitatione sedulus excitabat“. Disse Ord har deres rette Plads i Enden af det kulturhistoriske Afsnit som Antitese til Sætningen om, hvorledes Skjold behandler Ædlerne („Proceres non solum ...“). Indskuddet i sin Helhed turde altsaa oprindeligt have haft sin Plads mellem Ordene ... „Skioldungi nuncupantur“ og „Præcurrebat ...“.

Heraf kan vi imidlertid atter drage en Slutning til Besvarelse af det Spørgsmaal, om Indskuddet har en

ældre og værdifuldere Form i Fragmentet end i den trykte Udgave. Der er allerede peget paa Omstændigheder, som stiller sidstnævnte i et mindre gunstigt Lys. Men langt vigtigere er den Omstændighed, at Ordene „*poenam exegit*“ mangler i Angersfragmentet, skønt de ganske sikkert er nødvendige til Forstaaelsen af hele det foregaaende¹⁾. At Sætningsordningen ogsaa er naturligere i Editio Princeps end i Fragmentet, har vi lige set. Disse to Kendsgerninger er betydningsfulde nok til at lade Vægtskaalen synke til Fordel for den Affattelse, som Indskuddet har i den trykte Udgave. Et Fingerpeg i samme Retning er den øjensynlige Skødesløshed, hvorved Interpolator II er gaaet til Værks i Angersfragmentet, saa at han Gang paa Gang begaar slemme Fejl („*recindendarum*“ for „*rescindendarum*“, „*domestis*“ for „*domesticis*“ og endelig det overflødige „*testatus*“, som han selv udtrykker, da han opdager, at han allerede har skrevet „*affirmare solitus*“). Lægger man hertil de nye og værdiløse „Læsemaader“ med „vel“, der ganske svarer til den første Interpolators, ser man klart, at Indskuddet ikke kan være forfattet af den Mand, der har indføjet det i Marginen af Angershaandskriftet. Dette vil med andre Ord sige, at vi maa opgive Tanken om, at Haanden Nr. II skulde være identisk med Saxos.

Men kan Indskuddet ikke i det mindste være forfattet af Saxo efter Afslutningen af Hovedskildringen, saaledes at vi, efter at have flyttet det til sin oprindelige Plads, foran os har, hvad man kunde kalde „2den, af Forfatteren selv forøgede Udgave“ af Værket? En

¹⁾ I sin Oversættelse har da ogsaa Jørgen Olrik medtaget dem, medens han stryger den følgende Sætning („*tanquam*“ etc.).

saadan Fremgangsmaade hos en middelalderlig Skribent er ingen Sjældenhed; der skal foreløbig blot peges paa det Eksempel, som Historieskriveren Korner frembyder — ganske vist paa et adskilligt senere Tidspunkt. Som Støtte for denne Anskuelse kan man fremdrage visse Udtryk i Indskuddet, der er bleven betegnede som ægte saxoniske. At man desuden er berettiget til at se bort fra Fragmentets Omskrivninger med „vel“, er en Selvfølge. Man maa da formentlig tænke sig Forholdet saaledes, at der har foreligget et Saxohaandskrift, hvori Saxos senere Indskud var tilføjet i Marginen, men med Henviisning til sit rette Sted i Teksten, og saaledes, at den sidste Sætning („Idem perditam et enervam vitam“ ...) ikke fik Plads paa Siden, men maatte gaa om paa den følgende Sides Margin. Dette Haandskrift er da blevet afskrevet to Gange, først af Angersfragmentets Haand II, som kun benyttede, hvad der stod i Kanten paa første Side, og indføjede dette i mangelfuld Skikkelse og paa forkert Plads; dernæst af den Afskriver, som skabte Grundlaget for Editio Princeps, og som ganske vist undgik en Del af Hastværksfejlskrivningerne og Ombytningen af Sætningerne, men til Gengæld fik det hele, med Undtagelse af den sidste Sætning, anbragt endnu længere borte fra den rigtige Plads. Det er muligt, at Haandskriftstamtræet her er tegnet korrekt, men at Indskuddet skulde stamme fra Saxo selv, følger naturligvis ikke heraf. Og som en Vanskelighed herfor staar, at Saxo skal have kunnet forfatte en saa meningsløs Sætning som den tredje: „Sed et regnum patris improbitate amissum virtute recuperavit“. Allerede det første Ord „sed“ maa støde os, da der ikke er nogen Modsætning mellem Punktummet og den foregaaende Sætning, der

omhandler Skjolds Virksomhed med at give Love og forbedre Landets Tilstand. At Interpolator Nr. II har følt dette, ses af, at han har rettet „sed“ til „itaque“. Dernæst siges det, at Skjold ved sin Manddom genvandt sin Faders Rige. Men Riget var aldrig gaaet tabt, Skjold havde uden Modsigelse bestøget Tronen ved Løders Død. Og vil man opfatte hele Udsagnet i overført Betydning, saa at Skjold først ved sin „virtus“ virkelig generhvervede (o: gjorde sig værdig til) den tabte Kongemagt, passer Udtalelsen slet ikke til den Skildring af hans indre Styrelse, hvori den er indføjet ganske vilkaarligt, men snarere til Fortællingen om hans Bedrifter, der virkelig krævede „virtus“. Man kunde derfor føle sig fristet til at antage, at det saa omtalte Indskud ikke stammede fra Saxo selv, men var forfattet af Andenmand, ganske vist paa et Tidspunkt, der, efter Dr. Kaalunds Bestemmelse af Angersfragmentets Ælde til den første Fjerdedel af det 13de Aarhundrede, ikke kunde falde meget senere end Saxos egen Levetid. Men denne Antagelse er i og for sig lidet sandsynlig, ikke mindst p. G. a. Indskuddets saxoniske Stil og det Laan fra hans Yndlingsforfatter Valerius Maximus, der findes i den sidste Sætning¹⁾. Man tør vel heller ikke bestride Muligheden af, at Forfatteren, da han efter længere Tids Mellemrum vendte tilbage til sit Arbejde og forbedrede derpaa, ikke har vist den fornødne Forsigtighed ved sine Tilføjelser, saa at der er kommet til at staa tydelige Støberande tilbage paa de Steder, hvor han har foretaget sine Sammensvejsninger. Paa denne Maade kan man vel redde Saxos Forfatterskab til dette tvivlsomme Sted, men kun paa Betingelse

¹⁾ Saxo 25 Anm. 2.

af Hypotesen om en dobbel Redaktion, og det maa endda betones, at nogen Sikkerhed derfor ikke kan tilvejebringes¹⁾.

Angersfragmentets Historie er altsaa — kortelig gentaget — følgende. Skriftens Overensstemmelse med vor ældre Skrift og med fransk Skrift fra d. 12te Aarhundrede viser, at Grundstammen deri, som har gengivet „den politiske Danesaga“, Saxos Værk i dets oprindelige

¹⁾ Grundtvig har i sin Saxooversættelse (4de Udg. 1886, S. 12) omordnet Indholdet af Skjolds Historie paa en anden Maade, idet han paa det Sted, hvor Fragmentet begynder, fra Ordet „præferibat“ springer frem til Fortællingen om Alvilde („In quo annorum virtutisque procursu“), som han fortsætter til dens foreløbige Afslutning i Editio Princeps („perdomuit“). Dernæst gaar han tilbage til Sætningen: „Præcurrebat igitur Skioldus ...“, der tages som en Motivering for den næst foregaaende: „Idem perditam et enervam vitam“ ... Nu følger Fragmentets Indskud („Hic non armis modo ... redundare debere.“), dog med Undtagelse af Sætningen om de frigivne Trælle („Servi, quem libertate donaverat“ ...), der foreløbig gemmes, fordi Grundtvig opfatter Slutningen som ægte („tanquam“ ...) og mener, at denne Kritik af Skjold maa høre andet Steds hen. Først efter Udsagnet om Skjoldungerne („tantaque indolis ejus“ ...), der ligesom opsummerer alle de omtalte Fortrin baade i Krig og Fred, kommer derfor de frigivne Trælles Behandling som en Indskrænkning i Lovprisningen. Afslutningen paa Skjolds Historie dannes som tidligere ved Udsagnet om Alvilde („Puellam“ ...), der danner Overgangen til Grams Historie.

Denne Løsning af Vanskelighederne kan ikke være rigtig. Fortællingen om Alvilde er stadig skaaret tværs igennem, og at sætte Udtalelsen om Skjolds tidlige Udvikling i Forbindelse med de tøjlesløse Uslinger lyder ret tvunget. Det samme kan man vel sige om Udskydelsen af Sætningen om de frigivne Trælle og Kombinationen heraf med Skjoldungerne. Kan man saaledes ikke følge Grundtvig i hans Opfattelse, har hans Arbejde dog ikke ringe Interesse ved at vise, at han har haft Blik for Vanskelighederne og stræbt at løse dem, men savnet det fornødne Haandskriftgrundlag til Støtte.

Skikkelse¹⁾, er skrevet ikke længe efter Forfatterens egen Tid (efter den almindelige Antagelse hentyder jo Bogens Fortale til Valdemar Sejrs Overgang over Elben 1208 eller 1216). Den første Interpolator har derpaa tilføjet andre Udtryk over Linjerne. Dette er altsaa en Lærers, ikke en Elevs Forbedringer. Den anden Forbedrer har haft Adgang til et nyt Saxohaandskrift, der var skrevet senere end Forlægget for Grundstammen og derfor indeholdt det lange Indskud om Skjolds fredelige Gerning. Han afskriver det i Randen med smaa „Forbedringer“, men tillige med Jaskefejl og Forbigaaelser, med Omstilling af Sætningerne og fejlagtig Anbringelse af hele Stykket. Naar den sidste Sætning („Idem perditam“ ...) overhovedet ikke kom med, skyldtes dette manglende Plads i Marginen. Endelig har en fjerde Haand (III) en Gang i det 14de Aarhundrede yderligere tilføjet et Sæt værdiløse Forklaringer af Teksten.

Er denne Opfattelse rigtig, vækker den hos os lidet lystelige Tanker om Tilstanden af Saxos Tekst paa de Steder, hvor vi ikke kan kontrollere den. Holder-Egger, der som sagt henførte Tekst og Indskud til en noget senere Tid og ansaa Haand Nr. II for Forfatter til Indskuddet, beherskedes af den samme Stemning og betegnede sit Resultat som „schr unerfreulich“²⁾. Naar han imidlertid fandt en Trøst i, at de øvrige bevarede Fragmenter, der skulde være lidet yngre, er i en meget bedre Stand, kan vi, der har set, at en Sammenligning er umulig, ikke glæde os i samme Grad. Ligesaa lidet overbevisende er den Beroligelse, han finder i, at „Glossatorerne maaske har udtømt deres Virksomhedstrang paa

¹⁾ Eller — naturligvis — en Del af denne.

²⁾ I. c. S. 150.

de første Sider af Saxo-Haandskriftet og derfor skaanet de senere Bøger“. Intetsomhelst taler herfor. Tværtimod har Forskerne allerede hidtil paa mange Punkter instinktmæssigt følt sig paa gyngende Grund, og Studiet af Angersfragmentet kan kun forstærke dette Indtryk. Ikke blot for Sagnhistoriens Vedkommende gaar man paa mangfoldige Steder ud fra, at Teksten maa være korrumperet, men — for blot eksempelvis at tage nogle faa Aar af den historiske Tid for os — antager man i 1162 Fortællingerne om Legaten Kristiern og om Nils Rassesøns Strid med Biskop Esbern af Slesvig for „uheldig anbragte“, og i 1169 opfatter man baade Legenderne om Svantevits Identitet med Sanct Vitus og om det kristne Jærtegn paa Rygen efter Erobringen for „vistnok ... senere Indskud“¹⁾. Særligt fortvivlede har Historikerne plejet at være, naar de kom til 1170erne, hvor Begivenhedernes Rækkefølge hos Saxo aabenbart er ganske forvirret (Toget til Stettin 1176, Mødet mellem Valdemar og Henrik Løve). Og dette er kun Eksempler. Man har imidlertid forgæves søgt nogen Forklaring heraf. Vi bør nu nemme den Lære, som Angersfragmentet giver, nemlig at den overleverede Saxotekst efter al Sandsynlighed er i en saare mangelfuld Skikkelse, at Orden og Rækkefølge aabenbart har lidt svære Afbræk, og at man maa regne med Indskud, hvis Ægthed i hvert enkelt Tilfælde maa prøves. At vi nogensinde skulde faa tilstrækkeligt Haandskriftmateriale af lignende Art som Angersfragmentet til Forbedring af hele Teksten i Editio Princeps, er lidet troligt. Hjælp kan derimod faas fra den moderne Filologi, og vi maa haabe, at den Mand i en ikke for fjern

¹⁾ Jørgen Olriks Oversættelse S. 57 f., 128 og 147.

Fremtid vil komme, som med Udgangspunkt i Saxos egen Sprogbrug og i hans personlige Tankesæt underkaster Teksten en radikal Prøvelse og Udrensning. Ogsaa en anden Hjælpkilde vil maaske kunne findes, saaledes som det vil fremgaa af den følgende Undersøgelse. Men som Doc. Weibull med Tyrketro at bygge paa den bevarede Saxotekst til kildekritiske Undersøgelser, er ikke forsvarligt. Dette er den første Indvending, som kan rettes mod hele hans Studie. Den hviler paa skrøbeligt Grundlag, og hvad der nu ser ud som Laan af Saxo fra hans Forløbere, skyldes maaske i Virkeligheden kun Overbearbejdelser af den virkelige Urtekst i deres eller hans Værker.

II. Knytlinga og Saxo. — •Vendertogskrøniken•.

En særlig Interesse for Kildekritikeren maa de sidste halvhundrede Aar af Saxos Værk frembyde, Tiden fra Knud Lavards Død indtil Bugislavs Underkastelse. Kildematerialet til Prøvelse af Saxo bliver nemlig i denne Tid et væsentlig andet. Helgenskildringerne (hvortil vi i et Tillæg kommer tilbage) mister deres Betydning for den politiske Historie, og medens Saxo ganske vist vedbliver at benytte Roskildekrøniken og at tjene som Kilde for Sven Aggesøns Tekst i dens Stephaniske Skikkelse, træder nu en ny og omfangsrig Kilde frem i første Række. Det er Knytlingasaga, som fra 1146 i den Grad stemmer overens med Saxos Fortælling, at den Tanke ligger nær at aflede den ene af den anden eller at føre dem begge tilbage til en ældre fælles Kilde. Weibull griber til den sidste Udvej og mener at kunne forklare den gaadefulde

Lighed ved at antage, at der til Grund for begge Beretninger ligger en nu tabt *Aarvog af rigshistorisk Karakter*, udførligere end de nu bevarede danske Annaler fra Middelalderen og snarere mindende om de karolingiske Aarbøger eller de tyske Rigsannaler fra det tolvte og trettende Aarhundrede¹⁾. Saxo skal have suppleret dette Grundlag ved at øse af tyske Kilder, der er nærbeslægtede med Helmolds Slavekrønike, ved at benytte forskelligt Brevstof, f. Eks. Brevvekslingen mellem Sven Grade og Kejser Frederik Barbarossa, endelig ved at høste af den mundtlige Tradition, saaledes som den fandtes i Roskilde-egnen og da navnlig i Hvidernes Kreds. Særlig denne sidste er Aarsagen til, at Saxo henfører det mest mulige til Absalon og hans Slægt og giver sin Skildring en absalonisk Farve, der virker ganske subjektiv. „Antagandet att Knyttlingasagan använt Saxo skulle förutsätta orimligheten, att dess författare företagit ett systematiskt utskiljande av bestämda källor och traditioner och i sammanhang dermed genomgripande omarbetningar av de delar, i vilka detta skett“²⁾. Weibull stiller til Slutning i Udsigt at rekonstruere de tabte danske Annaler, som har dannet Grundstammen for Saxos Værk og Knyttlingasagaen.

Skønt Weibull ikke er den første, som har ment at kunne paavise en litterær Forbindelse mellem Knyttlinga og Saxo — dette gælder saaledes ogsaa om Holder-Egger i Udgaven af Sagaen i 29. Bind af Monum. German. —, er der ikke Tvivl om, at han har gennemført sin Undersøgelse med en Skarphed og Dybde, som ingen før ham. Han har optrykt store Partier af

¹⁾ S. 234.

²⁾ S. 232.

de to Historieværker jævnsides og paa ubestridelig Maade godtgjort, at Ligheden er saa stor, at det ikke gaar an at tale om Tilfældigheder, ja ikke en Gang (som endnu Finnur Jónsson¹⁾) om en fælles mundtlig Tradition. At der eksisterer et litterært Slægtskab, maa vistnok betragtes som godtgjort een Gang for alle.

Naar Weibull imidlertid finder en ganske forskellig Aand i Knytlinga og hos Saxo, saaledes at denne sidste henfører mange Oplevelser og Bedrifter til Hviderne, som Sagaen fæster ved andre Personer, har han næppe Ret. Hans første Bevis²⁾ for denne Paastand er, at det bekendte Møde mellem Sven og Valdemar i Odense-Albanikirke i Knytlinga overværes af Knud, hos Saxo derimod af Absalon. Men i Virkeligheden staar der ikke i Knytlinga, at Absalon ikke var til Stede ved denne Sammenkomst, ja det fremgaar ikke en Gang tydeligt, om Knud var med i Kirken eller ej. Hovedsagen er imidlertid, at Absalon hos Saxo ikke spiller nogen afgørende Rolle, saa at det ikke kan være for at forherlige ham, han medtages i Skildringen. Hovedpersonen er her, som i Knytlinga, Valdemar, og i dennes Hænder lægger hos begge Forfattere Kong Sven sin Fremtidsskæbne. — Paa lignende Maade peger Weibull paa Vendertogét 1160, hvor Knytlinga blot siger, at Venderne flygtede, da de saa den danske Konges Sejl, mens Saxo beretter, at Sejren skyldtes en Del af den danske Flaade under Absalons Anførsel. Men ligger der heri et Forsøg paa at pynte Absalon med laante Fjer?

¹⁾ Knytlingasaga, dens Kilder og historiske Værd (i Vidensk. Selsk. Skr. 6. R. hist.-fil. Afd. VI, 1, 32): „En ganske vidunderlig Overensstemmelse, endogsaa i de mindste Detaljer mellem Sagaen og Saxo“ ...

²⁾ S. 230.

Er hans Skibé ikke ogsaa en Del af den danske Kongeflaade? — „Under samma vendertåg“, tilføjer Weibull, „är det därjemte enligt Knytlingasagan den danska ärkebiskopen, varmed sagan afser Eskil, men enligt Saxo Absalon, som leder några med verbalöverensstämmelse relaterade underhandlingar med vanderhövdingen Dombor“. Det er rigtigt, at Knytlinga bruger Ordet „erkibiskup“, men den lader tillige Dombor begynde sin Tiltale til ham med Ordene: „þú ert úngr maðr ok veizt óglögt, hvat verit hefir“ (þ: uden Erfaring), og dette kan umuligt gælde om Eskil, der den Gang nærmede sig de Treds, hvis han ikke allerede havde passeret dette Alderstrin¹⁾. Knytlingas Forfatter, der først skrev sit Værk langt hen i det følgende Aarhundrede (i Følge Finnur Jónsson c. 1260), har aabenbart i sit Forlæg mødt Fortællingen henvendt til „Ærkebispén af Lund“ og har da tankeløst erstattet Titlen med Navnet Eskil. Hans Fejl skyldes ganske vist Forlæggets Fejl, da det først var langt senere, at Absalon naaede Stillingen som Ærkebiskop. — Ved Beretningerne om Rygens Erobring 1169 gør Weibull paa tilsvarende Maade opmærksom paa, at det i Knytlinga ikke er Absalon, men Valdemar, som er Hovedpersonen; til ham overgiver de rygske Fyrster Tetislav og Jarmar Landet, og det er Kongen selv, som efter Arkonas Indtagelse drager til Karenz og nedhugger Gudebillederne. Der er hertil at svare noget lignende som ovenfor, at Kongens og Absalons Personer i dette Tilfælde falder sammen; overgiver Rygboerne sig hos Saxo til Absalon, betyder dette dog i Virkeligheden til

¹⁾ Eskil maa være født senest 1104, thi da han efter Fodevigslaget 1134 blev Biskop i Roskilde, kan han ikke have været mindre end 30 Aar (C. Weeke i Biogr. Lex. IV, 589).

Kongen. Igennem hele Knytlingas Fortælling lyser dog Absalons Navn; det hedder saaledes, at Ryghoerne lovede at gøre alt, hvad Kongen og Biskop Absalon paabød dem; at Absalon og Præsterne kristnede Øen; at Kong Valdemar drog hjem derfra „tilligemed Absalon og hele Hæren“ (Kap. 122). — Naar endelig Weibull opfatter det som et yderligere Bevis paa Saxos Partiskhed for Hviderne, at han lader det være Sune og Ebbe, som omstyrter Svantevits Billedstøtte, mens Knytlinga tilskriver Biskop Sven af Aarhus og Sune denne Bedrift, turde det til Gengæld anføres, at Saxo holder Biskop Sven skadesløs ved at lade ham deltage i Absalons Tog til Karenz, hvad Knytlinga ikke véd noget om. Saa dette kan vel da gaa lige op.

Paa intet af de anførte Punkter findes der altsaa en virkelig Forskel paa Aanden i de to Værker, saaledes at Saxo skulde være paavirket af en Slægttradition, der ikke prægede Knytlinga. Men det holder heller ikke Stik, naar Weibull ser en Modsætning mellem politiske Anskuelser hos Saxo og i Sagaen. Weibull hævder, at Kejser Frederiks Opfordring til Knud VI om at aflægge Lenshylding er fremstillet som „fuldt lojalt“ i Knytlinga, mens Saxo opfatter Kejserens Optræden som et Udslag af tysk Svig og Falskhed. Men Knytlinga er her som saa ofte kun naivt refererende paa Sagaers Vis, og den har forøvrigt paa et tidligere Punkt tydeligt vist sin Stemning mod Kejseren, da den begynder sin Skildring af Sven Grades Hylding i Kap. 109 med disse Ord: „Í þenna tíma sendi Friðrekr keisari Sveini konungi orð ok bauð honum til sín með vináttu. En er Sveinn konungur kom til keisarans, þá rauf keisarinn trú sína við Svein konung ok neyddi hann til at giörast sèr handgenginn“. —

Lige saa lidt kan man med Weibull slutte noget af, at Sagaen undertiden taler i Almindelighed om Danskernes Opsætsighed under et og andet Vendertog, mens Dadelen hos Saxo rettes alene mod Jyderne, thi Knytlingas Forfatter véd under andre Tog meget god Besked med Jydernes Misundelighed („Pá öfunduðu Jótar þetta“), om han end som Sagaskriver helst undgaar at give sine Stemninger Luft¹⁾. Derfor er det heller intet Under, at Weibull forgæves søger efter saxonisk Stil og litterær Ejendommelighed i Knytlinga; allerede det forskellige Sprog hindrer en Overførelse deraf, men desuden kan man vel næppe tænke sig en større Modsætning end mellem Saxos Forfatterejeendommeligheder og en islandsk Sagaskrivers²⁾.

For at komme til Klarhed over Forholdet mellem Knytlinga og Saxo, er det aabenbart nødvendigt at gennemgaa et større Parti af dem jevnside, og det vil vistnok være mest formaalstjenligt hertil først at vælge Begyndelsen af Valdemar I's Historie. De første Skildringer hos Saxo af det planlagte, men atter opgivne Vendertog 1158, af Stridighederne i Roskilde forud for Absalons Bispevalg, af Boslundekampen d. 12. April 1158 og endelig af Kong Valdemars paatænkte Hævntog mod Falster staar ene uden Parallel i Knytlinga³⁾, men da man naar til det første virkelig gennemførte Vendertog 1159 bliver Forholdet et ganske andet. Det er allerede karakteristisk, at dette Foretagende, hvis virkelige Betydning dog blev ganske ringe, skildres med ret stor Ud-

¹⁾ Knytlinga, Kap. 124. Jfr. Jydernes Misundelse i Kap. 121.

²⁾ Weibull S. 233.

³⁾ Knytl. nævner i Beg. af Kap. 119 kun selve det Faktum, at Absalon blev valgt, og føjer dertil nogle faa karakteriserende Ord, der indeholder ligesom Saxos berømte Karakteristik in nuce.

førlighed i begge Kilder. Kommer man til Enkelthederne, møder man en overraskende Lighed¹⁾. Begge Forfattere refererer saaledes Absalons spottende Ord til Kongen, da denne i den ellefte Time synes at falde fra og søger ind til Havnen paa Møn. Dog er der Forskel paa Absalons Ord i de to Kilder, idet Knytlinga synes at tilskrive Absalon den Udtalelse, der hos Saxo (743) henføres til Peder Ebbeson. Under den følgende Skildring af Sejladsen til Rygen er Ligheden iøjnefaldende; da Ærkebiskop Eskils Skib har lidt Havari, hedder det i Knytlinga: „Kong Valdemar svang sig da op paa Ingemars Skib med sit Sværd og Banner, det blev anset for et meget godt Spring“; hos Saxo (S. 746): „[Kongen] raabte til Ingemar Skaaning, at han skulde lægge til med sit Skib; med Sværd i højre og Banner i venstre Haand sprang han dernæst djærvt til, slap godt derfra“ ... Man kommer endelig til Hedinsø, og Knytlinga siger: „Da gik Kongen op paa Biskop Absalons Skib, og lagde sig ned og sov“. Hos Saxo (S. 746) hedder det: „Kongen var træt af den langvarige Roning; og saa snart han kom i Havn, gik han straks om Bord hos Absalon og lagde sig til at sove“ ... Derefter sendes Gnemmer (i Knytlinga: Gvenmar Ketilsøn) i Land for at spejde. Sagaen beretter om hans Tilbagekomst: „Gvenmar berettede Kongen, at han havde fanget Venderne Spejdere“; hos Saxo (S. 749) hedder det om Gnemmer, at han „nu til Kongens Glæde kom sejlene med Indbyggernes Strandvagter, som han havde opsnappet“. Man gør derpaa Landgang paa Fastlandet i Barth; Knytlinga siger: „I Munden af en Flod“; Saxo (S. 749) paa tilsvarende Maade, at da Danskerne kom i Land, var det ved „et

1) Knytl. Kap. 119. — Saxo 741 ff.

stort Mosedrag“. — I hele deres Anlæg er de to Skildringer ligeledes ens. Forskellen ligger i Saxos langt større Udførlighed (han behøver 16½ Side til at skildre det Tog, som i Knytlinga fylder 1½ Side), men denne Udførlighed skyldes dels den brede saxoniske Fremstillingsmaade, dels en Række Biepisoder, som kan fjernes uden at sønderrive Hovedtraaden i Fortællingen. De omhandler nemlig to Hallandsfareres Samtale med Absalon straks efter Ankomsten til Hedinsø, derpaa det efterfølgende Krigsraad med lange Taler af Vedeman og Gnemer, en Kamp mellem Flaadevagten Skjalm Skægge og Venderne, medens den danske Hovedstyrke er i Land i Barth, og til Slutning Arrièregardens (o: Absalons) Fægtninger med Venderne under Bortsejladsen fra Rygen. — Det følgende Høsttog til Arkonaegnen samme Aar omtales kun hos Saxo, men ikke i Sagaen; Fortællingen maa føres tilbage til Absalon („nu vilde Absalon springe af Hesten og hjælpe Kongen op“ . . . „Absalon udbrød da“ osv.) og omhandler især et af Esbern Snares Eventyr. Paa samme Maade omtaler kun Saxo (S. 752), ikke Knytlinga, Udrustningen til et mislykket Tog i Begyndelsen af 1160; Rygboen Dombors lange Spotte-tale til Absalon ved denne Lejlighed henføres derimod af Knytlinga til det andet Møde mellem Dombor og Absalon i Slutningen af samme Aar.

Mærkes maa det ligeledes, at en kort Bemærkning hos Saxo (S. 757) om, hvorledes Valdemar køber Henrik Løve til Vaabenbroderskab mod Venderne, ganske savner Pendant i Knytlinga. Isoleret som den staar, gør den allerede ved første Øjekast Indtryk af at være et senere Indskud.

Vi kommer nu til det store Venderlog, som Valdemar og Henrik Løve i Forening satte i Værk i Høsten

1160. Det indledes i Knytlinga med de Ord: „Om Vaaren sendte Kong Inge af Norge Kong Valdemar et smukt Drageskib“, og det siges senere, at dette blev beskadiget paa Toget. Hos Saxo lyder det tilsvarende Sted: „I fordums Tid¹⁾ havde den norske Konge af sær Yndest for Valdemar skænket ham et mærkeligt kunstfærdigt Drageskib i Vennegave“. Saxo har derpaa en Fortælling om Absalons Drøm i Isøre Havn, mens han bier paa Magsvej; den findes ikke i Knytlinga. Under den paafølgende stormfulde Sejlads havarerer Drageskibet. Herpaa begynder Skildringen af Vendertoget. Begge Kilder er enige om, at det er rettet mod Venderfyrsten Nuklet i Wurle, som Knytlinga kalder Mjuklat, og at dennes Søn Prislav (i Knytlinga: Fridleif), som har antaget Kristendommen, er med paa dansk Side. Weibull har Ret i at hævde, at den detaljerede Fortælling hos Saxo om Nuklets Fald, der endog i de enkelte Udtryk minder om Helmolds Beretning, maa føres tilbage til en tysk Kilde (hvorfor ikke saa til Helmold selv?). Men skønt Knytlinga ikke kender denne Beretning, staar dens kortfattede Udtalelse: „Mjuklat faldt siden“, ikke i nogen Modstrid til Saxo. Efter at Saxo derpaa har haft nogle Linjer om et Gæstebud hos Henrik Løve, hvori alene Valdemar og Absalon deltager, følges atter de to nordiske Kilder jevnside i Skildringen af Absalons dristige Ridt for sin Konge til Henriks Lejr²⁾. Ligheden er her slaaende. Da Valdemar opfordrer en Budbringer til at melde sig frivilligt, fortsætter Knytlinga (Kap. 119): „Til

¹⁾ Saaledes oversætter J. Olrik Ordene „sed superius“; mon med Rette? Det betyder vel blot „i Forvejen“ eller „tidligere“.

²⁾ Knytl. lader Ridtet foregaa til Hertug Henrik i Brunsvig; dette er naturligvis en Misforstaaelse af Forlæggets Hertug Henrik af Brunsvig.

at drage denne Færd var alle uvillige, thi man maatte drage lige igennem Vendland i Hænderne paa sine Fjender“. Hos Saxo (757 ff.) hedder det: „... men den enes Hest var blevet halt, og den andens var ej rigtig skoet: alle fandt de paa en eller anden Undskyldning som Skalkeskjul for deres Fejghed, og ikke en turde paatage sig saa farlig en Færd“. Det bliver saa i begge Kilder Absalon, som maa til det; han medtager foruden sit Følge Prislav Nukletsøn som Vejviser. Riddet fra Lejren til Henrik Løve foregaar lykkeligt. Der er kun den Forskel mellem de to Beretninger, at Sagaen under Vejs lader Prislav (Fridleif) se sin Faders afhuggede Hoved paa en Pæl og erklære, at Grunden til dennes Undergang var, at han ikke havde villet dyrke den sande Gud. Hos Saxo udtaler derimod Prislav de samme Ord paa et tidligere Tidspunkt, nemlig da han faar Budskabet om sin Faders Død. Efter at Valdemars Ærinde til Henrik Løve er besørget, skildrer begge Forfattere enslydende, hvorledes Hertugen tilbyder Absalon Bedækning paa Tilbageturen, men Bispen afviser dette, og da Danskerne har forladt den tyske Lejr, holder Prislav en Tale til Følget, hvori han opfordrer alle til at vise sig modige under den store Fare. Hans Ord fænger; Danskerne rider under Sang gennem Venderlandsbyerne for at give mulige Fjender Indtryk af deres Tillidsfuldhed, og de naar uden Sværds slag igennem til den danske Hær. De finder Kong Valdemar læsende i den hellige Skrift (*Knytlinga* siger mere bestemt: i Davids Salmer), og han glædes i høj Grad ved at se sine Mænd i god Behold.

Toget fortsættes herefter østpaa. Saxo og *Knytlinga* er enige om det gode Resultat (om Absalons Bedrifter se Bemærkningerne ovenfor S. 318). Derimod har alene

Saxo en Bemærkning om en strategisk Samvirken mellem Valdemar og Henrik Løve og en Anekdote om en Samtale mellem Prislav og hans Broder Pribislav. Ensartet er derimod Beretningen om Kampen mellem den danske Flaade og den vendiske, medens Danehæren er i Land for at hærge Egnen. Hos Saxo byder Kongen Flaadens Besætning at holde sig skjult i Skibene, mens deres Fæller er i Land paa Plyndringstog, for herved at lokke Venderne til at angribe Flaaden. I Knytlinga giver han derimod Landgangstropperne det Paalæg „ikke at ride op, førend hele Hæren var kommen i Land“, hvad der aabenbart er meningsløst og maa skyldes en Forvanskning i Knytlinga. Efter den dobbelte Bedrift lader begge Forfattere Danskerne tjelde Skibe og lægge sig til Middagshvile. Da kommer Eskil til og haaner dem for deres Dovenskab med Ordene: „Lægger vi vore Kroppe i Grav, naar Kæmpesindet ret skal staa sin Prøve“ (S. 764). I Knytlinga siger Ærkebispens derimod meningsløst: „Altfor hurtige er I Danske til Eders Gerning, at I begraver dem, førend de er døde“. Man spørger unægtelig her: „Hvem er det, Danskerne begraver“, og man faar intet Svar. I god indbyrdes Overensstemmelse skildrer derpaa de to Kilder, hvorledes Danehæren hærger den sydlige Del af Rygen og Valung, og efter at Saxo alene har fortalt en Anekdote om, at Danskerne huggede Enden af Spydstagerne for at gøre dem mere hædelige, slutter de to Beretninger om Toget med Fortællingen om Dombors Fredsmægling, der ovenfor er omtalt (S. 319), og hvori Sagaen jo atter gør sig skyldig i en Misforstaaelse. Takket være de lange „klassiske“ Taler hos Saxo fylder den her adskillige Gange saa megen Plads som i Knytlinga. —

Den her givne Prøve er tilstrækkelig til at vise Karakteren af Gesta Danorum og af Knytlinga over for hinanden. Naar vi ser bort fra de Ejendommeligheder, der præger den sidste i Egenskab af islandsk Saga, falder det først og fremmest i Øjnene, at Knytlinga kun vil berette om de egentlige Vendertog, medens Saxo tilsigter at give hele Rigets politiske Historie. Men mange af dennes Blade er endnu under Valdemar den Store saa triste, at Følgen bliver den ejendommelige, at Knytlinga egentlig svarer bedre til Titten „Danskernes Bedrifter“ end selve Saxos Værk. Hele Valdemars Forhold til Henrik Løve findes saaledes ikke omtalt i det her gengivne Stykke af Sagaen. Fortsætter man, vil man i Knytlinga forgæves søge Oplysninger om det omstridte Pavevalg, om Valdemars Strid med Eskil og hans Rejse til Döle, hvor han hyldede Kejser Frederik Barbarossa (S. 767—786), medens derimod det lille Vendertog samme Aar (1162) til Wolgast findes trofast refereret¹⁾. Heller ikke om de norske Forhold, der dog maatte forudsættes at ligge Sagaskriveren saa nær, indeholder Knytlinga noget før i 1170, da Erling Skakkes Besøg i Randers korteligt omtales (i Kap. 124), og det iøvrigt hedder: „Ok er sagt frá skiptum þeirra Valdimars konungs ok Noregs manna í sögum Noregs konunga“. Saxo har derimod en bred og selvstændig Skildring af den politiske Udvikling i Norge lige fra Sigurd Slembe's Tid til Valdemars første Norgestog 1165 (S. 786—795).

Vender vi nu tilbage til de refererede Tog i 1159

¹⁾ Knytl. Kap. 120 (S. 379). At Absalon møder paa Rygboernes Ting, nævnes derimod ikke paa dette Sted hos Saxo, som henfører dette Træk til et senere Tog 1164 og knytter en Anekdote om et Hestetyveri dertil.

og 1160, har vi allerede set, at Ligheden hos de to Kilder er slaaende. Grundstammen er den samme, og der findes en Ensartethed i Detaljer, der gaar til Verbaloverensstemmelse, men Saxo fortæller bredere, og han har adskillige selvstændige Træk, der kan fjernes uden Skade for Helheden. Er det da muligt at forklare den utvivlsomme litterære Overensstemmelse ved med Curt Weibull at konstruere en fælles Kilde, en Rigsaarbog af frankisk Type? Denne Rigsaarbog skulde altsaa bl. a. have indeholdt Absalons Spottegloser til Kongen 1159; Valdemars Spring med Sværd og Banner fra Eskils Skib over i Ingemars; Kongens Gang over i Absalons Skib for at sove; Gnemers Ankomst med de rygiske Strandvagter; Samtalerne mellem Dombor og Absalon; Fortællingen om Kong Inges Drageskib (som jo forøvrigt er uden al reel Betydning for Begivenhedernes Udvikling); Prislavs Ord om hans døde Fader; hans Tale til Absalons Følge; Kong Valdemars Læsning i Bibelen o. s. v. En mærkelig Aarbog! Dens Mage findes vist ikke i Middelalderens Litteratur; den har nok snarere henhørt til den Slags Aarbøger, som man kalder Krøniker; men hvorledes kan saa Saxo med Rette sige, at han er den første i Danmark, der har løftet denne Byrde og skrevet „om al den Id, der er øvet i Danmark“¹⁾. At vi ikke staar over for en tabt Aarbog, kan man ogsaa slutte af den fuldkomne Mangel paa Aarstal og Tidsangivelser baade hos Saxo og i Knytlinga, ja, hvad der siger mere, af den Mangel paa kronologisk Opbygning og fast Skema i Saxos Skildring, som medfører, at Begivenhederne for

¹⁾ Indledningen (S. 3): „Igitur oneri cunctis præteriti ævi scriptoribus inexperto rudes laboris humeros subicere coactus“ ...
og 2: „Quis enim res Daniæ gestas literis prosequeretur?“

visse Aars Vedkommende er kastede helt imellem hverandre paa fejlagtig og forvirrende Vis. Nej, Forlægget maa være en Vendentogskrønike, netop en Krønike, som kun har indeholdt Beretningerne om disse Tog, thi hvorfor skulde ellers Knytlinga omhyggeligt have undgaaet at medtage de mange farverige og interessante Begivenheder, som Saxo indeholder ved Siden af dette fælles Stof? Men endnu en Ejendommelighed bør man bemærke, nemlig at Knytlinga paa afgørende Punkter maa have misforstaaet Meningen i dette Forlæg, t. Eks. i den af Saxo refererede Samtale mellem Eskil og Absalon, hvor Følgen er bleven, at Pointen er gaaet ganske tabt.

Men der er ingen Grund til længere at holde Læseren i Uvidenhed om min Opfattelse af det litterære Forhold mellem Saxo og Knytlinga, da han vel tilmed allerede er paa Veje til at gætte den. De to Forfattere er afhængige af hinanden; Saxo kan paa Grund af Tidsforholdene ikke have benyttet Knytlinga; Knytlinga kan omvendt ikke have benyttet Saxo i den Skikkelse, hvori vi nu kender ham. Begge Forfattere maa altsaa føres tilbage til en fælles Kilde. Men hvilken anden Krønikeforfatter end Saxo selv kan have skrevet om Valdemars og Absalons Bedrifter, skrevet med de samme Sympatier, som vi møder i Saxos bevarede Værk, og med de samme Vidnesbyrd om Forfatterens nære personlige Forhold til den store Biskop og vel ogsaa til Kong Valdemar? Havde en anden Krønike nogensinde eksisteret, kan vi være overbeviste om, at den vilde være bleven saa berømt, at vi ikke nu vilde leve i Ubekendtskab med dens og dens Forfatters Eksistens. Den samme Indvending kunde man forøvrigt ogsaa med Vægt rette mod hele den wei-

bullske Annalteori. Den naturlige Løsning paa Gaaden bliver da, at der maa have eksisteret en Ur-Saxo, der har ligget til Grund for Knytlingas Skildring, og som har indeholdt Kærnen af Fortællingen om Vendertogene, saaledes som vi møder dem i den bevarede Gesta Danorum. Senere hen er Saxo vendt tilbage til sin oprindelige Skildring, han har affilet den og forøget den med nye Træk, men hvad der er det vigtigste: Han har om den som Centrum opbygget Valdemarstidens Historie, har medtaget de indre Stridigheder, Forholdet til Norge og Tyskland o. s. v., og han har paa det sidste Punkt bl. a. høstet Nytte af Helmold, som han imens under en eller anden Form har lært at kende.

En saadan Fremgangsmaade af en Middelaldersforfatter er ikke nogen Sjældenhed, og det maa her være nok at minde om de mange Redaktioner af Detmars og Korners lybske Krøniker, som endnu er bevarede. Ganske vist stammer disse først fra d. 14. og 15. Aarhundrede, og det maa indrømmes, at intet tilsvarende Eksempel — saa vidt vides — er bekendt blandt d. 12. og 13. Aarhundredes nordeuropæiske Forfattere. Men er der nogen Grund til at tro, at Bøger som Helmolds, Arnold af Lübecks og Henrik af Letlands Krøniker skulde være blevne til i een Støbning? Dertil staar der for mange Støberande tilbage i disse Værker, naar man da forstaar at se nøje til¹⁾.

Gaar vi til de store Kulturlande, til England og Frankrig, møder vi der Paralleler nok fra Saxos egen Tid, Eksempler paa

¹⁾ Hvad Arnold angaar, er hans Ros over Danskerne og deres Konge i 3dje Bogs 5te Kap. (De honestate Danorum) i mærkelig Modsætning til hans Udtalelser i II, 21 og III, 7, hvor Valdemar I og Knud VI underkastes en temmelig uforbeholden Kritik.

historiske Værker, der er blevne skable i flere Stød og atter og atter underkastede Omarbejdelser af deres Forfattere. William af Malmesbury havde første Udgave af sin „Gesta Regum“ færdig c. 1125, da han var omtrent 30 Aar gammel, og den foreligger endnu i saa mange Eksemplarer, at den maa have faaet en vid Udbredelse. Inden han tog fat paa den nye Redaktion deraf, skrev han mange andre Værker, Helgenlevneder, theologiske Skrifter o. s. v. Samtidig øgede han sin historiske Viden gennem Studier i Arkivet i Glastonbury (jfr. Saxos Kendskab til Helmold og til Brevvekslingen mellem Kong Sven og Kejser Frederik, som nedenfor vil blive omtalt). Følgen blev anden Udgave af det historiske Værk, der maa være skabt efter Februar 1135, og hvori ikke alene Stofmængden er forøget med alt, hvad Forfatteren havde erhvervet i Mellemtiden, men der ogsaa paa Grund af de ændrede Tidsforhold, navnlig af Urolighederne under Kong Stephens Regering, er foretaget en tydelig Ændring af Dommen over Fortiden i formildende Retning (William Conquerors Personlighed og New-Forrests Oprettelse). Paa denne anden Udgave er der endda fulgt en tredje fra Forfatterens egen Haand, og endelig har han fortsat Arbejdet med sin „Historia Novella“. Det skal indrømmes, at Ændringerne og Tilføjelserne i de to sidste Udgaver er betydeligt mindre i Omfang, end vi efter ovenstaaende Hypotese maa forestille os dem hos Saxo, men iøvrigt kan man ikke tænke sig en smukkere Parallel end mellem de to Forfattere¹⁾.

Samtidig med William af Malmesbury er den normanniske Historieskriver Orderic Vital; han begyndte med at forfatte 3dje Bog af sit Værk 1123 og fortsatte i Rækkefølge indtil 12te Bog, der forelægger 1136—1137. Dog er 7de Bog forfattet efter 8de, og i 12te Bog er et Kapitel skrevet før den øvrige Del. Desuden blev 1ste og 2den Bog til Slutning tilføjede. I 1141 genoptog Orderic imidlertid Arbejdet, og han fortsatte ikke alene med en 13de Bog, men gjorde ogsaa en Række Tilføjelser til det allerede fuldendte. Stykket om

¹⁾ Willelmi Malmesbiriensis monachi de gestis rerum Anglorum, ed. W. Stubbs (1887), I, S. XIV, XXVI, XXXI, XXXVI og XLV.

Henrik I.s Død blev indkapslet i 1ste Bog, og Slutningslinjerne i 2den Bog tilføjes. Til 3dje Bog knyttedes en Indledning, og Slutningen af 6te Bog opstod først nu. Ligeledes blev der indføjet et Stykke i 10de Bog¹⁾.

Lidt senere i Aarhundredet skrev den berømte Abbed Suger sine Biografier af de franske Konger Ludvig VI (den Tykke) og Ludvig VII. Den moderne Udgiver mener, at Suger henimod Slutningen af sit Liv (han døde 12. Januar 1151), har paabegyndt et nyt historisk Arbejde, hvori der ogsaa indgik en Omarbejdelse af Ludvig VI.s Historie. Arbejdet er sandsynligvis blevet ufuldendt, men det er blevet udnyttet af en senere Aarbogsforfatter²⁾.

Selv et Værk som den engelske Helgenbiografi over St. Godric, der er forfattet af Munken Reginald ved den samme Tid, foreligger i tre Redaktioner. Den første er anonym; Fortællingen er forholdsvis kort, og mange af de senere tilkomne Detaljer fattes; endelig er Ordningen af Stoffet meget forskellig fra den, som vi møder i de senere Udgaver. Hvis der ikke var den slaaende Overensstemmelse i Indholdet, vilde man paa Grund af Anonymiteten gætte paa en anden Forfatter end Reginald. Anden Udgave er betydeligt udvidet, og i Stedet for en mere simpel og fordringsløs Stil er der nu traadt en bred, blomstrende og selvbehagelig Fremstilling. Først i tredje Udgave møder vi Forfatternavnet, og Skildringen er bleven endnu bredere, uden at dette skyldes Meddelelsen af nye Fakta.

Som man ser, er den franske og engelske Middelalderslitteratur rig paa historiske Værker, hvis Tilblivelse ganske falder i Traad med den fremstillede Saxo-Hypotese. Men tvinges man ikke i det hele, hver Gang man staar

¹⁾ Leop. Delisles Indledning til le Prevosts Udgave (1855), V, S. XLVI og XLVIII.

²⁾ A. Molinier: Vie de Louis le Gros par Suger (Coll. de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire, Bd. 40) (1887), S. XXVI f.

³⁾ Indledn. til „Libellus de vita et miraculis S. Godrici“ S. IX—XI. (Se nedenfor S. 377).

over for et litterært Værk af større Omfang, til den Antagelse, at dets Genesis er gaaet for sig paa en lignende Maade, saa at man, selv naar positive Oplysninger skulde fattes, ved en Sandsynlighedsslutning bringes ind paa den samme Tanke?

Hvis man over for det fremsatte vil indvende, at den givne Prøve paa Ligheden mellem de to Værker, Saxo og Knytlinga, er for lille til herpaa at bygge saa vidtgaaende Slutninger, er der jo ikke andet Svar herpaa end at fortsætte lidt længere med at gennemgaa dem jevnside. Efter det første Norgestog 1165 vender Saxo (S. 795) tilbage til Fortællingen om Venderbedrifterne med Ordene: „Siden [Postea], da Kongen hørte, at de østlige Vender i Lid til egen Styrke havde rejst sig imod ham, sluttede han i den Fejde Forbund med Hertug Henrik af Sachsland“ ..., men dette Forbund henhører i Virkeligheden til 1163, saaledes som det bl. a. fremgaar af Tilføjelsen, at Knud den Gang var i sit første Aar. Det paafølgende Vendertog foregik da ogsaa, som det fremgaar af de tyske Kilder, i 1164. Ordet „Siden“ er altsaa saa misvisende, som vel muligt, men forstaas let, naar man antager, at Saxo har skudt de norske Forhold, der ikke lod sig dele før 1165, fordi Beretningerne om dem skulde motivere Valdemars Indgriben i dette Aar, ind i sin Fortælling om Venderkampene. Saaledes er Hændelserne 1163 komne efter dem fra 1165¹⁾. Toget 1164 gaar for Danskernes Vedkommende til Peenefloden, medens Henrik Løve rykker landværts mod Demmin. Saa længe der er Tale om Tyskernes Bedrifter, følger Saxo Helmold, og hos begge

¹⁾ Jfr. J. Olrik i Hist. Tidsskr. 8. R. II, 248.

disse Forfattere finder Hertugen Demmin forladt af Venderne, medens Knytlinga lader ham indtage Borgen og dræbe en Mængde af Besætningen. En Episode af Tyskernes Kamp er det Forsøg, som Venderne gør paa at overrumple den tyske Fortrop under Anførsel af Grev Adolf af Holsten og Grev Henrik af Ratzeburg, ogsaa her er der Forskelligheder mellem Sagaen og Saxo.

Men fra det Øjeblik Kong Valdemar optræder paa Krigsskuepladsen, følges Saxo og Knytlinga atter broderligt. De skildrer begge Kongens Sejlads op ad Peenefloden til Dunzarbro og Stolpe, og Forskellen mellem dem er kun, at Mødet mellem de to Fyrster i Følge Knytlinga sker ved Broen, hos Saxo i Stolpe. At Wolgast derefter tredeles, og at Rygboerne faar den ene Tredjedel, er de ligeledes ganske enige om.

I 1166 er Forholdet et tilsvarende, om end Knytlinga her har visse Træk henimod Slutningen, som savnes hos Saxo. Men man kan dog t. Eks. tænke sig, at Ur-Saxo har indeholdt et og andet, der er forsvundet i den endelige Redaktion, som vi kender. En Fortælling om to af Absalons Mænd, der drukner paa Rygen, er af Saxo (S. 801) henført til Foraarsfelttoget, i Knytlinga til Sommerfejden. Det er vanskeligt at sige, hvor den med Rette hører hen; har Saxo i sin senere Bearbejdelse flyttet den til dens rigtige Plads, eller er den blevet rykket bort fra sit rette Sted af en senere Afskriver? Forøvrigt er Fortællingen atter et af den Slags fælles anekdotagtige Træk, som er nok til at omstøde Curt Weibulls Annalteori. I 1167 skildrer begge Kilder Absalons og Kristoffers Tog til Barth, som hærges; enslydende hedder det i Knytlinga (Kap. 122), at Ødelæggelsen var saa stor, „svá at þat lá audt marga vetr síðan“, og hos Saxo

(S. 806), „ut iidem [vici] adhuc usque cultu vacui præteriti incendii magnitudinem præsentibus testentur indiciis“. Toget samme Sommer (1167) kom ikke til virkelig Udførelse og nævnes derfor kun af Saxo (S. 807), mens Knytlinga forbigaar det. Grunden er, at Beretningen om de indre Uroligheder (Buris) og om de norske Intriger nu genoptages af Saxo, medens Knytlinga naturligtvis intet har derom. Men heller ikke Toget til Venden 1168 (Saxo S. 810 ff) omtales af Knytlinga, fordi det skete som Følge af Valdemars Aftaler med Henrik Løve ved Ejderen, der atter henhører til det Stof, som Saxo skylder Helmold.

Vi staar nu over for det berømte 11te Venderdog, der sagtens fandt Sted 1169 og førte til Arkonas og Karenz' Fald. Fortællingen hos Saxo er langt fyldigere end hos Knytlinga baade i Skildringen af Svantevits Dyrkelse og af selve Erobringen. Men de Træk, som vi møder i sidstnævnte Værk, er os alle vel kendte fra Saxo; t. Eks. Fortællingen om, hvorledes Rygboerne tvinges til at slæbe Gudestøtten ud til Lejren, hvor den kløves og brændes under Kedlerne; den uhøviske, noksom kendte Anekdote fra Karenz o. s. v. Hos begge Forfattere vies der ligeledes Kirkegaarde, og Landfolket døbes. Nogle Træk hos Saxo, som savnes i Knytlinga, kan paavises at stamme fra Helmold, saaledes det etymologiske Sagn, at Svantevit skulde være St. Vitus i Forklædning, og Udtalelsen om Pomrernes Deltagelse i Toget under Kazimar og Bugislav. Hvad Knytlinga har ud over Saxo er blot Tallet paa de kristnede Rygboere og Navnene paa endnu et Par vendiske Guder¹⁾.

¹⁾ Knytl. Kap. 122. — Saxo S. 821 ff. Se desuden ovenfor S. 319 —20.

Men paa Rygertoget 1169 fulgte, som vi ved det fra Helmold¹⁾ og Knytlinga, et meget slet Forhold mellem Kong Valdemar og Henrik Løve, fordi Hertugen var krænkede over, at Kongen ikke vilde dele de rygiske Tempelskatte og Gidsler med ham. Dette førte til, at Henrik Løve 1170 hidsede baade Øst- og Vestvenderne mod Danmark, og Riget kom i virkelig Fare, da tilmed Erling Skakke truede fra Norge. Til Værn herimod udruster vi to Ekspeditioner, en mod Øst under Esbern og Kristoffer, som paa Öland kæmper mod de hedenske Kurer, og en anden senere paa Aaret under Kong Valdemars egen Anførsel mod Syd til Julin. Det første Tog skildres ganske ens i begge vore Kilder (baade hos Saxo (S. 848 ff.) og i Knytlinga (Kap. 123) er det først under Vejs, Danskerne erfarer, at Kurlænderne er i Nærheden; disse trækker deres Skibe paa Land og kæmper tappert, men ikke een kommer levende hjem o. s. v.). Ogsaa det andet Tog, som gik til Julin, skildres med Verbaloverensstemmelse af de to Forfattere. Det var ved denne Lejlighed, Danskerne blev indespærrede i det smalle Sund, og at Jyderne (hos Knytlinga: Danskerne) højlydt gav deres Mishag til Kende mod Absalon, hvem de beskyldte for at have bragt dem i en Sæk (Saxo 861: „Enimvero Danis eo loci perventum esse, unde reditus spes præsumentia non sit“; Knytl. Kap. 124: „Þá sögðu Danir, at þeir þóttust komnir i einn sekk“). Hertil svarer i Sagaen Absalon: ... „vèr skyldim hafa karlmanns hjarta enn eigi konu“; hos Saxo lægges den samme Tanke Skorre Vagnsøn i Munden, naar han opfordrer Danerne til at ophøre med: „ignavas[que] et

¹⁾ Helm. lib. II, cap. 13.

indignas fortibus voces in ejus convicium muliebriter jaciendo ... Meminerimus nos viros exercitados, non imbellas feminas esse“. Takket være Absalon slipper Hæren hos begge Forfattere lykkeligt ud af Klemmen.

Hverken Knytlinga eller Helmold lægger Skjul paa, at den direkte Fare for Danmark i 1170 var stor, men Saxo vil intet vide herom. For ham er 1170 det Aar, da Hellig-Knuds Skrinlæggelse og Kongesønnen Knuds Kroning af den forsonede Ærkebiskop Eskil finder Sted i Ringsted, og ingen truende Skyer forstyrrer Feststemningen, der for den Sags Skyld har vedvaret uafbrudt siden Rygens Erobring det foregaaende Aar, som i hans Øjne er Vendepunktet i Valdemar I's Historie. For ham er der kun Fremgang efter dette Aar, og der har ikke været Tale om Fare fra Sachserne siden 1167, da der sidste Gang var en Kurre paa Traaden mellem Valdemar og Henrik Løve. Denne Misstemning i 1167 omtales forøvrigt hverken af Knytlingas Forfatter eller Helmold, og lidet tillidvækkende virker ogsaa Saxos Fortælling om, at Absalon 1167 skulde have hidset Østvenderne mod Henrik Løve ved Hjælp af sin Udsending Godskalk. Dette Træk passer bedre til Skildringen 1163, hvor Knytlinga i Virkeligheden har noget herom¹⁾. Men der kan i hvert Fald ikke være Tvivl om, at Faren for Danmark i 1170 var langt større end nogensinde i 1160erne, dertil gives der altfor gode Grunde for den mægtige Sachserhøvdings Vrede, og Helmolds Skildring af Vendernes Plyndringer rundt om i Danmark lader sig

¹⁾ Kap. 120, hvor der tales om Østvendernes Anfald paa Hertugens Besiddelser: „Hertug Henrik tilskrev Biskop Absalon dette Anslag“ ...

ikke uden videre afvise¹⁾. Paa en meget ejendommelig Maade søger imidlertid Saxo at tilsløre denne Situation og de farlige Følger, som det af ham saa højt priste Rygenslog 1169 havde faaet. I Knytlinga møder vi efter Julintoget i 1170 Fortællingen om, hvorledes Absalon paa Hjemvejen herfra sejler til Øresund og ligger i „Hyljumynni“ med 6 Skibe, da der uventet kommer 9 store vendiske Skibe til. Men han overrumpler og forjager dem, idet han erobrer et af de fjendtlige Fartøjer. Denne Fortælling genfindes i alle sine Detaljer hos Saxo (812—13), men han henfører den rigtignok til 1167 og sætter den i Forbindelse med „en falsk Tidende“ om, at Sachserne allerede havde gjort Indfald i Landet. Ganske vist gjorde Sachserne hverken 1167 eller 1170 selv Angreb paa Danmark, men i 1170 var der i hvert Fald Fare derfor, saa at Kongen og Absalon — som Saxo beretter — kan have drøftet denne Eventualitet i Slagelse. I Knytlinga kommer den lille Fægtning ved Hyljumynni som et naturligt Efterslæt til Julintoget; hos Saxo svæver den derimod helt i Luften, og man skønner ikke, hvorfor Absalon er kommen i Søen med sin lille Styrke. Forklaringen er simpelt hen den, at Historien af Saxo er bleven flyttet til en anden Plads end sin oprindelige, og Aarsagen hertil er allerede nævnt²⁾. Det

¹⁾ Hans Olrik: Absalon I, 199—203 og 215.

²⁾ Da Forskerne (Jørgen Olrik i Hist. Tidsskr. 8. R. I, 373 og Hans Olrik i Absalon I, 153) tidligere ikke har set, at Absalons lille Kamp hører sammen med et Vendertog, har de stedse henført „Hylleminde“ til et Sted ved Storebælt for at faa det anbragt i Nærheden af Slagelse, hvor Samtalen mellem Kongen og Absalon fandt Sted. Men naar Jørgen Olrik mener, at „Saxos fortælling forudsætter aabenbart, at Absalon når ud til skibene ved Hylleminde samme aften, som han skilles fra Valdemar, og at Arnold [Iskending] ved at ride fra Slagelse ved dag gry kan indhente Absalon“, har han ikke Ret heri. Saxo siger

hele endte da ogsaa med, at Kong Valdemar under et nyt Møde med Henrik Løve paa Ejderbroen St. Hansdag 1171 maatte ydmyge sig og gaa ind paa Hertugens Krav om Andel i Skatte og Gidsler¹⁾. Forgæves søger Saxo (S. 887) at skjule denne Kendsgerning ved bitre Udfald over Henrik Løves Hovmod ved denne Lejlighed.

Med Vendertoget 1171 indtræder en Pavse i Knytlingas Fortælling, den bliver mere kortfattet, og man fristes derfor til at tro, at Ur-Saxos Beretning er endt paa dette Punkt. Saxos Fremstilling er som bekendt ret forvirret for 1170ernes Vedkommende. Han omtaler saaledes Toget til Stettin 1176 forud for Toget til Aldenburg 1171. Det er derfor naturligt at ende Paralleliseringen mellem de to Kilder paa dette Sted²⁾.

blot, at Kongen sendte Bud fra Slagelse til Absalon i Hylleminde, og at han ved Absalons Bortrejse lovede, at Arnold næste Morgen skulde følge efter ham, men heri ligger aldeles intet om Afstanden mellem Slagelse og den ubekendte Lokalitet. Knytlingas Fortælling maa staa til troende, da den er tendensløs og passer ypperligt ind i den historiske Situation 1170. Vi maa derfor søge Hylleminde et Sted under Absalons Fart fra Odermundingen til Øresund. Der kan herefter næppe være Tvivl om, at Hylleminde (hvori forøvrigt Endelsen -minde i Saxos Tekst beror paa en moderne Konjektur) er Indløbet til den store Bugt ved Skanør, Høl, hvis Naturforhold passer saa fortræffeligt med Saxos Skildring (tre af Absalons Skibe er komne paa Grund inderst i Fjorden under Ebben). (Om Høl, hvortil allerede Langebek henlagde „Portus Hulyuimmensis“, se iøvrigt Johs. Steenstrup i Hist. Tidsskr. 6. R. IV, 741.) — Den „sylva ursina“, hvortil en Del vendiske Flygtninge tyede efter Kampen, vil da naturligt være at søge i det skaanske Skovland et Par Mil fra Kysten, og man fristes til i den latinske Omskrivning at se en ikke helt heldig Gengivelse af Navnet Børringe.

¹⁾ Helmold II, 14.

²⁾ Paa samme Tidspunkt ender jo ogsaa Colbazannalernes 1ste Afdeling (L. Weibull i Hist. Tidsskr. 8. R. II, 172), og Kalendariet fra samme Sted (ib. 184).

Som man vil se, er der intet fremkommet under vor fortsatte Gennemgang af de to Værker, som omstøder den Antagelse, at der har eksisteret to Redaktioner af Saxo, en kortere ældre, som er bevaret for os gennem Knytlingas Bearbejdelse, og den yngre og mere udførlige, som vi endnu har i Behold. Visse Ejendommeligheder, som t. Eks. den urigtige Anbringelse af Forbundet 1163, kan kun forklares ved at opfatte det endelige Værk som fremgaaet af en dobbel Redaktion. Det eneste, som synes at komme denne Hypotese paa tværs, er de Detaljer, som Sagaen paa sine Steder har ud over Saxo. Som allerede nævnt, kan man dog godt tænke sig, at Saxo ikke alene har udvidet sin oprindelige Skildring, men ogsaa kappet de Detaljer af den, som han fandt overflødige, eller at Knytlinga fra anden Side har set sig i Stand til at supplere Saxos Viden (især med Navne og Tal). Desuden har vi faaet Øjnene op for et Forhold i den endelige Saxoredaktion, som støder os stærkt, nemlig at Forfatteren ikke har været bange for af patriotiske Grunde at tumle med sit Stof paa en efter vor Opfattelse meget betænkelig Maade (Begivenhederne 1170—71).

III. Ur-Saxo, en „Valdemarskrønike“.

Vi har nu gennemgaaet Tiden fra 1158 til 1171 og som Forklaring af Ligheden mellem Knytlinga og Saxo fundet, at den sidstnævnte „Danmarkskrønike“ til Forløber har haft en tabt „Vendertogskrønike“. Men hvor-

ledes er da Forholdet i Tiden før 1158, thi vi har jo hørt, at der findes en ganske tilsvarende Lighed mellem de to Værker lige fra 1146? Kun en Gennemgang i Detaljer af dette Decennium paa lignende Maade, som vi har foretaget den af Valdemar den Stores Tid, kan her give Svaret.

Allerede en flygtig Gennemgang af Knytlinga og Saxo for Tiden 1146—1157 vil vise, at der ogsaa her er en slaaende Lighed mellem de to Værker, og at denne Lighed ikke kan forklares ved en fælles mundtlig Tradition. Udvalget af og Rækkefølgen i de Begivenheder, som medtages, er den samme i begge Kilder: Det omstridte Kongevalg efter Erik Lams Død; Slaget mellem Sven og Knud ved Slangerup 1147; Korstoget til Venden samme Aar; det næste Slag mellem de to Prætendenter ved Taastrup 1149; Valdemars Optræden paa Skuepladsen; Svens Tog til Fyn og hans Tilbagevenden herfra paa Grund af Sorg over hans Tilhænger Ebbe Skjalmsøns Død; hans Tog det følgende Aar til Viborg og det sejrriige Slag her; Knuds Landflygtighed i Sverige, i Østen og i Bremen; hans Indfald i Jylland med tysk Hjælp 1151 og Kampen ved Gedbæk; endelig Knuds Flugt til Frisland, og Svens Indtagelse af Mildeborg samme Steds, hvormed vi foreløbig vil standse.

Gaar vi til Enkelthederne, viser der sig ogsaa her en lignende Overensstemmelse, som vi har mødt ved Behandlingen af Vendertogene. I Skildringen af Korstoget er saaledes Begyndelsen om Pavens Initiativ meget lig; det siges dernæst i begge Værker, at Sven og Knud i den Anledning sluttede Vaabenstilstand og gav hinanden Gidsler (Navnene paa disse kender dog

kun Knytlinga); ligeledes, at Tyskerne forenede sig med dem af Iver for Guds Sag. Karakteristisk er navnlig en fælles Anekdote om, at Knud, da Sven havde mistet sit Skib, tilbød ham et af sine til Hjemfærden. Knytlinga (Kap. 108) siger dog, at Knud ikke vilde give ham Besætning med, og at Sven afslog at modtage Tilbudet; Saxo (S. 677) derimod, at Sven ikke turde rejse hjem paa et fremmed Fartøj, hvilket viser, at Knytlinga maa have misforstaaet sit Forlæg, da Svens Afslag naturligvis maa motiveres med, at Besætningen fulgte med Skibet, og at den bestod af Tilhængere af Knud. Hele Historien om dette Skib er forøvrigt et af de snart saa talrige Fællestræk, vi har mødt, der taler mod en fælles Aarbogskilde. Derimod er Saxos Beretning om Rygboernes Anfald paa den danske Flaade ved Dobin uden Parallel i Knytlinga og kan godt udskilles af hans Korstogsfortælling som senere tilkommen. Vi finder hos Helmold (I, Kap. 66) en Beretning om et Anfald af Slaverne (ganske vist ikke Rygboerne, men de belejrede) paa Danerne, og selv om den er forskellig fra Saxo, er det vel tænkeligt, at denne gennem en tysk Kilde er bleven ledet til at supplere sin Fortælling om Danskernes mislykkede Deltagelse i Toget.

Gedbækslaget er paa samme Maade et uivetydigt Vidnesbyrd om den litterære Forbindelse. I begge Kilder drager Sven ud fra Viborg til Kamp med Knud; da de staar over for hinanden, adskilles de endnu ved en Bæk (Knytl. Kap. 108: „þar var mýrlendi“). I Følge Knytlinga kender imidlertid Valdemar et Vadested; hos Saxo (S. 685) ser han derimod Fjendens Ryttere ride ud i Vadestedet og bliver derved klar over, at det eksisterer. Han rider da i Følge de to Kilder selv derud,

anfaldes paa een Gang af fire Tyskere, som rammer hans Hest med deres Lanser, men kommer dog igennem og holder alene med sine Mænd Fjenden Stangen, indtil Sven kommer til, og den endelige Sejr vindes. I Slaget falder en tysk Greve Folrad; i Følge Sagaen bliver han kastet til Jorden af Valdemar personlig. Man kan godt tænke sig baade om dette Træk og om det foregaaende (Valdemars tidligere Kendskab til Vadestedet), at det er Valdemar selv, som her har givet Saxo Rettelserne til hans „anden Udgave“ og modificeret sin egen Andel i Sejren. Det eneste Træk, som Saxo har ud over Knytlinga, er om en Tysker Bruno, der svigtede Knud før Kampen og senere blev udleveret til Sven af Borgerne i Ribe.

Endelig er der Grund til at dvæle ved Felttoget i Frisland. Begge Forfattere (Knytl. stds. — Saxo S. 688 ff.) siger, at Knud vandt Indbyggernes Tilslutning ved at eftergive dem en Del af deres Skat til Danmark (Knytlinga siger mere bestemt: En halv Ørtug af hver Mands Skat). Friserne bygger til Gengæld en Fæstning ved Mildefloden, og Sven sejler med en Flaade til Hedeby, hvorfra han lader sine Skibe trække over Land til Ejderen (Sagaen siger: til Hollingsted). Det kommer saa til en voldsom Kamp om den nye Fæstning, og Mandefaldet blandt Friserne er saa stort, at „Sejrherrerne næsten kunde gaa paa de døde Kroppe over Floden“. Saaledes hedder det i begge Kilder, og Knytlinga tilføjer: „med tørre Fødder“. Sven sejrer, og Knud maa atter søge Frelse i Tyskland. Til Slut oplyser alene Saxo om, hvilken Straf Friserne fik for deres Oprør.

Ind i denne fælles Stamme finder vi, ganske som tidligere, hos Saxo skudt en Række særlige Træk:

Debatten paa Sjællandsfarernes Landsting mellem Oluv Stam og Sten i Anledning af Kongevalget 1146, og Jakob Kolsøns Sendefærd til Skaane for at vinde dette Landskab for Sven (S. 673 ff.); Svens Befæstning af Roskilde efter Hjemkomsten fra Korstoget; et mislykket Tog af Knud til Sjælland og hans Erobring af Roskilde før Taastrupslaget; de Redsler, som Sven og Knud faar bevilget af de forskellige Landsdeles Beboere; Valdemars Strid med Henrik Skadelaars Søn Knud om Hertugdømmet Sønderjylland; Svens Indfald i Holsten paa Opfordring af Ditmarskeren Edler; den udførligere Skildring af Slaget ved Viborg 1150; Svens Befæstning af Viborg; hans Fæstningsanlæg ved Storebælt mod Venderne og hans Kamp med disse paa Fyn; Vedemans Vikingelag i Roskilde; Beskrivelsen af Frislands Naturforhold. Ogsaa i Skildringen af Knuds Landflygtighed 1150—1151 er der Variationer mellem Saxo og Sagaen. Alle disse Træk har Karakter af Supplement, og de kan ikke til sammen have dannet en selvstændig Helhed, saaledes som det er Tilfældet med den Grundstamme, Saxo og Knytlinga har tilfælles. De fleste af dem stammer øjensynligt fra mundtlig Tradition, og nogle af dem vistnok fra Valdemar selv. Vi har allerede set, hvorledes det formodentlig er hans Retteiser, vi sporer i Skildringen af Gedbækslaget („Nej, det var ikke mig, som fældede Folrad“ . . .); det er formodentlig ogsaa ham, vi skylder den Oplysning, at Valdemar lagde Planen for Slaget ved Viborg, og at han under Kampen fik et Hug over Skulderen, mens han var i Færd med at redde en Ven ud af Tummelen. Paa samme Maade er det vel ham, der har fortalt Saxo om sin Strid med Knud Henriksøn. Ja, naar vi senere faar at se den Tendens, der kommer

frem i Saxos Skildring af Sven i Slutningen af 1150erne, fristes vi til at tro, at de ufordelagtige Meddelelser om Svens Optræden i Kampene ved Taastrup („han fulgte de fejge paa Flugten“) og ved Viborg („hans svare Mistillid“) paa en eller anden Maade stammer fra hans senere Rival. Fra Helmold (I, Kap. 67 og 69) har Saxo derimod faaet Oplysningerne om, at Henrik Løve efter 1150 ikke længere vilde støtte Knud, men at denne nu fandt Tilflugt hos Ærkebiskop Hartvig af Bremen, som genoptog sine Forgængeres Krav paa det kirkelige Overherredømme over Norden¹).

For de samme Aars Vedkommende har Knytlinga (Kap. 108) derimod intet andet forud for Saxo end Navnene paa nogle Jyder, som gik over fra Knud til Sven, og af hvilke Yngvar Kveisa paa Svens Befaling dræbte hans Faders Banemand Sorteplow. Denne sidste Efterretning staar i ligefrem Modsætning til Saxos Opgivelse (S. 691), at Sven efter Friserkampen skaanede Plow og herved „lagde en mærkelig Mildhed for Dagen“. Knytlinga er aabenbart her i Besiddelse af en selvstændig Kilde, og den røber selv, hvem dette maa være, nemlig den islandske Præst Ejnar Skuleson, der paa denne Tid besøgte Danmark og lagde en Nidvise over Kong Sven, fordi denne ikke havde lønnet ham for et Kvad.

Der er saaledes intet til Hinder for at forklare Forholdet mellem Knytlingasaga og Saxo paa samme Maade

¹) Saxo S. 684. — Til Gengæld synes de tre sidste Sætninger i Helmold I Kap. 70 at være en senere tilkommen Scholie fra Saxo. Hvad Svens Holstenstog angaar, kan Saxo ikke her have faaet sine Oplysninger fra Helmold (I, 67), for hvis Beretning hans egen staar langt tilbage, men han bygger vel her paa hjemlig Fortælling.

som tidligere, men der er to Ejendommeligheder i det her gennemgaaede Afsnit, som vi særligt vil fæste Opmærksomheden ved. Den ene er Ærkebiskop Eskils Forrædderi mod Kong Sven og hans deraf følgende Fangenskab i selve Lunds Domkirke. Denne Fortælling har Saxo (S. 674) anbragt straks i Begyndelsen af Tronstriden før Slaget ved Slangerup 1147, da det endnu er usikkert, hvorledes Skaaningerne vil stille sig til de to Prætendenter, mens Sagaen (Kap. 108) anfører det efter Korstoget umiddelbart før Kampen ved Taastrup 1149. Hvilket er nu det rette? Svaret faas, naar man indtager de danske Aarbøger i Undersøgelsen. Vore Aarbøger for Tidsrummet 1146—1151 danner to Grupper, af hvilke den ene kan føres tilbage til Næstvedaarbogen (1130—1228)¹⁾, der har den rigtige Rækkefølge i Begivenhederne: Slangerupslaget, Taastrupkampen og Viborgslaget, men ikke kender Eskils Tilfangetagelse, medens der i Spidsen for den anden Afdeling staar en af vore allerældste Aarbøger, Annalerne 1095—1194²⁾, der maa

¹⁾ Scr. IV, 286. Herefter atter den dansk-svenske Aarbog til 1254 (1263): Scr. II, 166.

²⁾ Scr. III, 628. Herefter atter Valdemarsaarbogen (Scr. III, 260) og Aarb. 826—1259 (Scr. I, 388). Essenbækaarbogen (Scr. II, 521) kombinerer Næstvedaarbogen med Aarbogen til 1194. Lundearbogen til 1265, (Scr. I, 241), der forøvrigt (som jeg tidligere har paavist det i dette Tidsskrift (7. R. III, 373)) har benyttet Roskildekroniken, forener atter Næstvedaarbogen med Essenbækaarbogen, men udskyder af sidstnævnte det andet Slangerupslag. Hvad de senere Aarbøger angaar, der er forfattede efter ca. 1280, skal her kun nævnes, at den berømte Rydaarbog (Scr. I, 162) væsentlig bygger paa Lundearbogen, men dog ogsaa kender den gamle Aarbog til 1194; at Aarbogen 686—1287, der er indført i Visbykalendariet (Scr. I, 252), kombinerer Lundearbogen med Rydaarbogen; endelig at Aarbogen 980—1286 (Scr. II, 435) og Aarb. 1130—1300 (Scr. IV, 226) paa tilsvarende Maade forener Rydaarbogen med Essenbækaarbogen.

stamme fra et af vore Cistercienserklostre og for disse Aars Vedkommende citeres her i Uddrag:

Et Ericus Rex in Selandia febri corripitur, in Fioniam secessit, et Oltoniæ moritur.

1149. Eschillus Archiepiscopus capitur a Svenone Rege.

1150. Bellum fuit apud Arcune, ubi Svenno parum profecit. [Denne Efterretning stammer fra Colbazaarbogen: Pomm. Urk.-B. I, 482.] Bellum fuit Slangethorp inter Svenonem et Canutum, et vicit Svenno.

1151. Bellum fuit Viberge, fugit Kanutus, exulat in Russia.

Her findes altsaa Notitsen om Eskil, men til Gen-gæld er Slangerupkampen 1147 forsvunden, og Taastrupslaget fejlagtigt omdøbt til et Slag ved Slangerup. Forholdet er nu aabenbart det, at Saxo efter den første Udgave af sit Værk har lært denne Aarbog at kende, og deraf har erfaret, at Eskils Fangenskab faldt forud for Slaget ved Slangerup, men rigtignok det fejle Slag, det som i Virkeligheden stod ved Taastrup. Han har da i sin Bog flyttet Eskils Fangenskab hen foran det rigtige Slangerupslag i 1147, uden at tænke paa, at Aarbogen sigtede til den senere Kamp ved Taastrup. Kildekritiken viser os altsaa, at han har begaaet en Fejl, men ogsaa Realkritiken fører til samme Resultat. Det er jo det naturlige, at det er under Korstoget 1147, Kong Knud har truffet Ærkebispens i Venden og hemmeligt har vundet ham for sig. Saaledes bliver det i Knytlingasaga og Næstvedaarbogen, at vi nu finder det rette Tidsforhold.

Den anden Modsætning mellem Saxo og Knytlinga beror paa, at Saxo (S. 678) lader en Række „højbaarne Jyder“ gaa over til Kong Sven umiddelbart

forud for dette Taastrupslag, medens Sagaen, der navngiver dem (Ribe-Ulv, Detlev Edlersøn og Yngvar Kveisa), henfører deres Forrædderi til det følgende Aar 1150, før Slaget ved Viborg. Atter maa vi spørge om, hvem der har Ret. Fra Annalerne kan vi denne Gang ingen Hjælp hente, da de — naturligt nok — intet indeholder om en Begivenhed af saa ringe Betydning. Til Fordel for Knytlinga kunde man anføre, at det er sandsynligere, at denne Overløben har fundet Sted umiddelbart før Svens Angreb paa Jylland, da adskillige Høvdinge kan have følt svigtende Tillid til deres hidtidige Fører Knud og søgt at redde, hvad reddes kunde, end den Gang, da Striden mellem de to Medbejlere stod paa Sjælland, og Vægtskaalen aabenbart endnu ikke havde sænket sig til Svens Fordel. Omvendt kunde man til Støtte for Saxo sige, at Tidspunktet forud for Taastrupslaget netop er det samme, hvorpaa Eskil begik sit Forrædderi, og har Knud vundet ham under Venderloget, kan Sven lige saa godt have overtalt de jydsk Høvdinge ved samme Lejlighed. Det er aabenbart ikke muligt paa dette Punkt at naa til et sikkert Resultat, men vi kan heller ikke bestride, at det kan være Saxo selv, som har foretaget en Forbedring i sin Tekst ved at flytte Begivenheden et Aar tilbage.

Fra 1152 bliver der videre Perspektiv i den danske Tronstrid, den faar europæisk Betydning, da den tyske Kejsers Interesse vækkes derfor. Frederik Barbarossa stævner Sven til Møde i Merseburg, og — som Weibull viser (S. 225) — er der ikke ringe Sandsynlighed for, at Saxo har faaet Kundskab om deres diplomatiske Brevveksling, saaledes som Begyndelsen af hans Skildring synes at antyde. Men iøvrigt er hans Fortælling om

Svens Lenshylding og Knuds Anerkendelse af dennes Overherredømme mod at faa Sjælland til Len, ganske lig Sagaens. Begge Steder er Valdemar mod sin Vilje Borgensmand for Overenskomsten, og da Fyrsterne er komne hjem, bryder Sven sit Ord og vil unddrage Knud Kongelevet paa Sjælland. Et nyt Forlig indgaas, hvorefter Knud faar et tredelt Len i Jylland, Sjælland og Skaane¹⁾, og for dette Forlig maa igen Valdemar garantere, denne Gang dog paa den Betingelse, at hvis Sven allter skulde gaa fra sit Ord, maa han selv være løst fra sit Forbund med Kongen. Det eneste Træk, som Saxo (S. 693) har mere end Knytlinga i hele denne Fortælling, er, at Sven allerede i Merseburg efter tysk Ret undtog sit Fædrenegods paa Sjælland fra Knuds Len.

Ogsaa i de følgende Aar fortsættes det samme Forhold. Saxo og Sagaen fortæller begge om Svens Tog til de smålandske Landskaber Finveden og Værend i Vinteren 1152—53; Indbyggerne underkaster sig, men i Kampen om en Braade falder hans dygtige Høvding Nils Dotta. Paa Tilbagetoget overrumpler Finvedboerne den danske Bagtrop under Karls og Knuds Anførsel, mens den sover, og drukner Fangerne i Nisaaen (Knytl. henlægger, næppe med Rette, Overrumplingen paa dansk Grund til Favraas i Halland). Knud og Valdemar har imens fundet hinanden og drager nu med en forenet Flaade til Sjælland, men paa Mødet i Sundby kommer det dog endnu en Gang til Forlig med Sven. Umiddelbart herefter vinder denne en stor Sejr over en vendisk Landgangsstyrke paa Sjælland (Knytl.: ved Kalvlunde). Men Forholdet mellem Kong Sven og hans fyrstelige

¹⁾ Knytl. Kap. 109 opgiver nøjere: Aabosyssel i Jylland samt 6 sjællandske og 6 skaanske Herreder.

Lensmænd bliver stadigt daarligere, og da han gør et Forsøg paa at fange sine Medbejlere (Knytl.: i Ribe; Saxo: i Viborg), betænker disse sig ikke længere, men rejser Jyderne. Sven samler til Gengæld sine Sjællændere samt Skaaningerne under Eskil, men anden Gang forraader Ærkebispens Kongen, som nu opgiver alt Haab, drager til Falster og herfra til Udlandet til sin Svigerfader, hvor han bliver i tre Aar (Knytlinga dog: i tre Maanedes¹).

Da denne Tid er gaaet, i Decbr. 1156, vender Sven hjem ved Henrik Løves Hjælp. I Forening gør de Indfald i Sønderjylland²). Kong Knud er i Sverige, men Valdemar paatager sig Landets Forsvar og gennemfører det saa kraftigt, at Fjenden atter ilsomt maa forlade Jylland (Knytl.: „De drog i to Dage den Vej tilbage, som de havde brugt 14 Dage til paa Henrejsen“; Saxo (S. 715): „Den Strækning, de paa Udvejen havde været et Par Uger om, lagde de nu bag sig i tre Dage“). Sven vender sig da til Slaverne og kommer ved deres Hjælp til Fyn, men da Valdemar og Knud samler hele Rigets Leding imod ham, maa han kapitulere. Ved den Side 318 omtalte Sammenkomst mellem ham og Valdemar aftales det, at han skal trække sig tilbage (Knytl.: til Faister; Saxo (fra Heimoid): til Laaland) og ophøre med at samle Folk, indtil det er kommet til et endeligt Forlig mellem ham og hans Modstandere.

Men lad os gøre en gammel og lang Vise kort: Rigets Deling, Knuds Indbydelse til Roskildegildet og Svens første Overrumplingsforsøg i Ringsted er ganske ens skildret i begge Kilder.

¹) Maaske en Fejlæsning af Saxos „triennium etensus“ (S. 712).

²) Knytl. (Kap. 111) siger, at de naaede til Sommersted.

Saa indtræder Katastrofen i Roskilde. Knytlinga (Kap. 114) har den selvstændige Episode, at Svens Mænd om Eftermiddagen anstillede Lege uden for Herberget, saa at der kun var faa Mænd inde hos Kongerne; desuden véd den Navnet paa den Mand, Tole Hemingsøn, som saarede Valdemar i Laaret, og anfører foruden Detlev endnu en Mand, Hjalmsvidar, som ligeledes huggede til Knud. Den fortæller endelig, at Valdemars tilstedeværende Mænd reddede hans Liv ved at kaste sig oven paa ham; at Absalon var uden for Hallen, da Anfaldet skete; samt at dennes Liv blev reddet af Aslak. Saxo (S. 721—727) har selvstændigt Episoden om Nidvisen, at Svens Mænd efter Valdemars Flugt slog Skodderne fra for at se, og at en af Knuds Mænd, Dobik, omkom sammen med sin Konge. Udskilles disse løse Træk, er alt det øvrige fælles Ejendom: Skakspillet (dog med Variation); Detlevs Indtræden og Hvirken med Sven, hvorpaa denne gaar; Knud aner Uraad og kysser Valdemar; Angrebet; Valdemar springer op, vikler Kappen om Armen og støder Detlev over Ende, hvorpaa han slipper ud; Detlev dræber Knud; Absalon opfanger ham i sit Skød o. s. v. o. s. v.

Vi staar nu ved den sidste Akt. Fortællingen om Valdemars Flugt til Jylland er ogsaa i det store og hele ganske ens (Esbern Snares Hjælp, Stormen under Overreisen, den vendiske Flaades Undergang, Valdemar fremviser sine Saar paa Viborg Ting). Det samme gælder endog om Esberns Bedrifter under Svens Fremrykning paa Vejen fra Viborg til Randers. Først da man kommer til Skildringen af det afgørende Slag, skilles de to Kilder ubestrideligt. Knytlinga (Kap. 117) véd herom saa at sige intet ud over Kong Valdemars Drøm Natten før Kampen,

der sikkert er et ganske almindeligt Sagatræk (jfr. Magnus' Drøm før Slaget paa Lyrskovhede). Iøvrigt er Kampen ganske stereotyp skildret, og Sagaen lader oven i Købet Ribe-Ulv falde, hvilket ikke kan være rigtigt. Om Kong Svens Flugt fortæller den derimod et og andet, ligeledes om hans Tilhængeres Skæbne, og den opgiver selv sin Kilde, nemlig Atle Svensson, der overværede Detlevs Henrettelse. Derimod har Saxo (S. 732 ff.) hele den Skildring, der saa ofte er gengivet (Kornmarkernes skæbnesvangre Betydning, Agge Kristiernsøns Raad, Vangegærdet o. s. v.).

Det vil næppe være nødvendigt at gengive alle de selvstændige Træk, som Saxo har indskudt i Fællesberetningen om Aarene 1152—1157, da Forholdet er et ganske lignende som ved de tidligere gennemgaaede Afsnit. Noget kan i hvert Fald i sin Grundstamme føres tilbage til Helmold (I Kap. 83 og 84), saaledes Kong Svens moralske Tilbagegang efter Merseburgfærden, Slavernes Hærgninger, Svens Hvervning af Henrik Løve 1156, Jydernes Ligegyldighed over for ham ved Indfaldet, endelig adskillige Episoder i 1157. Andet kan henlægges til den absalonske Kreds (Peder Thorstensøn o. a.), og man ser navnlig, at Esbern 1156—57 spiller en større Rolle end i Sagaen. Om alt dette gælder det, ligesom tidligere, at det er Bisager, mer eller mindre betydningsfulde Detaljer. Endelig kan man ikke undgaa at lægge Mærke til den afgjort ugunstigere Belysning, hvori Kong Sven fremtræder hos Saxo end i Knytlinga. Hans Forfald skildres i grelle Farver, og det dadles (S. 707), at han giver Henrik Løve 1500 Mark for at afværge Venderne Anfald, uden at Forfatteren tænker paa, at Valdemar siden gjorde det samme. Men

navnlig søger Saxo at vise, at Sven lige fra sin Hjemkomst efter Merseburgmødet har til Hensigt at rydde sine fyrstelige Lensmænd af Vejen. Venskabet mellem Knud og Valdemar stiftes i Knytlinga (Kap. 109) straks efter Hjemkomsten, men hos Saxo først efter Svens Tog til Småland, og det medfører — i hvert Fald for Valdemars Vedkommende — intet Modsætningsforhold til deres Konge. Men denne nærer stadig Mistanke og fremlægger et forfalsket Brev, hvori Valdemar beskyldes for Forrædderi. Først efter denne Behandling er det, at Knud og Valdemar griber til Vaaben, og selv nu lader de dem atter synke paa Mødet i Sundby 1153. Herefter lader Saxo Sven gøre et Forsøg paa at faa sin Svigerfader til at fængsle Valdemar, og dette mislykkes kun paa Grund af Markgrevens Hæderlighed. Da Sven endelig 1154 har foretaget det tredje Attentat mod sine Rivaler, det som ogsaa Knytlinga (Kap. 110) kender, er Maalet fuldt; de tager Kongenavn paa Viborg Landsting og fordriver ham fra Danmark. Hos Knytlinga (Kap. 111) er det derimod først efter hans Fordrivelse, de bliver Konger, ikke alene Valdemar, men ogsaa Knud, der jo virkelig 1152 havde maattet opgive sin Selvstændighed. Tendensen hos Saxo er tydelig: Valdemars Optræden skal helt igennem undskyldes med Svens Falskhed, og han maa endda ikke handle som Oprører, men som lovlig og hyldet Konge. Paa tilsvarende Maade er Fremstillingen 1157 øjensynligt tendensiøs. Paa Mødet i Albanikirke lader Saxo Sven forsøge at sætte Ondt mellem Valdemar og Knud, og umiddelbart før Overenskomsten paa Laaland prøver han atter paa at overrumple sine to Modkonger. Derimod samstemmer jo Sagaen (Kap. 113) med Saxo i, at Sven i sidste Øjeblik før Roskildemødet havde til

Hensigt at nedhugge dem i Ringsted. Saxo erklærer, at Valdemar trods Knuds Advarsler indfandt sig her, fordi „hans Tillid var stærkere end hans Mistanke“¹⁾, en Udtalelse, der mod hans Vilje kommer til at stille Valdemar i et lidet flatterende Lys som den, der efter saa mange bitre Erfaringer stadigt bevarede sin taabelige Godtroenhed²⁾. Sympatierne hos Knytlinga og Saxo er, — som vi har set, — de samme, og begge staar de paa Valdemars Side, men der er øjensynligt en saa langt kraftigere Farve over sidstnævntes Skildring, at man paa dette Punkt maa stille sig meget skeptisk over for hans Sanddruhed. Forøvrigt svarer dette jo godt til den Tendens, vi ogsaa har mødt mod Kong Sven i Saxos tidligere Beretning (S. 345). Det er aabenbart, at Saxo efter sin første Redaktion enten har været under Paa-virkning af Mænd, som stod Kong Valdemar meget nær, eller snarere, — naar vi ser hen til en Række tidligere omtalte Episoder (f. Eks. Gedbækslaget) — at det er Kongen selv, der staar bag ved hans Ændringer og Tilføjelser. Hans Historie er bleven farvet i det Øjemed at tjene som officiel Fremstilling af, hvorledes det gik til, da en ny Kongestamme kom til Magten i Riget, og for at motivere Nødvendigheden af dette Regeringsskifte.

Aarene 1146—1157 har saaledes givet os et Billede af Forholdet mellem Saxo og Knytlingasaga, der svarer nøje til det, vi har faaet for den følgende Tids Vedkommende. Men medens vi karakteriserede Ur-Saxo for denne Periode som en „Vendertogskrønike“, maa vi søge

¹⁾ „apud quem fides suspicioni præponderabat“ (Saxo 721).

²⁾ Mærkelig er ogsaa den Modsætning, der findes hos Saxo og Knytlinga m. H. t. Fynboernes Holdning over for Sven 1157. Den synes ikke let at forklare.

en anden Definition for Tiden før 1157. Den har her været en Fremstilling af Valdemars Bedrifter gennem Tronstridens Tid som en Optakt til hans store Gerning efter Erhvervelsen af Enekongedømmet: Slavernes Undertvingelse. Den samlede Krønike har spændt over Aarene 1146—1171. Dette sidste Aar falder sammen med det, som A. D. Jørgensen tænkte sig som Slutningsaaret for det først affattede Afsnit af Saxos Værk, men vel at mærke: Værket i dets endelige Skikkelse. Forud for 1146 ophører Ligheden mellem Knytlinga og Saxo, og de vandrør hver sin Vej, saaledes som det allerede fremgaar af deres Opfattelse af Erik Lams Personlighed. Meget ejendommeligt er det derfor, at der endnu paa eet Punkt findes Overensstemmelse mellem de to Værker. Det er Fortællingen om, at Fler-tallet af Danskerne efter Erik Emunes Drab vilde have Valdemar til Konge, men at hans Moder ikke vilde udlevere det lille Barn til en uvis Skæbne. Det bestemtes da, at Erik Lam skulde være Rigets Formynder, indtil Valdemar havde naaet „Mands Aar og Alder“. Denne Beretning (Knytl. Kap. 104; Saxo S. 665 f.) har aabenbart været en af de første Episoder i Saxos oprindelige Skildring, der har formet sig som en „Valdemar den Stores Krønike“¹⁾.

¹⁾ Derimod synes Weibull mig ikke at have Ret, naar han (S. 184 Anm. 3) vil hævde Lighedspunkter i Erik Emunes Historie, nemlig Togene til Arkona og til Norge og Karakteristiken af Kongen. Det vilde være tiltalende, hvis man turde følge ham paa dette Punkt, da Resultatet i saa Fald vilde blive, at Grænserne for Saxos 14de Bog, der gaar fra 1134 til 1177, næsten ganske faldt sammen med Ur-Saxos. Men der synes mig paa den anden Side selv med en Ur-Saxo, der kun spændte fra 1146 (1137) til 1171, at være al Sandsynlighed for, at vi heri har Forklaringen af det urimeligt store Omfang, som 14.

Hypotesen om en Ur-Saxo er i egentligste Forstand en Arbejdshypotese, og den vil paa en bedre Maade end den ret usandsynlige Annalteori kunne blive et Stykke Værktøj i Hænderne paa fremtidige Forskere. Er den rigtig, fører den til en Omvurdering af Forholdet mellem Knytlinga og den bevarede Saxo, saaledes som man hidtil har opfattet det, thi Knytlinga staar da den oprindelige Saxo nærmere end nogen anden ubevaret Kilde, og kun ved Hjælp af denne Saga kan man med temmelig Sikkerhed udskille de senere tilkomne Dele af det bevarede Saxoværk. Det er denne Rekonstruktion, som ovenfor er gennemført i Hovedtrækkene, ganske vist med det Formaal at føre et Sandsynlighedsbevis for den opstillede Hypotese. Herigennem vil man dog tillige i det store og hele have faaet et Indtryk af, hvorledes det nu tabte Værk maa have set ud.

Som det vil erindres, er vi paa et tidligere Punkt i denne Afhandling (S. 312) ved at undersøge den ældste bevarede Haandskriftstump til Saxos Tekst naaet til det Resultat, at det store Indskud i Angersfragmentet enten maa være affattet af Saxo paa et senere Tidspunkt end Hovedteksten eller ogsaa stamme fra en Interpolator. Er det første Tilfældet, hvilket dog vel er det sandsynligste, har vi her for en anden Del af Saxos Værk be-

Bog af Værket til Slut fik. Det var jo ogsaa dette, som ledte Paludan-Müller til hans bekendte Hypotese om Saxoværkets Genesis.

Weibull har ligeledes peget paa den mærkelige Lighed, som paa visse Steder findes mellem Rydaarbogen (SRD I, 162) og Knytlinga (Frisertoget 1151, Svens Indfald 1155), og anfører denne Omstændighed som Støtte for sin Annalteori. I Virkeligheden viser den jo kun, at Rydaarbogen, der er forfattet nogle Aar efter Sagaen (c. 1288), ligesom denne har haft Adgang til den oprindelige Saxoredaktion i en eller anden Form.

varet en Prøve paa to af Forfatterens Redaktioner. Sagnhistorien er da ligeledes bleven skabt i to Tempi, og vi har et Stykke af Ur-Saxo og af den endelige Saxo bevaret Side om Side paa samme Blad Pergament.

Man kunde nu til Slutning spørge, om det ikke er muligt ad andre Veje end Kildekritikens at prøve Teorien om en Ur-Saxo; om ikke t. Eks. en filologisk Undersøgelse kan fremskaffe Stof til Bestyrkelse eller Svækkelse af det ovenfor fremsatte. Navnlig fæster Tanken sig ved de mange stilistiske Laan fra klassiske Forfattere, der som bekendt findes i Saxos Tekst, og den supplerende Undersøgelse synes derfor at maatte rettes paa at løse det Spørgsmaal, om de samme Skribenter findes citerede baade i den første og anden Redaktion af Værket, samt om der i benægtende Fald kan sluttet noget herfra angaaende Saxos Udvikling og Forfatterskab.

Hjælpemidler til at besvare dette Spørgsmaal foreligger allerede. Til P. Hermanns tyske Oversættelse af Saxos ni første Bøger har Professor C. Knabe i Torgau føjet et stilistisk Apparat, hvori han i Fortsættelse af den Virksomhed, som allerede Stephanius paabegyndte, peger paa de Forbilleder, som Saxo har fulgt ved Udarbejdelsen af sin Tekst (S. 449 ff.). Denne stilistiske Undersøgelse omfatter hele Værket og kommer os derfor godt tilpas. Ganske vist er Forfatteren paa sine Steder gaaet vel vidt i sin Søgen efter Analogier, men der er ikke Tvivl om, at han i det hele har Ret i sin Paavisning af de Paralleler, der foreligger mellem Saxo og Oldtidsforfatterne¹⁾.

¹⁾ Knabes Henvisninger til Sidetallene i Holders Udgave er her ombyttede med de tilsvarende hos Müller & Velschow. Paa et Par Punkter følger jeg ikke Knabe naar han vil opstille Valerius Maximus som Saxos Forbillede, nemlig ved Udtrykket om Ebbe Skjalmsøn: „e vita excessus“ paa S. 680, der er meget almindeligt baade hos Cicero og Tacitus; dernæst S. 700

Men det bør dog stærkt understreges, at Undersøgelsen lider under store Vanskeligheder, saa store, at et sikkert Resultat næppe kan naaes. Dette følger af, at vi ganske vist er i Stand til i grove Træk at tegne Konturerne for Ur-Saxo og paavise, hvilke Begivenheder den har omfattet, men naar man kommer til Detaljerne, er Svaret langt vanskeligere at give, og selve Teksten lader sig kun paa sine Steder rekonstruere. Dette følger simpelthen af, at Saxo ved sin anden Redaktion ikke har nøjedes med at indkapsle nye Afsnit i sin gamle Tekst, men at han ogsaa har udstyret sine tidligere Skildringer med mange nye Smaatræk. Sandsynligheden taler da for, at han tillige har indføjet nye stilistiske Prydelser, og navnlig de lange Taler, som vi har mødt under Vendertogene, er sikkert væsentlig tilkomne i anden Udgave. De har ydet en givtig Jordbund for Blomster af Salvaklerslatin.

Med alt Forbehold skal derfor Resultaterne af den stilistiske Undersøgelse forelægges her, men er man klar over Materialets Skrøbelighed, kan der heller ikke være Betænkelighed ved at gøre et Forsøg, hvis Udfald dog altid har en vis Interesse. Undersøger vi da den første Halvdel af Saxos oprindelige Skildring, Aarene fra 1146 (1137) til 1157 (der i Knytlinga, som jo skal repræsentere Ur-Saxo, fylder nok saa megen Plads som den senere Del, 1157—1170), indeholder den kun 32 paaviselige Laan fra klassiske Forfattere, medens de paafølgende 13 Aar har det dobbelte Antal, nemlig c. 60. Inden for begge Grupper er Laanene fra Valerius Maximus overvejende, dog navnlig inden for den sidste; Tallene er henholdsvis 15 og 44. Den øvrige klassiske Litteratur er repræsenteret ved Sallust (Catilina), Vergil, Curtius Rufus, Justinus, Ammianus Marcellinus, Prudentius samt, paa et enkelt Sted, Martianus Capella. Det er en Skribentrække, der strækker sig lige fra Republikens sidste Dage til Kejserdømmets Under-

om Svens Krigere: „delapsi equis“, der forefindes hos Cæsar og Vergil; endelig ved de forskellige Konstruktioner af *prosequor* med en Ablativ, som er almindeligt klassiske, nemlig p. laude (S. 703), p. laudibus (S. 714), p. memoria (S. 765) og p. risu (S. 838).

gang, som spænder over 500 Aar og betegner Udviklingen fra den rene klassiske Stil til Forfaldsperiodens søgte og opustede Sprog.

Særlig Opmærksomhed paakræver Valerius Maximus, der som bekendt mere end nogen anden har præget Saxos Stil gennem hele Værket. Det er derved, Sproget er blevet saa skruet og knudret, saa at Tanken undertiden bliver helt utydelig. Af de 15 førnævnte Valeriuscitater fra Tiden 1146—1157 kan vi straks betegne de 11 som tilkomne efter den første Redaktions Afslutning, da de forefindes i Skildringen af Begivenheder eller Episoder, som ikke forefindes i Ur-Saxo, saaledes som vi har rekonstrueret denne ud fra en Sammenligning mellem Knytlinga og den nuværende Saxo-Udgave¹⁾. Af de fire resterende er intet sikkert ur-saxonisk; de to af dem findes i Beskrivelsen af Merseburgmødet, der — som tidligere paavist — er overarbejdet af Forfatteren med Tilføjelse af arkivalisk Stof. Sandsynligheden taler for, at de ved denne Lejlighed er bleven indflettede²⁾. Det Træk i Kampen med Venderne ved Kalvlunde, at de overvundne maatte svømme ud til deres Skibe³⁾, er vistnok ogsaa senere tilkommet; Knytlinga nævner kun helt korteligt denne Kamp. Endelig er et Udsagn om Absalon under Blodgildet i Roskilde laant fra Valerius Maximus⁴⁾; det staar midt i en Skildring, hvor der iøvrigt er den stærkeste Overensstemmelse mellem Sagaen og Saxo. Men ved sin Mangel paa Saft og Kraft karak-

¹⁾ Stederne er S. 678 L. 28: in aciem descendere; 682 L. 28: Abcise enim rem, sed copiose disseruit; 686 L. 14: agitatio militaris; 691 L. 18: consilii salubritate; 694 L. 27: Nec solum ... tradidit; 698 L. 18: Nam araneam eum æmulari ...; 702 L. 20: in medium vulgi se proripit; 709 L. 6: favoris nutrimento; 732 L. 30: proprio spiritu cariorem; 735 L. 19: quod optima ipsius opera adversum S. usus fuerat; 736 L. 5: facilem humani animi ab odio ad gratiam deflexum.

²⁾ S. 693 L. 11: obtentui fore og L. 21: pro capite suo excubiturum.

³⁾ S. 706 L. 11: per lubricum pelagi nando.

⁴⁾ S. 725 L. 15: propior ejus petitioni quam suæ salutis.

teriserer det sig selv som en stilistisk Prydelse uden al Værdi og er derfor vistnok tilføjet i den senere Bearbejdelse.

Omtrent paa samme Maade er Forholdet med Valerius-citaterne i Tiden efter 1157. Af de 44 Citater kan 24 øjeblikkelig afvises, da de ikke kan have hørt til „Vendertogskrøniken“¹⁾. Dernæst findes der 13 Laan fra Valerius Maximus i Begivenheder, som ganske vist ogsaa kendes af Ur-Saxo, men de staar alle i Bi-Episoder, som ikke findes optagne i Knytlingasaga. Flere af dem har endda deres Plads i lange Taler, der lægges Absalon i Munden. Tre af disse Citater møder vi i Forhistorien til det første Vendertog og i selve dette; de omhandler især Absalon²⁾. Dernæst er der et Valeriuscitater i Fortællingen om Absalons Drøm i Isøre Havn 1160³⁾, et i hans lange Tale til Dombor⁴⁾, et i Rygboen Maskos Udtalelser 1162⁵⁾, et i Fortællingen om Hestetyveriet paa Rygen 1164⁶⁾ og et i Skildringen af to danske Rytteres Bedrifter paa samme Ø 1166⁷⁾. Alle disse Laan maa være

¹⁾ S. 739 L. 13: *maligna animi interpretatione ... auribus ... inculcavit*; 740 L. 16: *pro salute regia votis excubare*; 740 L. 16: *Hele Sætn. pro salute regia ... propitiandam*; 752 L. 29: *propitiæ fortunæ interventu*; 754 L. 20: *frigore obstupefactum*; L. 24: *silentio oblitterandam*; L. 29: *Igitur ... nitente*; 755 L. 1: *super factam a se stragem ... corruit*; 756 L. 3: *docili animo excipies*; L. 23: *votis extenderis*; L. 27: *situ marcidum*; 757 L. 8—9: *mercedis captura ... invitatus*; 770 L. 10: *perruptis amicitiae vinculis*; 787 L. 23: *hostium cruore consperserat*; 791 L. 18—19: *in quo ... quasi ... cardine nitebatur*; L. 30—31: *poenas ... fraternis umbris piacula exsolvit*; 797 L. 10: *Quo monstro tanquam divinitus dati*; 805 L. 8: *claritatis incrementum*; L. 23: *concupitæ dominationis suspicionem*; 811 L. 7: *strictim percurram*; L. 16—17: *Pro ejus salute ... excubabant*; 812 L. 3: *Quis ... mentis compos*; 820 L. 15: *obtorta gula*; 855 L. 22: *vocis jactum*.

²⁾ S. 743 L. 35: *amaræ sugillationis morsibus*; S. 745 L. 28: *ingenuo pudore*; 749 L. 14: *perstreptentis equitatus*.

³⁾ S. 757 L. 17: *mente ... sopita*.

⁴⁾ S. 765 L. 27: *sanguine madentes*.

⁵⁾ S. 774 L. 11: *nec annis quam animo vivacior*.

⁶⁾ S. 796 L. 25: *stultitiæ damnavit*.

⁷⁾ S. 802 L. 3: *inter metum et lætitiā hæsitantibus*.

gjorte, da Forfatteren foretog sin anden Bearbejdelse af Stoffet. Det samme gælder om det berømte Rygenstog 1169, da hverken Stanitza, den danske Ynglings Bedrift ved Arkona eller Karenzboernes Opmarsch kendes af Knytlingasaga¹⁾. Saaledes taler Sandsynligheden for, at heller ikke disse 13 Citater er indføjede før i anden Redaktion. Tilbage staar saaledes endnu 7 Valerius-Citater. To af disse er knyttede til Obotriterfyrsten Prislav Nukletsøns Historie, de genfindes ikke i Knytlinga og maa vistnok afvises som ikke oprindelige²⁾. Derimod skal det indrømmes, at vi i den allersidste Del af det gennemgaaede Afsnit, i selve Aaret 1170, ved Skildringen af Togene til Öland og Julin møder nogle Laan, der kan have Hjemstedsret allerede i den oprindelige Tekst. De er kun 5 i Tallet³⁾, og de skulde da antyde, at Forfatteren just, da han lagde den sidste Haand paa Ur-Saxo, er bleven bekendt med Valerius Maximus og straks er bleven saa bjergtagen af Læsningen, at han ikke har formaaet at unddrage sig dens skæbnesvangre Indflydelse.

Ganske modsat forholder det sig med Justinus. Selv om hans Sprog ikke besidder Guldalderens Renhed, er hans Fremstilling dog saa livlig og klar, at den maa have tiltalt en ung Forfatter i Middelalderen, der søgte sig et Forbillede som Historieskriver. Der er da heller ingen Tvivl om, at Saxo har benyttet ham allerede ved den første Udarbejdelse. Ved den saa karakteristiske Fællesberetning om Erik Lams Valg, som vi møder baade i Knytlinga og hos Saxo, bruges et Udtryk fra Justinus, som genfindes i Oversættelse i Sagaen⁴⁾. Lige-

¹⁾ S. 831 L. 6: ut exigui panni auctoritas regiae potestatis vires transcenderet. L. 30: seque victoriæ gradum facturum = 832 L. 11.—S. 833 L. 2: sella ... posita. — 841 L. 5: se ... centuriaverunt.

²⁾ S. 759 L. 18: Itaque ambigua æstimationis ... emisit. S. 760 L. 30: frænos succutere.

³⁾ S. 850 L. 34: velis in multiplices ordines convolutis; 861 L. 24: maledico .. sermone; 862 L. 21: Mittite ... recreate; 863 L. 9: silentium acturum; 865 L. 6: insolentius obequitando.

⁴⁾ S. 666 L. 15: qui usque ad propectam pupilli ætatem tutorio regnum nomine procuraret. — Knytl. Kap. 104: skyldi hann varðveita ríkit honum til handa, þar til er hann kynni sjálf fyrir at sjá.

ledes finder vi Overensstemmelse mellem Justinus og Ur-Saxo ved Knuds Rustninger før Viborgslaget 1150¹⁾ og ved Svens Flugt til Falster 1154²⁾, ligesom vel ogsaa Laanene i Godskalks Tale til Venderne 1167³⁾ og i Skildringen af Kur-lændernes Borg 1170⁴⁾ maa betragtes som ur-saxoniske. Men paa den anden Side maa rigtignok Justinuslaanene i Saxos Skildring af Redslerne 1148⁵⁾ og af Legaten Nicolaus af Albano 1152⁶⁾ være tilkomne i anden Redaktion, medens det stiller sig tvivlsomt, hvortil man skal henhøre Citatet i Peder Thorstensøns Tale 1154⁷⁾. Efter 1157 møder vi paa tilsvarende Maade et Justinuscitat i anden Redaktion ved Fortællingen om Modvinden 1160⁸⁾; altsammen Vidnesbyrd om, at Saxo ikke har lagt sin Justinus paa Hylden og svigtet sin gamle Kærlighed, fordi han modtog nye Impulser. Justinuscitater findes da ogsaa i Mængde i de øvrige Partier af hans Værk.

Hvad de øvrige klassiske Forfattere angaar, hvoraf han har høstet, skal endnu kortelig anføres, at der i den oprindelige Redaktion synes at forekomme et Citat af Ammianus Marcellinus og et af Curtius Rufus⁹⁾, medens de øvrige seks Curtiuscitater maa være komne til senere¹⁰⁾, og at dette sidste er aabenbart ogsaa Tilfældet med Laanene fra Vergil¹¹⁾, Sal-

¹⁾ S. 680 L. 25: magnis orientis (occidentis?) viribus succinctus.

²⁾ S. 711 L. 24: fugam meditabundus.

³⁾ S. 815 L. 2: possessione firmare.

⁴⁾ S. 850 L. 31: ad urbis instar.

⁵⁾ S. 676 L. 20: gloriæ æmulatio.

⁶⁾ S. 698 L. 10: meditabundum bella.

⁷⁾ S. 710 L. 13: placendi studium transferret.

⁸⁾ S. 757 L. 13: parum secundantibus ventis.

⁹⁾ S. 701 L. 24: forinsecus; S. 760 L. 7: sanguine contingentes.

¹⁰⁾ S. 689 L. 11: Tantulo stipendio ingens militia stetit; S. 694 L. 21: agrestes et inconditos; 727 L. 1: corporis declinatione ... evitans; 735 L. 9: supra vota; 809 L. 11: Itaque tela partim in humum partim in undas innocua cadebant; 851 L. 28: sanguinis profluio.

¹¹⁾ S. 728 L. 32: Aer quoque crebris internitentium fulminum ignibus micans; S. 745 L. 14: moras esse rumpendas; S. 746

lust¹⁾ og Prudentius²⁾. Bortset fra Justinus ser det altsaa ud, som om Saxo i sin første Udgave har holdt sig fri for Paa-virkning af bestemte Oldtidsforfattere, men glemmes maa det ikke, at Antallet af Citater (Valerius Maximus fraregnet) er saa lille, at det vilde være letsindigt at drage bestemte Slutninger paa Grundlag deraf.

Saa meget er dog vist, at den sproglige Undersøgelse bliver en Bestyrkelse af det kildekritiske Resultat, og vi skimter nu den Udvikling, som Saxos Stil har været underkastet fra det simplere og klarere Sprog til den Manierethed, der mere var til Glæde for Erasmus' Tidsalder end for vor. Vi husker, at der indtil Branden 1728 paa Universitetsbiblioteket fandtes et Haandskrift af Valerius Maximus „ved Erkebiskop Absalons Haand“, medens vi endnu paa det kgl. Bibliotek har et Justinus-manuskript med samme Paategning³⁾. Den allerede tidligere fremsatte Tanke, at vi her staar over for to af Absalon til Saxo udlaante Bøger, vinder nu i Sandsynlighed. Det er vistnok den store Ærkebiskop selv, der har ledet Forfatteren ind paa Valerius Maximusstudierne, da det Tidspunkt var kommet, da han skulde gaa fra den mindre Opgave til den større, fra Kong Valdemars Krønike til Danmarks Riges Historie⁴⁾.

L. 23: inexcusum; 807 L. 3: defossis specubus; 819 L. 27 votis prosequi; 865 L. 5: mero solutus.

¹⁾ S. 681 L. 17: virtute periculum propulit; S. 680 L. 11: placide tractatorium; S. 791 L. 33: a stirpe interiit; S. 814 L. 5: sibi perniciem machinantibus.

²⁾ S. 727 L. 2. — 828 L. 9. — 866 L. 2 = 727 L. 2. — Martianus Capella: S. 830 L. 1: interrivatione.

³⁾ Holders Saxoudgave S. XVI. — Vilh. Andersen: Erasmus I, 51.

⁴⁾ Efter at jeg var naaet til de ovenfor fremstillede Anskuelser om Forholdet mellem Knyllinga og Saxo, men ganske vist

IV. Kronologien i Saxos Forfatterskab. Afsluttende Bemærkninger.

Endnu staar det tilbage at kaste et Blik paa de Følger for Kronologien i Saxos Forfatterskab, som den nye Opfattelse, at „Valdemarskrøniken“ er Spiren til Rigshistorien, turde medføre. Som terminus ante quem har vi i „Krøniken om Tronstridighederne“ fundet, at en Række Rettelser i den oprindelige Saxo-tekst maa skyldes Kong Valdemar selv. Dette Afsnit maa derfor have foreligget affattet før hans Dødsaar 1182. Med Hensyn til „Vendertogskrøniken“ erindrer vi Knytlingas Misforstaaelse af Saxos Ord om „Ærkebisen af Lund“ paa Toget 1160 (S. 319 og 326). Heraf kan sluttes, at denne sidste Del af Ur-Saxo maa være forfattet efter 1178, da Absalon blev Ærkebiskop, oven i Købet vistnok en rundelig Tid efter dette Aar, da det var blevet Vane hos Absalons Omgivelser at benytte denne nye Titel. Det er dog ikke nødvendigt at antage, at Forfatteren har haft mere end den første Halvdel af sit Førsteværk færdig ved Kongens Død. „Vendertogskrøniken“, der udgør den anden Halvdel, er da kommen til i Begyndelsen af 1180'erne. Som en Støtte for denne Datering af „Vendertogskrøniken“ kan man anføre, at vi ogsaa i Knytlingasaga (Kap. 119) ved Skildringen af Vendertoget

inden jeg havde nedskrevet dem, erfarede jeg i Maj 1916, at Adjunkt, Dr. phil. Hans Brix skal være kommet til det samme Resultat, nemlig at Saxos Værk maa have foreligget i to Redaktioner. Paa hvilke Beviser Dr. Brix bygger denne Mening, er mig dog endnu ubekendt, men jeg anfører selve Kendsgerningen her, dels fordi det forekommer mig ret overbevisende, naar to Forskere uafhængigt af hinanden naar til samme Maal, dels fordi jeg ønsker at hindre, at der i dette Tilfælde skal opstaa nogen Tvivl om den litterære Prioritetsret.

1159 møder Absalons bekendte Bebrejdelser mod Kongen for Vægelsindethed, om end Fremstillingen er holdt adskilligt mere afdæmpet her end i Saxos endelige Skikkelse. Dette tyder jo paa, at „Vendertogskrøniken“ ikke har været beregnet paa at forelægges for Kong Valdemar. Aarene 1182—1184 synes derimod at afgive et naturligt Tidspunkt for denne Dels Affattelse.

Hvorledes stemmer disse Data med, hvad man fra anden Side er naaet til om Forfatterens Livsforhold? Som bekendt henlægges Saxos Fødsel nu almindeligt til Aarhundredets Midte, selv om Paludan-Müller var tilbøjelig til at skyde den tilbage til c. 1140. Ingen af disse Angivelser strider mod det Tidspunkt, hvortil vi har fæstet Affattelsen af „Valdemarskrøniken“. I første Tilfælde har Saxo været c. 30 Aar, da han begyndte sin Skribentvirksomhed. Gertz (ligesom forøvrigt Paludan-Müller) mener af Sven Aggesøns Udtryk „contubernalis“ (S. 9 Anm.) at kunne slutte, at ogsaa Saxo har gjort Hærtjeneste og deltaget i Venderlogene. A. D. Jørgensen¹⁾ har peget paa, at Saxos egne Minder synes at begynde ved 1176, da det store Tog til Stettin fandt Sted. Der er i Virkeligheden intet i Vejen for, at hans Krigstjeneste kan være ydet i Valdemars sidste Aar, og at det kraftige Indtryk af den store Bys Belejring kan have vakt hans Forfatterlyst.

Hovedstammen i „Valdemarskrøniken“ skyldes, direkte eller indirekte, Kongen selv, ja det er sandsynligt, at Saxo er traadt i personlig Forbindelse med Valdemar den Store. Herom vidner ikke blot den Interesse, hvormed Kongen modtog Værkets første Halv-

¹⁾ Bidrag til Nordens Historie i Middelalderen S. 227.

del, men ogsaa adskillige andre Punkter i den senere „Danesaga“. I 11te Bog fortæller Saxo saaledes om Harald Haarderaades Kamp med Dragen i Byzants, og han tilføjer, at Kong Valdemar, „res gestas cognoscendi ac referendi cupidissimus“¹⁾, ofte har vist sine Omgivelser (ministerio familiaribus) den rustne Kniv, hvormed Harald nedlagde Udyret (S. 550). Der er næppe Tvivl om, at Forfatteren selv har været Øjenvidne hertil. Lidt længere henne i samme Bog taler Saxo (S. 556) om Sven Estridsøns Venskab med Harald Godvinsøns Børn. Jørgen Olrik²⁾ peger med fuld Ret paa, at vi her staar over for en Tradition inden for det danske Kongehus. Men denne Overlevering munder ud i en Forherligelse af Kong Valdemar, og Sandsynligheden taler for, at det er fra selve denne, Saxo har faaet sin Oplysning.

Ved Siden af Paavirkningen fra Kongen har dog tillige Absalons Indflydelse gjort sig gældende i Valdemarskrøniken. Dette fremgaar ikke blot af det Stof han har ydet, men ogsaa af de stilistiske Laan fra Justinus og — til aller sidst i Vundertogskrøniken — fra Valerius Maximus. Men i Sammenligning med det senere Værk maa det siges, at den absaloniske Farve er langt svagere i Ungdomsarbejdet, som i højere Grad drejer sig om Kongens Person.

Efter Fuldendelsen af dette første Værk maa Saxo imidlertid snart have følt Trang til at fortsætte det, dels for at forevige de Begivenheder, som han selv havde overværet i Valdemars sidste Aar, dels fordi Knud VI's første Aar, 1184—1185, havde kastet en helt ny Glans

¹⁾ Valdemars historiske Interesse fremtræder jo ogsaa i hans Forsøg paa at tyde Runamøindskriften og i hans Lyst til at høre paa Arnold Islændings Fortællinger.

²⁾ Hist. Tidsskr. 8. R. II, 227.

over Kongen, Absalon og Riget. Men desuden har Absalon, til hvem han nu efter Valdemars Død følte sig dobbelt knyttet, presset paa Saxo, for at han skulde gøre Værket til en virkelig „Danesaga“. Det er hertil, Saxo hentyder i sin Indledning, naar det hedder, at Absalon paanødte ham „at skrive en Bog om Danernes Id“. Det er altsaa ikke „Valdemarskrøniken“, men „Danesagaen“, som skyldes Ærkebispens Initiativ. Intet Under, at Saxo ømmede sig; det var nu ikke blot en Omarbejdelse af det allerede leverede, som krævedes, med Indkapsling af store Afsnit om Danmarks Forhold til de kristne Nabostater (Norge, Sverige og Nordtyskland), om Kirkens Udvikling og om de øvrige Kulturgrenes Vækst. Hovedvanskeligheden laa i Fortsættelsen, Udarbejdelsen af den danske Histories Begyndelse. Maaske indgik det ogsaa i Planen — under Indtrykket af 1180ernes Begivenheder — at give Værket en stærkere patriotisk Tendens. Resultatet blev i hvert Fald, at en saadan kom til at præge den nye Redaktion. Arkonas Erobring, Hovedbedriften under Kongens Fader, fik større Betydning i Forfatterens Øjne og blev Hvilepunktet i Beretningen om den lange Periode 1157—1185.

Til Omarbejdelsen kunde Forfatteren dels benytte den afdøde Konges Rettelser, dels en hel Række nye Fortællinger, som Absalon systematisk meddelte ham, og som mest drejede sig om dennes og hans Slægtnings Oplevelser. Hvorledes Affattelsen af Danesagaen i det enkelte er gaaet for sig, falder imidlertid uden for denne Afhandlings Ramme, der kun har sat sig til Op-gave at oplyse om Tilblivelsen af et Afsnit, ganske vist det betydningsfuldeste, inden for hele Værket:

Saa meget bør dog nævnes her, at man jo har et Holdepunkt i Sven Aggesøns Ord, da han staar i Begreb med at skildre Sven Estridsøns Sønner: „Quorum gesta plenarie superfluum duxi recolere, ne crebrius idem repetitum fastidium pariat audientibus, cum illustri archipresule Absolone referente contubernalis meus Saxo elegantiori stilo omnium gesta executurus prolixius insudabat“. Efter Afslutningen paa Svens Værk at dømme tør man vel henlægge hans Forfatterskab til Aarene 1185—1190; Absalons Titel i ovenstaaende Citat viser desuden, at det maa være skrevet efter 1178. Jørgen Olrik¹⁾ fortolker Ordene saaledes, at det drejer sig for Saxo om at skrive Svenssønnernes Historie, og at dette er Begyndelsen til Danesagaen. Curt Weibull protesterer dog imod at opfatte Stedet, som om Saxo skulde have besluttet at skrive og virkelig havde skrevet et Værk, som kun omfattede dette Tidsrum²⁾. Denne Fortolkning synes ogsaa mig den naturligste. Jeg har overhovedet svært ved at indse, hvorfor Saxo skulde have valgt at begynde Danmarkshistorien med Harald Hen. Havde det endda været Knud Lavard eller Sven Estridsøn selv, lod Sagen sig dog høre; saa var det Kong Valdemars Forfædre i lige opstigende Linje, det drejede sig om, og Krønikens gamle Tendens, at forherlige Valdemar I, vilde blive bevaret. Men Harald Hen!

Er det nu saaledes, at fra det Øjeblik, Sven bliver klar over (Absolone referente), at hans Hirdbroder er i Arbejde, svækkes hans Interesse for hans eget Værk synligt? Man har tidligere opfattet den afsnuppede Slutning paa Svens Danmarkshistorie paa denne

¹⁾ Hist. Tidsskr. 8. R. II, 219 og 238.

²⁾ l. c. 24.

Maade. Næppe med Rette. Sven Aggesøn giver brede Skildringer af Knud den Hellige og af Knud Lavard, og han dvæler udførligt ved Kampen mellem Nils og Erik Emune. Lige til Erik Emunes Drab paa Urnehoved Ting er Fremstillingen den samme, men saa stopper han pludselig op. Af Elleveaarsstriden mellem de tre Kongsemner faar vi kun sidste Akts sidste Scene: Rigets Deling, Roskildemødet og Gradehedekampen. Af Valdemars Ene regering faar vi overhovedet slet ingen Skildring, kun nævnes de tre Hovedbedrifter. Hvorfor det? Aabenbart, fordi Sven ikke fandt det fornødent at genfortælle „Valdemarskrønikens“ Indhold, der var ham vel bekendt. Et smukt Tillægsbevis for Teorien om Eksistensen af en „Ur-Saxo“!

I Aarene 1185—1190 har altsaa Saxo været i fuld Gang med sin „Danesaga“. Maa man end stille sig skeptisk over for Tilværelsen af en „Svenssønnernes Historie“ som Udviklingsstadium inden for Danmarkshistorien, har dog ikke blot Jørgen Olrik, men ogsaa alle hans Forgængere Ret, naar de hævder, at Saxo ikke kan have begyndt med Indledningen eller 1ste Bog for derpaa at fortsætte lige til 16de Bogs sidste Side. Man kan opstille forskellige omdisputable Hypoteser om de enkelte Leds Rækkefølge, men sikkert er det, at Indskuddene i „Valdemarskrøniken“ og Fortsættelsen deraf maa være ældre end Sagnhistorien, som rummes i de første 9 Bøger. Dette følger nemlig af de mange Parallesteder mellem disse Afdelinger, og disse Paralleler har i 14de—16de Bog — saaledes som Knabe har vist det i Hermanns Oversættelse¹⁾ — en simplere og mere

¹⁾ S. 481 ff., som giver en Rigdom paa slaaende Eksempler herpaa.

primitiv Form end i Sagnbøgerne. Maaske har Knabe ogsaa Ret, naar han af lignende Grunde lader 10de—13de Bog være forfattede efter 14de—16de og forud for de første 9¹⁾. Vi kan hertil føje, at ogsaa Sagnhistorien — eller i hvert Fald dens Begyndelse — ligesom 14de Bog maa være kommen til i to Redaktioner, hvad der fremgaar af Indskuddet i Angersfragmentet. Dette Indskud er vistnok nogenlunde samtidigt med det Sted i 16de Bog, hvor der tales om Absalons Højsindethed efter hans store Sejr ved Rygen den 21de Maj 1184, thi paa begge Steder bruges der ordret samme Udtryk henholdsvis om Kong Skjold og om Absalon²⁾. Saaledes er Værket skredet langsomt fremad under stadige Omarbejdelser og Tilføjelser.

Indledningen, der er dediceret til Anders Sunesøn, viser, at Arbejdet endnu ikke var afsluttet ved Absalons Død 1201. Henvendelsen sammesteds til den nye Kong Valdemar (*Tuo igitur ductu respectuque subnixus ... initium a patriæ nostræ situ descriptuque petere statui ...*) kunde maaske tydes saaledes, at Saxo er bleven hjulpet af Kongen med den geografiske Skildring af Nordens Lande, der indleder Værket. „Danesagaen“ maa, som Curt Weibull rigtigt hævder, være afsluttet før 1219, da Saxo ellers ikke kunde have undgaaet at omtale Estlandstoget. Men at man med Olrik o. a. skulde være nødt til at sætte Afslutningen til efter 1216, synes mindre sikkert; det er næppe nødvendigt at gaa længere frem end til 1208, thi det er farligt at lægge for meget i det retoriske Udtryk om Valdemar Sejrs Herredømme „over Elbens skiftende Vande“.

¹⁾ S. 467 og 481 ff.

²⁾ Se ovenfor S. 312.

Saxo har altsaa paa dette Tidspunkt været i Tredserne, ja maaske mere. Han var bleven en gammel Mand, og man forstaar, at han har udpenslet Starkadskikkelsen med særlig Sympati¹⁾. Men det er tillige tydeligt, hvorfor hans Stil gradevis har udviklet sig fra enkel Klarhed til den Overlæsselse med Billeder og den udsvømmende Løshed, der ikke alene skyldtes Valerius Maximus' skæbnesvangre Paavirkning. „Senex semper loquacior“, og Saxo havde nu arbejdet i omtrent 30 Aar paa sit Værk, maaske endda længere (c. 1180—c. 1210). Tiden er lang, men ikke unaturligt lang, saa at der af den Grund intet er til Hinder for at antage Ungdomsarbejdet for skrevet paa det ovenfor fastslaaede Tidspunkt²⁾.

Det Resultat, som vi hermed er naaet til angaaende Tilblivelsen af Saxos Værk, er forskelligt fra Doc. Weibulls, og dette medfører, at ogsaa Bogens Kildeværdi og Forfatterens Personlighed maa opfattes paa en ganske anden Maade, end han har gjort det. Medens Weibull tænker paa at rekonstruere den table „Rigsaarbog“ og forestiller sig Saxo som Studerekammermennesket, der paa Grundlag af et vist Antal Skrifter konstruerer et nyt, ganske vist med „absalonisk Tendens“, maa vi stille Saxo som Forfatter meget højere, ja tillægge hans Værk en Værdi, der ikke er meget ringere end tidligere, naar Talen da er om de sidste halvhundrede Aar af hans Skildring. Men ved Siden heraf træder Knytlinga frem

¹⁾ Hermanns Oversættelse S. 468.

²⁾ Til Betydningen af Ordet „clericus“ turde jeg maaske ved en senere Lejlighed vende tilbage.

fra en ufortjent Miskendelse og indtager en Forgrundsstilling som det uundværlige Hjælpemiddel til at genskabe Saxos Værk i dets oprindelige Skikkelse.

Dette er noget ganske andet, end hvad Weibull mente at have bevist. Retfærdigheden byder da ikke at glemme, hvilken Nytte den forhaabentlig afdøde Annalteori har ført med sig. Thi Weibull har først af alle ved sine parallelle Optryk godtgjort, at Lighedspunkterne mellem Knytlinga og Saxo maatte skyldes en litterær Forbindelse. Dette var i Virkeligheden en Indvinding af nyt Land, som ikke mere kan gaa tabt. I et Par Slutningsafsnit, hvorved der dog ikke skal dvæles nærmere her, har han endelig paa en meget plausibel Maade søgt at bevise, hvor skæve de Fremstillinger er, som Saxo giver af Sammenstødet mellem Kong Valdemar og Ærkebiskop Eskil og af Absalons Udvælgelse til Eskils Efterfølger 1177.

Men i sine kritiske Hovedresultater fejler Weibull utvivlsomt, ikke alene i Undersøgelsen af Saxos Forhold til Knytlinga, men ogsaa af Forbindelsen mellem ham og Sven Aggesøn, af „Vandresagnene“ hos Saxo og af vore Kongehelgenlevneders historiske Værdi, saaledes som det vil blive vist i et Tillæg. Under disse Forhold kunde man dobbelt have ønsket, at Weibulls Domme over hans egne Forgængere havde været lidt mere skaansomme. Weibull har aabenbart stolet vel stærkt paa sit Indehavenskab af den „moderne kritiske Metode“. Men det er vel ikke nødvendigt atter at fremdrage Paludan-Müllers saa ofte citerede Sammenligning med det moderne riflede Skyts?

Moderne historiske Undersøgelser af middelalderlige

Problemer slides som Regel hurtigt op. Weibulls Teorier synes allerede visnede, og en skønne Dag vil samme Skæbne vel ogsaa ramme de Anskuelser, som er fremførte i denne Afhandling. Men derfor har Arbejdet forhaabentlig ikke været forgæves. I den Hypotese, som ovenfor er fremsat, ser Forfatteren med særlig Glæde reddet fra Undergang, hvad han betragter som den levedygtige Del af Paludan-Müllers Teori om „Absalonspartiet“, af A. D. Jørgensens Begrænsning af det oprindelige Værk til Perioden 1047—1170 og af Curt Weibulls Annalteori. I den nye Tekst af Sven Aggesøns Vederlov har Gertz (S. 43 og 158 Anm.) atter fremdraget nogle smukke Ord, som oprindelig skyldes Skolastikeren Bernhard af Chartres. De lyder saaledes: „Efterkommerne er Dværge, som sætter sig paa Kæmpers Skuldre“. Ogsaa i Historieforskningen findes en Kontinuitetens Lov, som ingen ustraffet sidder overhørig; ogsaa Historikerne skrider kun fremad Skridt for Skridt, hver især byggende paa sine nærmeste Forgængeres Arbejder.

Tillæg.

Vore ældste Helgenlevneder og Vandresagnene i Saxos Skildring af Sven Estridsøns Sønner.

Som det blev nævnt i Begyndelsen af denne Afhandling, er det ikke alene litterære Laan, Docent Weibull vil tilskrive Saxo i hans Skildring af Tiden 1076—1131; han vil ogsaa paavise, at en stor Del af det selvstændige Stof, denne fremfører, i Virkeligheden er værdiløst, da det enten bestaar af Vandresagn eller af gængse religiøse Forestillinger, der uden Hensyn til historisk Sandhed indpresses i Opfattelsen

Problemer slides som Regel hurtigt op. Weibulls Teorier synes allerede visnede, og en skønne Dag vil samme Skæbne vel ogsaa ramme de Anskuelser, som er fremførte i denne Afhandling. Men derfor har Arbejdet forhaabentlig ikke været forgæves. I den Hypotese, som ovenfor er fremsat, ser Forfatteren med særlig Glæde reddet fra Undergang, hvad han betragter som den levedygtige Del af Paludan-Müllers Teori om „Absalonspartiet“, af A. D. Jørgensens Begrænsning af det oprindelige Værk til Perioden 1047—1170 og af Curt Weibulls Annalteori. I den nye Tekst af Sven Aggesøns Vederlov har Gertz (S. 43 og 158 Anm.) atter fremdraget nogle smukke Ord, som oprindelig skyldes Skolastikeren Bernhard af Chartres. De lyder saaledes: „Efterkommerne er Dværge, som sætter sig paa Kæmpers Skuldre“. Ogsaa i Historieforskningen findes en Kontinuitetens Lov, som ingen ustraffet sidder overhørig; ogsaa Historikerne skrider kun fremad Skridt for Skridt, hver især byggende paa sine nærmeste Forgængeres Arbejder.

Tillæg.

Vore ældste Helgenlevneder og Vandresagnene i Saxos
Skildring af Sven Estridsøns Sønner.

Som det blev nævnt i Begyndelsen af denne Afhandling, er det ikke alene litterære Laan, Docent Weibull vil tilskrive Saxo i hans Skildring af Tiden 1076—1131; han vil ogsaa paavise, at en stor Del af det selvstændige Stof, denne fremfører, i Virkeligheden er værdiløst, da det enten bestaar af Vandresagn eller af gængse religiøse Forestillinger, der uden Hensyn til historisk Sandhed indpresses i Opfattelsen

af senere Begivenheder og derved forandrer disse indtil Uigenkendelighed. Weibull søger oven i Købet at godtgøre, at dette ikke alene gælder om Saxo, men i endnu højere Grad om de forudgaaende kirkelige Skrifter, hvori vore danske Helgeners Levned er skildret. Han vil her give os et Stykke af Historien om Ideernes Opstaaen og Vandring, en saare lønnende, men tillige vanskelig, ja farlig Opgave at sysle med.

De sidste Aar har set en ret righoldig Litteratur blomstre frem i Tyskland og Frankrig, drejende sig om den ældre Middelalders Verdens- og Livsopfattelse. Som de betydeligste af Forfatterne kan man vel nævne Zoepf¹⁾ og Bernheim²⁾. Forskerne har villet vise, at de Anskuelse, som Augustinus fremsætter i „De civitate dei“, har præget hele den ældre Middelalders Tankegang. Den har betragtet Menneskelivet som en stadig Kamp mellem „civitas dei“ og „civitas diaboli“, der har afløst den oprindelige Harmoni, „pax“, som fandtes i Verden, da den udgik fra Guds Skaberhaand. Først ved Kristi Virksomhed paa Jorden er der fremkommet en Mulighed for Harmoniens Genopstaaen, og før sin Himmelfart har han indsat den kirkelige og verdslige Øvrighed („persona sacerdotalis“ og „persona regalis“), der i Fællesskab skal øve „regale sacerdotium“, nemlig at genskabe Gudsriget paa Jorden til Undersaatternes Gavn. Den Fyrste, der stræber herefter, er „justus“, hans Modsætning er „rex iniquus“ eller „tyrannus“, og af den saakaldte „Pseudo-Cyprianus“ i det 7de Aarhundrede udvikles det videre, hvad der ligger i Begrebet „justitia“ (bl. a. at give de fattige Almisse, tage vise Oldinge med paa Raad og forsvare Staten med Kraft), medens det modsatte Regeringsprincip under „rex iniquus“ skildres paa en Maade, der fører Tanken hen paa den persiske Avestatro (Ufrugtbarhed, Død og fjendtlige Indfald rammer Landet o. s. v.). Man maa altsaa holde sig Tidens Terminologi skarpt

¹⁾ L. Zoepf: Das Heiligen-Leben im 10. Jahrhundert (1908).

²⁾ E. Bernheim: Die augustinische Geschichtsanschauung in Ruotgers Biographie des Erzbischofs Bruno von Köln (Zeitschr. der Savigny-Stiftung f. Rechtsgesch. II, 299).

for Øje og være klar over, at Ord som „justitia“ og „pax“ her har en ganske anden Betydning, end naar vi møder dem i klassisk Latin.

De her fremstillede Anskuelser har navnlig præget de mange Helgenlevneder, som vi møder i Datidens franske og tyske Litteratur, saaledes at man ligefrem kan tale om et Helgenskema, der rent mekanisk er blevet anvendt som Grundstamme, hvorpaa enkelte individuelle Træk fra de specielle Helgeners Liv er indpodede. Den historiske Værdi af slige Helgenlevneder er derfor problematisk, da Middelalderens Sans for personlige Ejendommeligheder var meget ringe, og den i disse Tilfælde oven i Købet kan være bleven helt kvalt af den almindelige Terminologi. Weibull (S. 52 ff., 130 ff.) vil nu godtgøre, at vore ældste kirkelige Skrifter om Knud Konge og Knud Hertug bunder i de samme augustinske og pseudocyprianske Anskuelser, og at de derfor maa betegnes som historisk næsten værdiløse.

Der er hertil først og fremmest at indvende, at selve Definitionen af „rex justus“ og det modsatte Begreb hos Pseudo-Cyprianus i Hovedtrækkene er saa vag, at man skal være varsom med at tale om Laan herfra hver Gang man møder denne Benævnelse. Det er rigtigt, at man under „justitia“ ogsaa forstaar noget mere, end vi nu vil lægge deri, som det er vist ovenfor (Ex. Almisse), men i meget falder dog Forstaaelsen sammen med Nutidens, saaledes som det fremgaar af hele den første Del af Definitionen (*neminem injuste per potentiam opprimere, sine acceptione personarum inter virum et proximum suum judicare, advenis et pupillis et viduis defensorem esse, furta cohibere, adulteria punire . . .*). Det er altsaa ikke nok at møde Ordene „rex justus“ i en middelalderlig Skildring for straks at kunne tale om „augustinsk Verdensanskuelse“, man maa ogsaa forvisse sig om, at Forfatteren mener noget andet og mere dermed, end hvad vi nu vilde forstaa derved. Ogsaa ved Helgenskildringerne maa der distingveres, hvad Zoepf indtrængende betoner, uden at dette synes at have fængslet Weibulls Opmærksomhed. Zoepf lægger Hovedvægten paa, om Skildringen omhandler en for-

længst afdød Personlighed, eller om den drejer sig om en samtidig, thi i sidste Tilfælde „darf man nicht von vornherein den Mantel des „Typischen“ über die Arbeit legen und das Verständniss des Verfassers für eine selbständig ihm gegenüberstehende Persönlichkeit, ebenso sein Wollen, das, was ihm an dem Zeitgenossen als persönliches Moment aufgefallen ist, auch wiederzugeben, in Abrede stellen“ (Zoe pf 33). Derfor sonder Zoepf mellem Helgenbiografi, Helgen-Vita og Helgenlegende; i den første af disse tales der ikke om Jærtegn af Helgenen, saa længe han er i Live, og Forfatteren lader ikke de overnaturlige Kræfter gribe umiddelbart ind i Begivenhederne, som det almindeligt er Tilfældet ved de to sidste Kategorier. Selv om Skemaet lægges til Grund for Skildringen af Helgenens Liv, flettes individuelle Træk ind deri, og endogsaa ved ordrette Laan fra Forbillederne forekommer der Variationer, saa at man t. Ex. ser, at et Citat fra Cicero aabenbart er valgt, fordi det dækker noget individuelt. Dog er det paa den anden Side sandt, at Personlighedsskildring den Gang ikke er det samme som nu, thi Autoritetstroen var ubegrænset, og Hagiografen var bunden af sin Opgave. Han kunde ikke skildre et Menneske med dets Fejl og Lidenskaber, men maatte fremstille det fuldkomne Menneske.

Et Eksempel vil sige mere end mange Ord. En af de bekendteste Helgenbiografier er Ruotgers Skildring af Bruno af Köln, der ingenlunde hører til de mest stereotype; Zoepf finder saaledes, at den „verdient sicherlich vollen Glauben“. I vorre Øjne har den dog et skablonmæssigt Præg: Da den fire-aarige Bruno kommer til Utrecht, ophører Normannernes Angreb af sig selv, og senere falder de oprørske Borgere i Köln straks til Føje, da han indfinder sig som nyvalgt Ærkebiskop. Alene hans Navns Ry bilægger forskellige Stridigheder i Lothringen. Man sammenligne nu med denne Skildring det Billede af Knud Lavard, som vi møder i Vedels Ekscerpter af Robert af Elys tabte Skrift og i „Ordinale Sancti Kanuti ducis et martyris“. De Bedrifter, som her tillægges Knud, har intet urimeligt Præg; han foretager ikke vidunderlige Gerninger,

hverken i Fire-Aarsalderen, eller senere, da der i det hele ikke sker Jærtæg af ham i levende Live. At Robert af Ely taler om sin Helts lovende Ungdom, vidner heller ikke mod Skildringens Troværdighed; det er et Træk, som den har tilfælles ikke alene med alle Helgenbiografier, men med alle Biografier overhovedet. Beretningen om Knuds Hertuggering er rig paa individuelle Træk, han renser Sønderjylland for Røvere og jager Venderne bort, og paa denne Maade bliver „pax“ atter bragt til Veje, men dette er „Fred“ i dette Ords klassiske Betydning, i Modsætning til Krig og indre Uro, og det er ikke nødvendigt at lægge nogen pseudo-cypriansk Betydning i Ordet. En anden Sag er det, at Teksten vrirler af Bibelcitater, saaledes som Gertz har paavist det, men der er et Spring herfra til den augustinske Tankegang, som Weibull vil tillægge den¹⁾.

Paa lignende Maade forholder det sig med de kirkelige Skrifter om Knud den Hellige. Paa Odensetavlen hedder det, at han døde „pro zelo christiane religionis et justitie operibus“, og Modsætningen til „religio“ viser jo, at „justitia“ skal opfattes i Betydning af „jordisk Retfærdighed“, altsaa ikke saa vidtgaaende og vagt, som hvis det var taget i pseudo-cypriansk Aand. I Passio tales der om Kongens „justitia ceterasque virtutes“, hvad der tilstrækkeligt vidner om, at „justitia“ opfattes som en bestemt afgrænset Dyd. Lige saa lidt som ved Knud Lavard er der i Skildringen af Knud Konge Tale om Profetier ved hans Fødsel eller om, at han under sin Opvækst skulde have vist sig som en Helgen „in nuce“. At de kirkelige Skrifter i begge Tilfælde er højst tendensiøse, er en Sag for sig, men noget andet vilde det være,

¹⁾ Naar Weibull lægger Vægt paa, at de to Forfattere skildrer Kong Nils i saa mørke Farver som muligt for at fremhæve Knud Lavards Fortjenester paa denne Baggrund, bør det dog ikke glemmes, at Billedet af Kong Nils i Ordinalet og hos Robert af Ely er ganske forskelligt. — Udtrykket om Knud hos Robert: „Non minus se canonicum quam militem exhibebat“ fører forøvrigt Tanken hen paa Saxos berømte Ord om Absalon: „Non minus piratam se quam pontificem gessit“ (S. 738).

om de ligefrem kunde bevises at være kalkerede over en udenlandsk Prototyp. Desuden maa det ikke glemmes, at vore to hjemlige Helgener har et særligt Præg, der adskiller dem fra de paastaaede tyske Forbilleder: De er Kongehelgener, offentlige Personligheder paa Samfundets øverste Tinde, hvis Liv derfor ikke saa let lod sig omforme i den kirkelige Tradition. Hvis man endelig havde lagt et Helgen-skema til Grund for Skildringerne, maatte det vel have været et engelsk, saa vist som Odenseskribenterne og Robert af Ely var udgaaede af den engelske, ikke af den tyske Kirke. Men der er endnu ringere Lighed mellem vore Helgenbiografier og de engelske end med de tyske; saaledes lader de engelske Hagiografer i Reglen Helgenen gøre Mirakler allerede i levende Live, og deres Værker har et endnu mere fantastisk og uvirkeligt Præg end de tidligere behandlede.

Som Eksempler paa engelske Helgenbiografier kan anføres den hellige Dunstans (*Memorials of Saint Dunstan, archbishop of Canterbury* ed. by W. Stubbs, 1874) og Eremiten St. Godrics (*Libellus de vita et miraculis S. Godrici, Heremita de Finchale, auctore Reginaldo monacho Dunelmensi: The Publications of the Surtees Society, 1847*). Skønt den første af disse, der er næsten samtidig, omhandler en historisk Personlighed, den bekendte Statsmand fra d. 10de Aarhundrede, er Skildringen helt legendeagtig: Dunstan har allerede som ganske ung Visioner (S. 7) og gør Mirakler (S. 8—9); Djævelen vil derfor friste ham til Ægteskab (13) og optræder ved andre Lejligheder over for ham i Skikkelse af en Bjørn, en Hjørn eller en Hund (26—27), men Helgenen modstaar baade hans og sine Medmenneskers Angreb o. s. v., o. s. v. Om hans Statsmandsgerning hører vi rigtignok saa godt som intet. Endnu mere uvirkelig forekommer os Fortællingen om St. Godric, skønt han levede i Slutningen af d. 12te Aarhundrede, og Beretningen gaar tilbage til selve den Prior af Durham, under hvis Jurisdiktion Eremiten havde stillet sig. Som ung Bissekræmmer bliver han under en Ebbe ved Lincolnshires Kyst overrasket af det tilbagevendende Hav, men „Guds Tjener“ vandrer uskadt en Mil under Bølgerne, indtil han

naar det faste Land. Da han ombytter sine Handelsrejser med en Pilegrimsfærd til Rom, ledsager en vidunderlig skøn Kvinde ham, usynlig for alle andre, og hun vasker og kysser hver Aften hans Fødder. Efter at han derpaa har trukket sig tilbage fra Verden til Nordenglands Skove, bliver Tallet paa hans Visioner og Mirakler Legio. Den gamle Fjende vil friste ham i Skikkelse af en Ulv, men maa atter fjerne sig efter ydmygt at have bedt om Tilladelse dertil. Skovens Dyr lyder hans Bud og lader sig frivilligt binde, ja selv Klokken ved hans Celle ringer, uden at han behøver at drage i Rebet¹⁾.

¹⁾ Endnu skal her peges paa den næppe tidligere paaviste Lighed mellem Ælnoths Skildring af Knud og den et halvt hundrede Aar senere forfattede Hellig-Olafslegende fra Norge (trykt af Gustav Storm i Monumenta historię Norvegię Side 128), som ikke kan forklares uden af en litterær Forbindelse. Navnlig er Begyndelsen om Norden slaaende:

Ælnoth:
(Gertz 82—84)

Regna aquilonis, in remotis
mundi partibus abdita, longe
diuque paganis tenebantur ri-
tibus dedita, quousque ea de
profundo erroris et infideli-
tatis diuina extraxit clemen-
tia ...

Ab aquilone enim, ut per
prophetam dominus comme-
morat, pandetur malum super
faciem universe terre. Iccirco
nationes istę, quas comme-
morauimus, antiquę infideli-
tatis obstrictę frigoribus vix
umquam ita feruore succensę
fidei stabilitate solidantur.

Acta sancti Olavi regis
et martyris:

Norvegiam.....
Hactenus sacrilegis idolorum
mancipatę ritibus et super-
stitiosis erroribus delusę na-
tiones illę veri dei fidem et
cultum audierant quidem, sed
multi suscipere contempse-
runt: sicut enim loca aquiloni
proxima inhabitabant, ita fa-
miliarius eos possederat et
tenaciori glacie infidelitatis
astrinxerat aquilo ille, a quo
panditur omne malum super
universam faciem terrę et a
cujus facie ollam succensam
vidit Jeremias...

Gaar man herefter videre, er der stadig ikke ringe Lighed mellem de to Helgenlevneder. Olaf bliver, skönt Konge, ogsaa Apostel; nogle vender han ved sin Pręken fra Afgudsdyrkelsen, andre faar han bevęgede „ad sæculi contemptum et amorem supernę patrię“. Men han har dog mange Fjender:

Doc. Weibull synes saaledes at have spændt det foreliggende Bevismateriale for stramt, naar Talen er om at tilpasse vore Helgenbiografier efter det udenlandske Helgenskema og efter den augustinske (pseudo-cyprianske) Verdensopfattelse. Men der er ogsaa et andet Omraade, hvor man maa se paa hans Resultater med nogen Skepsis. Det er „Vandresagnene“, som han sporer paa flere Steder i Saxos Fremstilling, hvor dramatiske Episoder, som vi hidtil har opfattet som originale, skal være overførte til Danmark fra ganske andre Tider og Steder. Saaledes paralleliseres Olov Hungers Bøn til Gud ved Julefesten: At lade ham alene lide den Straf, der havde ramt hele Folket, med Hedenskabets store Midvinterblot og Ynglingesagaens Fortælling om, hvorledes Guderne under Hunger-nød lod sig forsone ved Ofret af Kongen selv. Fortællingen om Erik Egodes Vanvid ved den fremmede Harpespillers Musik skal stamme fra Plutarchs Beretning om Alexander den Store og Harpespilleren Antigenides eller fra et Folkesagn. Eriks Oplevelser i Miklagaard jevnstilles med det gammel-franske Digt om Karl den Stores Rejse og med Karlsmagnus-sagaen o. s. v. For at naa til lidt større Klarhed over,

„Justus autem, ut leo confidens, absque terrore erat et juxta exemplum beati Job non expavescebat ad multitudinem nimiam“. Paa samme Maade møder Knud megen Modstand, og Job findes ogsaa citeret i Ælnoths Skildring. Ingen af de to Helgener lader sig dog af denne Grund standse. Om Olaf hedder det: „Nihil regiæ fastus, nihil tyrannidis in suos exercebat subditos, immo omnibus exempla præbebat magnæ humilitatis et mansuetudinis“. Paa tilsvarende Maade handler Knud, og han lader sig piske i sit Lønkammer af sine Kapellaner. Olaf beskytter de fattige mod de rige og forfatter nye Love til Fordel for de første; Knud „famelicis fouebat et pauperes, nudos vestiebat et argentes“, og han ændrer de daarlige gamle Sædvaner. Men da Modstanden vedbliver, viger begge Fyrster frivilligt derfor; om Olaf hedder det: „opportunitum ratus cedere tempori“; om Knud: „furorem adunatæ et conspiratæ multitudinis mitigare cupiens, ... loco cedendum instituit et, ne major tumultus fieret, quietus abire constituit“ o. s. v. Som man ser, er ikke blot Indholdet, men ogsaa Stoffets Ordning den samme i begge Legender.

hvornaar man ved denne Art af Beretninger virkelig tør tale om Laan, og hvornaar der formodentlig kun er Tale om en tilfældig Lighed, vil det vistnok lønne sig at opstille et Par Eksempler over for hinanden.

Disse Prøver er ikke hentede fra Doc. Weibulls Afhandling, men fra Lauritz Weibulls kildekritiske Undersøgelser over Nordens ældste Historie. Lauritz Weibull har villet bevise, at Legenden om, at Sven Tjugeskæg blev dræbt af den hellige Ædmund, er et Laan fra den kristne Skildring af Julian Apostatas Død¹⁾. Skematisk opstillet tager Parallelen sig saaledes ud:

Sven Tjugeskæg:

Florentius beretter, at Sven truede den hellige Ædmunds By.

Heremannus: Ægelwin advarer forgæves Sven.

Ægelwin sover derpaa i Lincoln, og Ædmund aabenbarer sig for ham i Drømme og varsler Kongens Død. En vejfarende meddeler næste Dag Ægelwin, at Kong Sven er bleven genemboret og dræbt.

Julian Apostata:

Ælfric: Julian truer Basilius' By; Jomfru Maria befaler derfor den hellige Mercurius at dræbe Julian.

Sozomenos: En gejstlig advarer forgæves Julian.

Julians Tjener hviler ved Vejen og ser i et Syn Apostlene raadslaa om Kejseren; to af dem fjerner sig, men vender tilbage og meddeler Julians Død. En ukendt Kriger har gennem-boret ham.

Lauritz Weibull mener tillige, at Ulv Jarls Drab i Roskilde kan føres tilbage til Plutarchs Beretning om, hvorledes Alexander dræbte Klitos²⁾, nemlig:

¹⁾ Kritiska undersökningar i Nordens historia omkr. år 1000, S. 161 ff.

²⁾ Hist. Tidskr. f. Skåneland IV, 30.

Historisk Tidsskrift. 8. R. VI.

Ulv Jarl.

Saxo: Der holdes Drikkelag.
Ulv synger Viser til sin egen Ære.

Knud befaler, at han skal dræbes.

Snorre: Knud og Ulv bliver uenige om Brætspillet. Ulv roser sig ved Bortgangen af at have reddet Knud. Drabet sker i Kirken.

Klitos.

Plutarch: Der holdes Drikkelag. En Sanger synger Viser til Feltherrernes Vanære.

Klitos roser sig da af at have reddet Alexander.

Denne gennemfører Klitos.

Naar man underkaster disse to Eksempler en nærmere Prøvelse, vil der vise sig en iøjnefaldende Forskel mellem dem. I det første Tilfælde er der ikke alene begge Steder Tale om, at en Konge (Kejser) krænker en Helgen, og at denne personlig tager Hævn herover ved at nedlægge den formastelige, men Fortællingerne ledsages ogsaa af karakteristiske Træk (den forgæves Advarsel; at Fyrstens Drabsmand staar i et mystisk Lys, saa at man kun aner, at det er Helgenen). Iøjnefaldende er navnlig Overensstemmelsen i Indskuddet om den vejfarende, som i begge Sagnene i Drømme hører om den ugudeliges nærforestaaende Død. Det er ganske utænkeligt, at en saadan Episode skulde kunne findes i to Legender, der var uafhængige af hinanden. Omvendt med Fortællingen om Ulv Jarl. Ligheden mellem de to Beretninger bestaar kun i, at en Fyrste begge Steder gribes af en saa voldsom Harme mod en nærstaaende Undersaat, at det bliver dennes Bane. Dette er bogstavelig taget alt. Hos Snorre er der jo nemlig ikke en Gang Tale om et Drikkelag, og naar denne Forfatter til Gengæld minder om Plutarch i Opgivelsen af Motivet til Drabet, afviger paa den anden Side Saxo paa dette Punkt fra Klitosfortællingen. Hos Plutarch dræber Alexander selv Klitos; Saxo og Snorre er derimod enige om, at Ulv Jarls Drab udføres paa Kongens Befaling af Tredjemand. Klitos er indtil Drikkelaget Alexanders Ven og ikke knyttet til

ham ved Frændskabs Baand; Ulv Jarl er Knud den Stores Svoger, og de Følelser, der hersker mellem ham og Kongen, er alt andet end venskabelige. Et Drab af en Fyrste, — dette er som sagt hele Ligheden. Hvorfor ikke lige saa godt parallelisere Klitosberetningen med Erik Egodes Drab paa Hirdmændene eller Erik Plovpenning's Mord paa Slien? Derimod har Landsarkivar Weibull sikkert Ret, naar han betragter Legenden om Sven Tjugeskægs Død som et Vandresagn, hvilket jo forøvrigt allerede Snorre (som Weibull selv viser paa S. 167) har haft Øje for, naar han skriver: „Engelske Mænd sige, at Kong Ædmund den Hellige dræbte ham paa samme Maade, som den hellige Mercurius dræbte Julianus Nidding“.

Disse to Eksempler er typiske. Hvis man med nogen Sikkerhed skal kunne tale om Vandresagn, maa man af et saadant fordre usædvanlige Træk, Træk der netop ikke stemmer med det skematiske og skablonmæssige Præg, som det enkelte Sagn (ligesom Eventyret) har en Tendens til at antage (Ex. to — tre mislykkede Forsøg før et Drab o. s. v.). Den Regelmæssighed, der er ejendommelig for Sagnet, staar i skarp Mod-sætning til det virkelige Livs Uregelmæssighed, og kun det ualmindelige kan derfor virke med Kendsgerningens overbevisende Kraft. For at man skal føle sig fuldt overbevist om, at der foreligger et Laan af Tradition eller Sagnstof, maa man dog kræve, at det skal være en hel Kreds af Sagn, som er overført fra en Kulturbygd til en anden. Det enkelte Eksempel vil kun meget sjældent kunne give et slaaende Bevis.

Kun lidet overbevisende synes derfor de Eksempler paa Vandresagn, som Doc. Curt Weibull har villet finde i Oluv Hungers og Erik Egodes Historie. Det drejer sig her i alt for høj Grad om Almindeligheder; er det saaledes ikke naturligt, at Kong Oluv i sin Fortvivlelse ønsker at kunne tage hele Folkets Straf paa sig, og hvad enten dette Træk er historisk eller ikke, behøver man dog virkelig ikke at tænke paa Laan fra Ynglingesagaen. Hvorfor saa ikke snarere fra Kristi Offerdød paa Korset?

Ved Erik Egodes Ophold i Miklagaard er det nødvendigt at dvæle et Øjeblik. Fortællingen om Kejserens Mistanke,

som afløses af den ærefulde Modtagelse, afvises af Weibull, dels paa Grund af dens Lighed med Beretningen om Karl den Store, dels fordi den samtidige Anna Komnena ikke med eet Ord omtaler Eriks Ankomst. Hertil er der dog at sige, at der i de Aar (det første Korstogs Tid) kom saa mange vesterlandske Høvdinge til Byzants, at det ikke er noget Under, om Anna har undladt at nævne den fredelige Pilgrimskonger, efter at hun i Forvejen havde dvælet ved de langt interessantere Fyrsteskikkelser Bohemund, Godofred og Hugo af Vermandois. Hun siger jo selv: „Høvdingernes Navne har jeg ikke i Sinde at nævne, hvor stor Lyst jeg end har dertil, thi min Tale lammes, dels fordi de barbariske Lyde er saa raa og haarde, at jeg ikke mægter at udtrykke dem, dels ogsaa fordi jeg ser hen til deres store Mængde. Og hvorfor skulde vi vel ogsaa prøve paa at opregne Navnene paa saa mangfoldige Mennesker, som de dalevende var lede og kede af at se paa“ (Alexiaden X, 10, dansk Oversætt. af O. A. Hovgård II, 80). Men naar vi læser om den Modtagelse, som de store Korsfarere fik, føres Tanken uvilkaarligt hen paa Erik Egode. Om Hugo hedder det, at Kejseren gav ham „en ærefuld Modtagelse, viste ham al mulig Velvilje og skænkede ham dertil mange Penge“; om Godofred ligeledes, at Alexios „gav ham mange Penge, indførte ham i sit Hus og tog ham med til sit Bord“ (II, 66 og 72). Helt eventyrligt skildres den Behandling, Bohemund var Genstand for: „Da B. havde aflagt Eden, lod Kejseren Gulvet i et særskilt Værelse i Paladset overstrø med alle Slags Kostbarheder og fyldte Kamret med en saadan Masse af ... Klæder og Mønter af Guld, Sølv og ringere Stof, at man ikke kunde gøre et Skridt der uden at træde paa et eller andet“ (II, 84). Det indgik altsaa i Programmet for Fyrstemodtagelser i Byzants at skænke dem rige Gaver. Men at Mistænksomheden mod de fremmede, den der ogsaa kom frem over for Erik Egode, løb jevnside hermed, erfarer vi ligeledes af Anna, der fortæller, at Kejseren ved Korsfarernes Ankomst lod sine Lejetropper passe paa, om der gik Sendebud mellem dem indbyrdes, og i saa Fald formentede dem at komme igennem (II, 72). Der

er maaske Grund til at antage, at Erik Egodes Modtagelse i Byzants er blevet udsmykket i Traditionen, saaledes som vi møder den hos Saxo, men der er rigtignok paa den anden Side efter Analogien med de Tilfælde, som vi kender, megen Sandsynlighed for, at der er en Kærne af Sandhed i Beretningen om den nordiske Konges Jorsalfærd og det ejendommelige Modsætningsforhold mellem Nordboernes og Grækernes Livssyn og Levevis.

Det tør vel derfor hævdes, at Grundlaget for vor Kundskab til Danmarks Historie mellem Harald Hens Tronbestigelse og Knud Lavards Død er adskilligt fastere, end Weibull formoder, og at ogsaa de senere Kilder, blandt hvilke Saxo indtager den første Plads, har deres Værdi, der ikke kan sættes helt lavt. Ogsaa Weibull indrømmer paa sine Steder, at Saxo sidder inde med en selvstændig Tradition (S. 146 ff.), men han mener, at den for den ældre Tids Vedkommende danner „ett svagt utanverk kring den historiska kärna, de litterära källorna givet Saxo“, og bestaar af „utsmyckade och sägenartade anekdoter och detaljer“ (S. 151). For det tolvte Aarhundredes Vedkommende fælder han ganske vist en noget mildere Dom, men mener dog paa Grund af en Sammenligning med Helmolds Beretning at kunne bryde Staven over Saxos Skildring af Modsætningen mellem Knud Lavard og Magnus. Man turde dog faa et gunstigere Indtryk end Weibull ved at se paa den Tradition, som Saxo er Bærer af. For blot at gennemgaa Kong Nils' Historie, er det fra Saxo, vi henter Fortællingerne om Inge Nilssøns sørgelige Død; Oplysningerne om Dronning Margrete og hendes Familjeforhold; Jarlen Elivs Drottensvig og Kong Nils' Vendertog til Ljutka, hvorefter Knud Lavard overtager Lenet (i Legenden er det derimod ved Elivs Død, Knud bliver Jarl i Sønderjylland); Harald Kesias Strid med Erik Emune ved Arnakke; Henrik Skadelaars ulykkelige Ægteskab; Magnus' og Nils' Pommernstog til Osna o. s. v. Efter Skildringen af Knud Lavards Undergang følger Kampene inden for Kongeslægten, og ingen af Saxos Forgængere kender her Jellingekampen eller Begyndelsen af Striden med Erik Emune før dennes Kroning. Beretningen om Slagene ved Sejrsø, Røn-

bjerg og Onsild er fyldigere hos Saxo end hos nogen anden Forfatter; han har desuden god Rede paa de norske og svenske Forhold o. s. v. Det er sikkert ganske rigtigt, at denne Tradition er kommet til Saxo ad mundtlig Vej, men der er derfor ingen Grund til at misrekommandere den, livfuld, frisk og naturlig som den er, fri for sagnagtige Overdrivelser og Generalisation¹⁾. Det er sandt, at vi mangler andre Kilder til Sammenligning med Saxos Beretninger, saa at vi ikke kan naa til den absolute Vished, der betinges af flere, indbyrdes uafhængige Øjenvidner. Men det samme er Tilfældet med saa mange andre historiske Forfattere end Saxo.

¹⁾ Det er ikke rigtigt, naar Saxo efter Weibulls Mening skal have givet en tendensiøs Skildring af Forholdet mellem Nils, Magnus og Knud Lavard. Ganske vist er den sidste Forfatterens Helt, men Nils roses for sin Jevnhed og Vennesælhed, og Magnus prises for sine rige Evner, ligesom hans Bedrifter skildres, saaledes da han hjemfører Thorshamre som Bytte fra et svensk Gudehov.

af senere Begivenheder og derved forandrer disse indtil Uigenkendelighed. Weibull søger oven i Købet at godtgøre, at dette ikke alene gælder om Saxo, men i endnu højere Grad om de forudgaaende kirkelige Skrifter, hvori vore danske Helgeners Levned er skildret. Han vil her give os et Stykke af Historien om Ideernes Opstaaen og Vandring, en saare lønnende, men tillige vanskelig, ja farlig Opgave at sysle med.

De sidste Aar har set en ret righoldig Litteratur blomstre frem i Tyskland og Frankrig, drejende sig om den ældre Middelalders Verdens- og Livsopfattelse. Som de betydeligste af Forfatterne kan man vel nævne Zoepf¹⁾ og Bernheim²⁾. Forskerne har villet vise, at de Anskuelse, som Augustinus fremsætter i „De civitate dei“, har præget hele den ældre Middelalders Tankegang. Den har betragtet Menneskelivet som en stadig Kamp mellem „civitas dei“ og „civitas diaboli“, der har afløst den oprindelige Harmoni, „pax“, som fandtes i Verden, da den udgik fra Guds Skaberhaand. Først ved Kristi Virksomhed paa Jorden er der fremkommet en Mulighed for Harmoniens Genopstaaen, og før sin Himmelfart har han indsat den kirkelige og verdslige Øvrighed („persona sacerdotalis“ og „persona regalis“), der i Fællesskab skal øve „regale sacerdotium“, nemlig at genskabe Gudsriget paa Jorden til Undersaatternes Gavn. Den Fyrste, der stræber herefter, er „justus“, hans Modsætning er „rex iniquus“ eller „tyrannus“, og af den saakaldte „Pseudo-Cyprianus“ i det 7de Aarhundrede udvikles det videre, hvad der ligger i Begrebet „justitia“ (bl. a. at give de fattige Almisse, tage vise Oldinge med paa Raad og forsvare Staten med Kraft), medens det modsatte Regeringsprincip under „rex iniquus“ skildres paa en Maade, der fører Tanken hen paa den persiske Avestatro (Ufrugtbarhed, Død og fjendtlige Indfald rammer Landet o. s. v.). Man maa altsaa holde sig Tidens Terminologi skarpt

¹⁾ L. Zoepf: Das Heiligen-Leben im 10. Jahrhundert (1908).

²⁾ E. Bernheim: Die augustinische Geschichtsanschauung in Ruotgers Biographie des Erzbischofs Bruno von Köln (Zeitschr. der Savigny-Stiftung f. Rechtsgesch. II, 299).

hverken i Fire-Aarsalderen, eller senere, da der i det hele ikke sker Jærtegn af ham i levende Live. At Robert af Ely taler om sin Helts lovende Ungdom, vidner heller ikke mod Skildringens Troværdighed; det er et Træk, som den har tilfælles ikke alene med alle Helgenbiografier, men med alle Biografier overhovedet. Beretningen om Knuds Hertuggering er rig paa individuelle Træk, han renser Sønderjylland for Røvere og jager Venderne bort, og paa denne Maade bliver „pax“ atter bragt til Veje, men dette er „Fred“ i dette Ords klassiske Betydning, i Modsætning til Krig og indre Uro, og det er ikke nødvendigt at lægge nogen pseudo-cypriansk Betydning i Ordet. En anden Sag er det, at Teksten vrirler af Bibelcitater, saaledes som Gertz har paavist det, men der er et Spring herfra til den augustinske Tankegang, som Weibull vil tillægge den¹⁾.

Paa lignende Maade forholder det sig med de kirkelige Skrifter om Knud den Hellige. Paa Odensetavlen hedder det, at han døde „pro zelo christiane religionis et justitie operibus“, og Modsætningen til „religio“ viser jo, at „justitia“ skal opfattes i Betydning af „jordisk Retfærdighed“, altsaa ikke saa vidtgaaende og vagt, som hvis det var taget i pseudo-cypriansk Aand. I Passio tales der om Kongens „justitia ceterasque virtutes“, hvad der tilstrækkeligt vidner om, at „justitia“ opfattes som en bestemt afgrænset Dyd. Lige saa lidt som ved Knud Lavard er der i Skildringen af Knud Konge Tale om Profetier ved hans Fødsel eller om, at han under sin Opvækst skulde have vist sig som en Helgen „in nuce“. At de kirkelige Skrifter i begge Tilfælde er højst tendensiøse, er en Sag for sig, men noget andet vilde det være,

¹⁾ Naar Weibull lægger Vægt paa, at de to Forfattere skildrer Kong Nils i saa mørke Farver som muligt for at fremhæve Knud Lavards Fortjenester paa denne Baggrund, bør det dog ikke glemmes, at Billedet af Kong Nils i Ordinalet og hos Robert af Ely er ganske forskelligt. — Udtrykket om Knud hos Robert: „Non minus se canonicum quam militem exhibebat“ fører forøvrigt Tanken hen paa Saxos berømte Ord om Absalon: „Non minus piratam se quam pontificem gessit“ (S. 738).

naar det faste Land. Da han ombytter sine Handelsrejser med en Pilegrimsfærd til Rom, ledsager en vidunderlig skøn Kvinde ham, usynlig for alle andre, og hun vasker og kysser hver Aften hans Fødder. Efter at han derpaa har trukket sig tilbage fra Verden til Nordenglands Skove, bliver Tallet paa hans Visioner og Mirakler Legio. Den gamle Fjende vil friste ham i Skikkelse af en Ulv, men maa atter fjerne sig efter ydmygt at have bedt om Tilladelse dertil. Skovens Dyr lyder hans Bud og lader sig frivilligt binde, ja selv Klokken ved hans Celle ringer, uden at han behøver at drage i Rebet¹⁾.

¹⁾ Endnu skal her peges paa den næppe tidligere paaviste Lighed mellem Ælnoths Skildring af Knud og den et halvt hundrede Aar senere forfattede Hellig-Olafslegende fra Norge (trykt af Gustav Storm i Monumenta historię Norvegię Side 128), som ikke kan forklares uden af en litterær Forbindelse. Navnlig er Begyndelsen om Norden slaaende:

Ælnoth:
(Gertz 82—84)

Regna aquilonis, in remotis
mundi partibus abdita, longe
diuque paganis tenebantur ri-
tibus dedita, quousque ea de
profundo erroris et infideli-
tatis diuina extraxit clemen-
tia ...

Ab aquilone enim, ut per
prophetam dominus comme-
morat, pandetur malum super
faciem universe terre. Iccirco
nationes istę, quas comme-
morauimus, antiquę infideli-
tatis obstrictę frigoribus vix
umquam ita feruore succensę
fidei stabilitate solidantur.

Acta sancti Olavi regis
et martyris:

Norvegiam.....
Hactenus sacrilegis idolorum
mancipatę ritibus et super-
stitiosis erroribus delusę na-
tiones illę veri dei fidem et
cultum audierant quidem, sed
multi suscipere contempse-
runt: sicut enim loca aquiloni
proxima inhabitabant, ita fa-
miliarius eos possederat et
tenaciori glacie infidelitatis
astrinxerat aquilo ille, a quo
panditur omne malum super
universam faciem terrę et a
cujus facie ollam succensam
vidit Jeremias...

Gaar man herefter videre, er der stadig ikke ringe Lighed mellem de to Helgenlevneder. Olaf bliver, skönt Konge, ogsaa Apostel; nogle vender han ved sin Pręken fra Afgudsdyrkelsen, andre faar han bevęgede „ad sæculi contemptum et amorem supernę patrię“. Men han har dog mange Fjender:

hvornaar man ved denne Art af Beretninger virkelig tør tale om Laan, og hvornaar der formodentlig kun er Tale om en tilfældig Lighed, vil det vistnok lønne sig at opstille et Par Eksempler over for hinanden.

Disse Prøver er ikke hentede fra Doc. Weibulls Afhandling, men fra Lauritz Weibulls kildekritiske Undersøgelser over Nordens ældste Historie. Lauritz Weibull har villet bevise, at Legenden om, at Sven Tjugeskæg blev dræbt af den hellige Ædmund, er et Laan fra den kristne Skildring af Julian Apostatas Død¹⁾. Skematisk opstillet tager Parallelen sig saaledes ud:

Sven Tjugeskæg:

Florentius beretter, at Sven truede den hellige Ædmunds By.

Heremannus: Ægelwin advarer forgæves Sven.

Ægelwin sover derpaa i Lincoln, og Ædmund aabenbarer sig for ham i Drømme og varsler Kongens Død. En vejfarende meddeler næste Dag Ægelwin, at Kong Sven er bleven genemboret og dræbt.

Julian Apostata:

Ælfric: Julian truer Basilius' By; Jomfru Maria befaler derfor den hellige Mercurius at dræbe Julian.

Sozomenos: En gejstlig advarer forgæves Julian.

Julians Tjener hviler ved Vejen og ser i et Syn Apostlene raadslaa om Kejseren; to af dem fjerner sig, men vender tilbage og meddeler Julians Død. En ukendt Kriger har gennem-boret ham.

Lauritz Weibull mener tillige, at Ulv Jarls Drab i Roskilde kan føres tilbage til Plutarchs Beretning om, hvorledes Alexander dræbte Klitos²⁾, nemlig:

¹⁾ Kritiska undersökningar i Nordens historia omkr. år 1000, S. 161 ff.

²⁾ Hist. Tidskr. f. Skåneland IV, 30.

Historisk Tidsskrift. 8. R. VI.

bjerg og Onsild er fyldigere hos Saxo end hos nogen anden Forfatter; han har desuden god Rede paa de norske og svenske Forhold o. s. v. Det er sikkert ganske rigtigt, at denne Tradition er kommet til Saxo ad mundtlig Vej, men der er derfor ingen Grund til at misrekommandere den, livfuld, frisk og naturlig som den er, fri for sagnagtige Overdrivelser og Generalisation¹⁾. Det er sandt, at vi mangler andre Kilder til Sammenligning med Saxos Beretninger, saa at vi ikke kan naa til den absolute Vished, der betinges af flere, indbyrdes uafhængige Øjenvidner. Men det samme er Tilfældet med saa mange andre historiske Forfattere end Saxo.

¹⁾ Det er ikke rigtigt, naar Saxo efter Weibulls Mening skal have givet en tendensiøs Skildring af Forholdet mellem Nils, Magnus og Knud Lavard. Ganske vist er den sidste Forfatterens Helt, men Nils roses for sin Jevnhed og Vennesælhed, og Magnus prises for sine rige Evner, ligesom hans Bedrifter skildres, saaledes da han hjemfører Thorshamre som Bytte fra et svensk Gudehov.